

Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігі жөніндегі ұлттық баяндама

Мемлекеттік басқару

Астана 2024

Мазмұны

Резюме.....	3
1. АЗАМАТТАРҒА АРНАЛҒАН МЕМЛЕКЕТ: АШЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛ	5
2. ТИІМДІ МЕМЛЕКЕТТІК АППАРАТ	35
3. СОТ ТӨРЕЛІГІН ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ ЖӘНЕ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ РЕФОРМА.....	66
Қорытынды.....	102

Резюме

Мемлекеттік басқару елдің және оның экономикасының тұрақтылығы мен дамуында шешуші рөл атқарады. Мемлекеттік басқарудың тиімді жүйесі қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге, инфрақұрылымды дамытуға, әлеуметтік қорғауға, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қолдауға байланысты түрлі міндеттерді шешу үшін негіз жасайды.

Мемлекеттік басқарудың негізі азаматтар, олардың мемлекеттік саясатты қалыптастыруға қатысуы және билік шешімдеріне ықпал ету мүмкіндігі болып табылады.

Тиімді мемлекеттік аппарат, тәуелсіз сот жүйесі, күшті құқық қорғау органдары мемлекеттік басқару жүйесінің маңызды элементтер болып табылады.

Осы Ұлттық баяндама шеңберінде мемлекеттік басқару б халықаралық рейтингтегі индикаторлар призмасы арқылы қаралды: IMD Әлемдік бәсекеге қабілеттілік, Заң үстемдігі индексі, экономикалық еркіндік индексі, Жаһандық инновациялық индекс, IMD цифрлық бәсекеге қабілеттілік рейтингі, Дүниежүзілік Банктің мемлекеттік басқару индикаторлары.

Осы халықаралық рейтингтердің нәтижелері негізінде сараптамалық бағалау әдісімен мемлекеттік басқарудың жай-күйін көрсететін индикаторлардың тізбесі айқындалды.

Барлық индикаторларды жүйелеу мемлекеттік басқару жүйесінің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ететін мемлекеттік басқарудың 3 компонентін бөлуге мүмкіндік берді:

- 1) Азаматтарға арналған мемлекет: ашықтық және өзара іс-қимыл;
- 2) Тиімді мемлекеттік аппарат;
- 3) Сот төрелігін трансформациялау және сыбайлас жемқорлыққа қарсы реформа.

Бірінші компонент шеңберінде ұсынылатын онлайн-қызметтердің сапасы, үкіметтің цифрлық қызметтеріне қолжетімділік, билік органдарының азаматтардың сұраныстарына жауап беру қабілеті, ақпаратқа қолжетімділік, пікір, жиналыстарға бостандығы және демократиялық бостандықтардың басқа

да аспектілері сияқты көрсеткіштерден тұратын азаматтардың саяси өмірге қатысуы және мемлекеттік қызметтердің қолжетімділігі талданды.

Екінші компонентте мемлекеттік аппараттың нәтижелілігін сипаттайтын, мемлекеттік қаржыны бөлудің тиімділігін, реттеу сапасын, сонымен қатар үкімет саясатының бейімділігі мен ашықтығын көрсететін көрсеткіштер бағаланды.

Үшінші компонентте сот жүйесінің жұмысын және соттардың тәуелсіздігін, азаматтардың құқықтық кепілдіктерін және мемлекеттік басқарудағы сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарын барынша азайтуға бағытталған шараларды қоса алғанда, сыбайлас жемқорлықты қабылдау деңгейін бағалайтын көрсеткіштер қаралды.

Компоненттердің әрқайсысында Қазақстан басқа елдермен салыстырғанда бәсекелестік, орта және әлсіз позицияларды иеленетін индикаторлар айқындалған. Халықаралық рейтингтердің 34 индикаторы талдауға іріктелініп алынды.

1. АЗАМАТТАРҒА АРНАЛҒАН МЕМЛЕКЕТ: АШЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛ

Азаматтарға арналған мемлекет ашықтықты, қолжетімділікті және тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ете отырып, азаматтарының қажеттіліктеріне бағдарланған. Ашықтық пен келісім-бұл мемлекеттік органдар мен қоғам арасындағы сенімді қатынастарды құруға көмектесетін негізгі принциптер. Цифрландыру жағдайында ашықтық пен қатысу электрондық петициялар, қоғамдық талқылаулар, сауалнамалар және цифрлық консультациялар үшін платформалар құрумен қамтамасыз етіледі. Мұндай құралдар азаматтарға заңнамалық және әкімшілік басқару процестеріне тікелей әсер етуге, естуге және мемлекеттік саясатты қалыптастыруға қатысуға мүмкіндік береді.

Халықтың ақпарат пен мемлекеттік қызметтерді алуға электрондық қатысу көрсеткіштеріне қатысты Қазақстан көшбасшы 20 елдің қатарында. Бұл ретте құқықтар мен демократиялық принциптердің сақталуын сипаттайтын көрсеткіштер бойынша ел әлсіз позицияларға ие.

Бәсекелестік позициялар

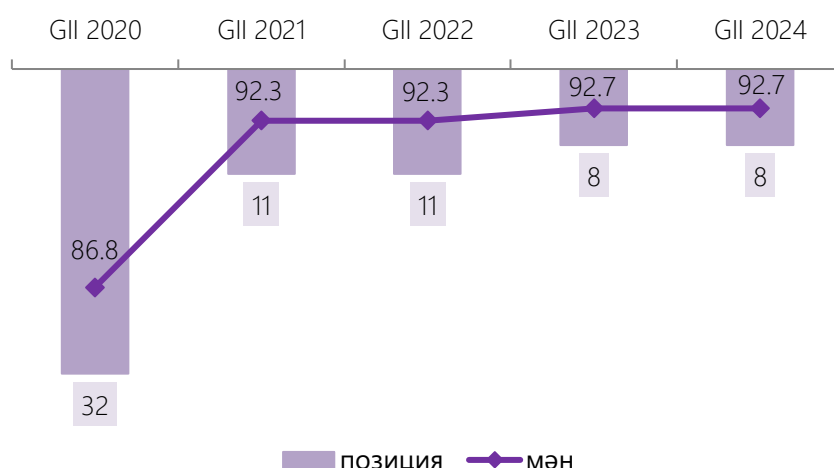
- «Үкіметтің онлайн-сервисі» көрсеткіші Жаһандық инновациялар индексі шеңберінде қаралады.

Әдістеме

Электрондық үкіметтің даму индексінің құрамдас бөлігі болып табылады. Онлайн қызметтер индексі (OSI) – бұл үкіметтердің ұлттық деңгейде мемлекеттік қызметтерді ұсыну үшін технологияны қаншалықты жақсы қолданатынын бағалайтын жиынтық көрсеткіш. Ол ұлттық веб-сайттарды және электрондық үкімет саясатын бағалауға негізделген, бағалау 0-ден 1-ге дейін қалыпқа келтірілген. 2022 жылғы басылымда OSI бес өлшенген ішкі индекстер негізінде есептеледі: қызмет көрсету (45 пайыз), технология (5 пайыз), институционалдық құрылым (10 пайыз), мазмұнды қамтамасыз ету (5 пайыз) және электрондық қатысу (35 пайыз), жалпы балл әрбір ішкі индекстің қалыпқа келтірілген мәндері негізінде есептеледі.

Дереккөз: Біріккен Ұлттар Ұйымының мемлекеттік мекемелер және цифрлық үкімет бөлімі (DPIDG) (БҰҰ ЭӘМД)

Қазақстан осы көрсеткіш бойынша 2020 жылдан бастап позициялардың айтарлықтай жақсарғанын көрсетіп, 2023 жылы ең жақсы мәнге қол жеткізді және 2024 жылдың қорытындысы бойынша 92,7 балл мәнімен позицияны сақтап қалды.

Дереккөз: 2020-2024 жылдардағы GII деректері

Сурет 1. «Үкіметтің онлайн-сервисі» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

Көрсеткіш бойынша ең жоғары мәндер Эстония, Финляндия, Корея Республикасы, Дания, Сингапурда 95-тен 100 балға дейінгі мәнмен байқалады.

Осы көрсеткіш бойынша ең аз мәндерді көрсететін аутсайдер елдер Мьянма, Лаос Халықтық Демократиялық Республикасы, Ботсвана, Гондурас және Мавритания болып табылады.

Кесте 1. «Үкіметтің онлайн-сервисі» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мән
1	Эстония	100
2	Финляндия	98,15
3	Корея Республикасы	98,07
4	Дания	97,76
5	Сингапур	95,80

Дереккөз: GII 2024 деректері

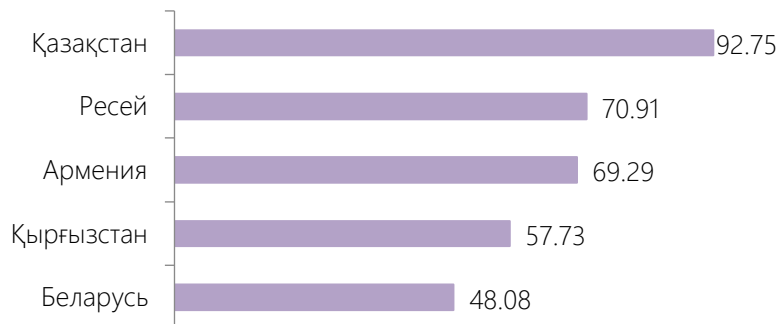
Кесте 2. «Үкіметтің онлайн-сервисі» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мән
128	Мьянма	23,44
129	Лаос Халықтық Демократиялық Республикасы	22,69
130	Ботсвана	19,76
131	Гондурас	16,19

132	Мавритания	0
-----	------------	---

Дереккөз: GII 2024 деректері

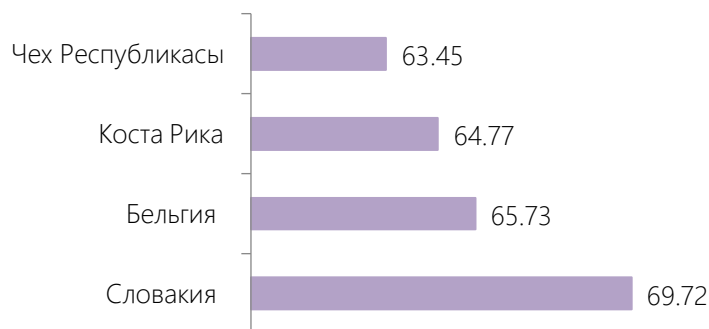
Қазақстан ЕАЭО елдері арасында «Үкіметтің онлайн-сервисі» көрсеткіші бойынша ең жоғары мәні бар рейтингте 8-орында тұр. Келесі көрсеткіш – Ресей, Армения, Қырғызстан және Беларусь.

Дереккөз: GII 2024 деректері

Сурет 2. «Үкіметтің онлайн-сервисі» көрсеткіші бойынша ЕАЭО елдерінің мәні

Қазақстан ЭЫДҰ елдерімен қатар рейтингтің алғашқы ондығына кіреді және 1-7-орын алатын Эстония, Финляндия, Корея Республикасы, Дания, Жаңа Зеландия және Австралияны қоспағанда, барлық ЭЫДҰ елдеріне қарағанда көрсеткіш бойынша жоғары мәнге ие. ЭЫДҰ елдері арасында ең төменгі орынды Словакия (62-орын), Бельгия (67-орын), Коста-Рика (70-орын) және Чехия (72-орын) алады.

Дереккөз: GII 2024 деректері

Сурет 3. «Үкіметтің онлайн-сервисі» көрсеткіші бойынша ең төмен мәндері бар ЭЫДҰ елдері

Қазақстандықтар үшін мемлекеттік қызметтерге қолжетімділік цифрлық платформаларды дамытудың арқасында барынша ыңғайлы болды. Бүгінде Қазақстан туындайтын сын-тегеуріндерге тез ден қоюға мүмкіндік беретін цифрлық шешімдерді белсенді түрде енгізуде.

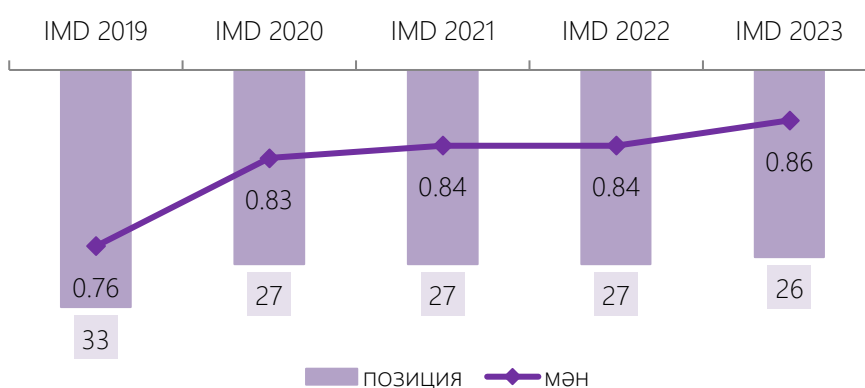
- «Электрондық үкімет» көрсеткіші IMD Digital рейтингі шеңберінде қаралады.

Әдістеме

Электрондық үкіметтің даму индексі (EGDI) Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше елдерде электрондық мемлекеттік қызметтердің қаншалықты дамығанын өлшейді. Бұл индекс мемлекеттік веб-сайттардың сапасы мен қолжетімділігін бағалап қана қоймайды, сонымен қатар елдің азаматтардың қызметтерге қолжетімділігін жақсарту және оларды процеске тарту үшін ақпараттық технологияларды қалай пайдаланатынын көрсету үшін инфрақұрылым және білім деңгейі сияқты факторларды ескереді. EGDI үш негізгі құрамдасты қамтитын кешенді көрсеткіш болып табылады: онлайн қызметтерді ұсыну, телекоммуникациялық желілердің қолжетімділігі және электрондық үкіметті дамытумен айналысатын кадрларды даярлау.

Дереккөз: БҰҰ-ның электрондық үкімет дерекқоры

Қазақстан осы көрсеткіш бойынша тұрақты өсуді көрсетіп отыр. 2023 жылғы IMD Digital рейтингінде ел 64 елдің ішінде 0,86-мен 26-орынға ие болды, бұл өткен жылғы 27-орынмен салыстырғанда өз позициясын бір сатыға жақсартты, бұл көрсеткіш 0,84 болды.

Дереккөз: IMD Digital 2019-2023 деректері

Сурет 4. «Электрондық үкімет» көрсеткіші бойынша Қазақстанның мәні мен позициясы

Көрсеткіш бойынша ең жоғары мәндер Дания (0,97), Финляндия (0,95), Корея Республикасы, (0,95), Жаңа Зеландия (0,94) және Ирландияда (0,94) байқалады. Рейтингтің аутсайдерлері: Филиппин (0,65), Иордания (0,61), Үндістан (0,59), Ботсвана (0,55) және Венесуэла (0,51).

Кесте 3. «Электрондық үкімет» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мән
1	Дания	0,97
2	Финляндия	0,95
3	Корея Республикасы	0,95
3	Жаңа Зеландия	0,94
5	Ирландия	0,94

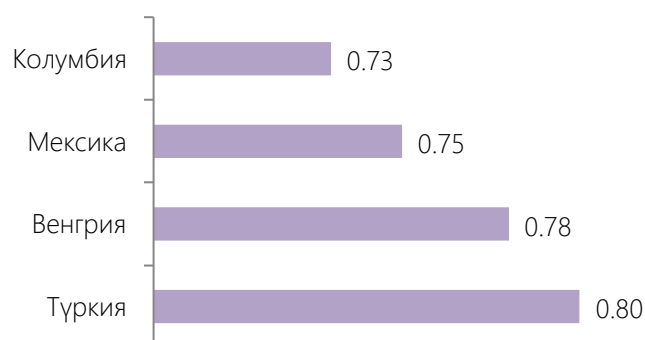
Дереккөз: IMD Digital 2023 деректері

Кесте 4. «Электрондық үкімет» көрсеткіші бойынша аутсайдер елдер

Орын	Ел	Мән
58	Филиппиндер	0,65
59	Иордания	0,61
60	Үндістан	0,59
61	Ботсвана	0,55
62	Венесуэла	0,51

Дереккөз: IMD Digital 2023 деректері

Осы көрсеткіш бойынша Қазақстан ЭЫДҰ-ның мынадай елдерімен шектеседі: Литва (23-орын – 0,87), Люксембург (24-орын – 0,87), Латвия (27-орын – 0,86), Исландия (28-орын – 0,86). ЭЫДҰ елдері арасындағы ең төменгі мәндер Түркияда (42-орын), Венгрияда (44 орын), Мексикада (52-орын) және Колумбияда (54-орын).

Дереккөз: IMD Digital 2023 деректері

Сурет 5. «Электрондық үкімет» көрсеткіші бойынша ең төмен мәндері бар ЭЫДҰ елдері

Қарастырылған көрсеткіштер бойынша бәсекелестік артықшылықтар «электрондық үкімет» порталының деректерімен расталады, оның пайдаланушылары 10 млн. астам азамат болып табылады. Электрондық үкімет порталы мемлекеттік қызметтер көрсету сапасын жақсартуға әсер еткен халық пен бизнес үшін мемлекеттік органдармен өзара іс-қимыл жөніндегі маңызды және басты құрал болып саналады.

Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер тізіліміне сәйкес 1353 мемлекеттік қызмет бар, оның 1247-сі немесе 92%-ы электрондық түрде ұсынылады.

2019 жылдан бастап азаматтар мемлекеттік қызметтерді «eGov Mobile» мобильдік қосымшасы арқылы алуға мүмкіндік алды, ол арқылы барлық мемлекеттік қызметтер мен сервистердің 90%--ға жуығы қолжетімді. Ай сайынғы белсенді пайдаланушылар саны 4 миллионға дейін өсті, ал күнделікті қызметке жүгінетін пайдаланушылар саны 190 мыңнан асты.

Қазақстан Республикасы Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің деректері бойынша жыл сайын электрондық үкіметті пайдаланушылар саны артып келеді. Егер 2015 жылы олардың саны 4 млн болса, 2019 жылы бұл көрсеткіш 10 млн пайдаланушыға жетті. 2024 жылы eGov порталы мен eGov Mobile қосымшасының тіркелген пайдаланушыларының саны 14 миллионнан астам азаматты құрайды, олардың 1,2 миллионнан астамы осы жылдың басынан бастап тіркелген.

Халыққа мемлекеттік қызметтерді онлайн көрсетудің серпінді дамуы инфрақұрылымды қалыптастыруға және «электрондық үкіметті» дамытуға, сондай-ақ ақпараттық және коммуникациялық технологияларды дамытуға бағытталған стратегиялық және бағдарламалық құжаттарды іске асыруға негізделді.

Ақпараттық технологияларды интеграциялау арқылы мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру мақсатында мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттары және өзге де құжаттар шеңберінде шаралар кешенін іске асыру көзделген.

Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында мемлекеттік органдардың барлық бизнес-процестерін цифрландыруды аяқтау жоспарланған. Жасанды интеллектті дамытудың 2024-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы және цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен киберқауіпсіздік саласын

дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы шеңберінде деректерді талдау және шешімдер қабылдау үшін ЖИ пайдаланатын «электрондық үкімет» платформалық моделін енгізу жоспарлануда. Мұндай заманауи технологиялар онлайн-қызметтердің сапасын арттырады, азаматтардың қажеттіліктерін болжаудың дәлдігін жақсартады және жекелендірілген шешімдерді ұсынады.

Осылайша, көзделген шараларды сапалы іске асыру электрондық үкіметтің және үкіметтің онлайн-сервисінің тиімділігі бойынша халықаралық рейтингтердің талданатын көрсеткіштері шеңберінде Қазақстанның бәсекелестік ұстанымдарын нығайтуға әсер ететін болады.

Кесте 5. МЖЖ және басқа құжаттардағы электрондық үкіметтің тиімділігі бойынша көрсеткіштер

Құжат	Көрсеткіш	Мән
Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары	Дүниежүзілік банктің мемлекеттік басқару тиімділігінің индексі (Government Effectiveness)	2029 жылға қарай 80 перцентильден төмен емес немесе 1,0 межелік бойынша - 2,5-тен 2,5-ке дейін
Цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және киберқауіпсіздік саласын дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы	5 минут ішінде көрсетілетін мемлекеттік қызметтердің үлесі Платформада мемлекеттік органдардың бизнес-процестерін цифрландыру үлесі Жаһандық инновация индексі (Global innovation index) рейтингіндегі орын Халық пен бизнесті 100 Мбит/с жоғары жылдамдықты интернетпен қамтамасыз ету	2029 жылы 100% 2029 жылы 100% 2029 жылы 41 2029 жылы 100 Мбит/с

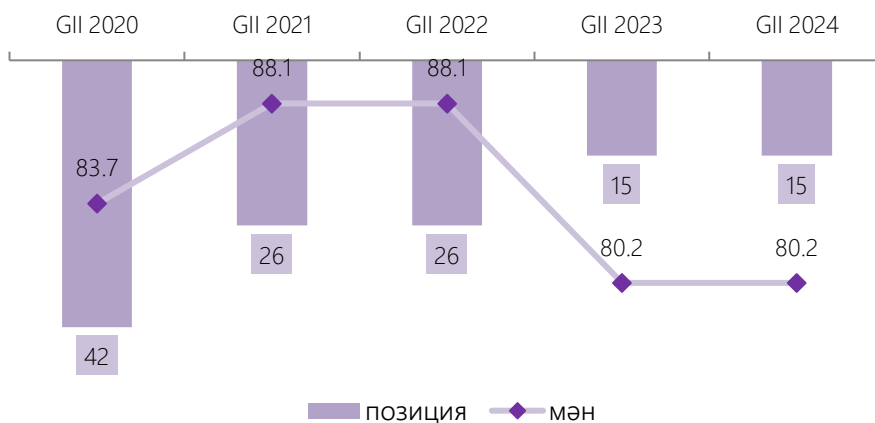
- «Электрондық қатысу» көрсеткіші

Әдістеме

Электрондық қатысу индексі (EPI) – бұл азаматтардың электрондық үкімет бағдарламалары арқылы мемлекеттік саясатты әзірлеуге қатысуының көрсеткіші. Бұл – үкіметтердің ақпарат беру, мүдделі тараптармен өзара әрекеттесу және шешім қабылдауға қатысу үшін онлайн қызметтерді қаншалықты тиімді пайдаланатынын бағалайтын БҰҰ электрондық үкіметінің шолуына қосымша. Балдар 0-ден 100-ге дейін ауытқиды, жоғары мәндер белсенді электронды қатысуды көрсетеді. 2022 жылғы сауалнамада үкіметтердің өз азаматтарын мемлекеттік саясатты әзірлеуге, іске асыруға және бағалауға тарту тәсілдеріне қатысты ағымдағы тенденциялар мен шарттарды

көрсету үшін электрондық қатысу мәселелері одан әрі кеңейтілді.
 Дереккөз: БҰҰ Экономикалық және әлеуметтік мәселелер жөніндегі департаментінің (БҰҰ ЭӘМД) Мемлекеттік мекемелер және цифрлық үкімет бөлімі (DPIDG)

Қазақстан осы көрсеткіш бойынша тұрақты оң серпін көрсетіп отыр. 2024 жылғы индексте ел 80,2 балл мәнімен 133 елдің ішінде 15-орынға ие болды. Айта кету керек, 2024 жылы 2022 жылғы деректер пайдаланылды, осыған байланысты елдің позициясы мен мәні өзгерген жоқ.

Дереккөз: 2020-2024 жылдардағы GII деректері

Сурет 6. «Онлайн электрондық қатысу» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

Көрсеткіш бойынша максималды мәндер Жапонияда (100), Австралияда (98,8), Эстонияда, (97,7), Сингапурда (97,7) және Нидерландыда (96,5) байқалады. Рейтингің аутсайдерлері – Иран (16,3), Ангола (15,1), Ботсвана (15,1), Гондурас (8,1) және Мавритания (0).

Кесте 6. «Онлайн электрондық қатысу» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мән
1	Жапония	100
2	Австралия	98,8
3	Эстония	97,7
3	Сингапур	97,7
5	Нидерланды	96,5

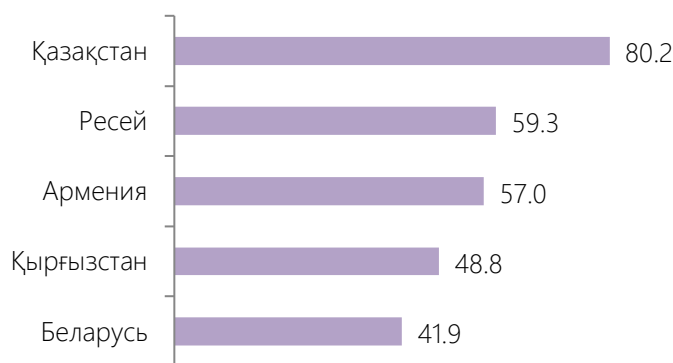
Дереккөз: GII 2024 деректері

Кесте 7. «Онлайн электрондық қатысу» көрсеткіші бойынша аутсайдер елдер

Орын	Ел	Мән
128	Иран	16,3
129	Ангола	15,1
129	Ботсвана	15,1
131	Гондурас	8,1
132	Мавритания	0

Дереккөз: GII 2024 деректері

Осы көрсеткіш бойынша ЕАЭО-ның барлық елдері Қазақстаннан төмен екенін атап өткен жөн.

Дереккөз: 2024 жылғы GII деректері

Сурет 7. «Онлайн электрондық қатысу» көрсеткіші бойынша ЕАЭО елдерінің мәні

Сонымен қатар, Қазақстан Жапония, Австралия, Эстония, Нидерланды, Финляндия, Жаңа Зеландия, Ұлыбритания, Корея Республикасы, АҚШ, Дания және Канададан басқа ЭЫДҰ-ның барлық елдерінен озып тұр. ЭЫДҰ елдері арасындағы ең төменгі мәндер Бельгияда (83-орын), Словакияда (81-орын), Венгрияда (75-орын) және Литвада (67-орын) тіркелген.

Дереккөз: 2024 жылғы GII деректері

Сурет 8. «Онлайн электрондық қатысу» көрсеткіші бойынша ең төмен мәндері бар ЭЫДҰ елдері

Қазақстан электрондық қатысуды қамтамасыз ету мәселелерінде eGov.kz платформасы және мобильді қосымшалар арқылы қолжетімді мемлекеттік қызметтерді көрсету процесін белсенді цифрландырудың арқасында жоғары нәтижелерге қол жеткізді. Құжаттарды цифрландыру, мемлекеттік органдардың барлық сайттарының бірыңғай жұмыс стандартын енгізу, сондай-ақ eGov.kz порталында барлық мемлекеттік қызметтер мен сервистердің 90%-дан астамын автоматтандыру осы көрсеткіш бойынша прогреске ықпал етті.

eGov.kz көмегімен азаматтар маңызды әлеуметтік қызметтерге, сондай-ақ басқа да мемлекеттік қызметтерге қол жеткізе алады. Бұл қадамдар Қазақстанның ашықтығы мен тиімділігін арттыру мақсатында мемлекеттік қызметтерді одан әрі цифрландыруға деген ұмтылысын көрсетеді.

Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын іске асыру шеңберінде «eOtinish» ақпараттық жүйесі әзірленді. Бұл жүйе азаматтарға мемлекеттік органдарға жүгіну рәсімін жеңілдетеді және сұраудың орындалу барысын қарап отыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, 2023 жылдан бастап елде петициялар институты жұмыс істейді. Арнайы әзірленген epetition.kz порталы, «Ашық НҚА» интернет-порталы азаматтарға елдің қоғамдық-саяси өміріне қатысуға мүмкіндік береді.

Жалпы, мемлекеттік органдар қызметінің ашықтығын арттыру, шешімдер қабылдау кезінде жұртшылықпен талқылау үшін мүмкіндіктерді кеңейту, сондай-ақ мемлекет пен азаматтар арасында тікелей байланыстың цифрлық құралдарын енгізу жөніндегі жұмыс жалғастырылатын болады.

Орта позициялар

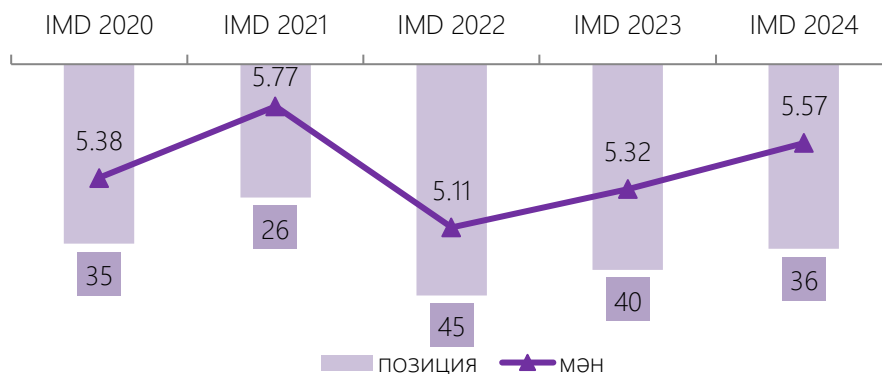
- «Қоғамдық келісім» көрсеткіші әлемдік бәсекеге қабілеттілік IMD рейтингі шеңберінде қаралады.

Әдістеме

Көрсеткіш сауалнама болып табылады. Сауалнама аясында респонденттердің пікірі «Қоғамдық келісім төмен/жоғары деңгейде» деген сұраққа сәйкес бағаланады. Сұраққа жауаптар 0-ден 10-ға дейін, мұнда 0 = бизнестің қажеттіліктерін қанағаттандырмайды, 10 = қанағаттандырады.

IMD 2024 рейтингінде 2024 жылы жүргізілген сауалнама деректері пайдаланылды.

Қазақстанның осы көрсеткіш бойынша позициясы соңғы үш жылда тұрақты өсу серпінін көрсетіп отыр. 2021 жылы ел ең жақсы орынға ие болды – 26 орын. 2022 жылы көрсеткіш мәнінің 5,11 балға дейін төмендеуіне байланысты позицияның 19 тармаққа күрт төмендеуі байқалды. Осы төмендеуден кейін позицияның біртіндеп жақсаруы байқалады, 2023 жылы – 40-орынға дейін, 2024 жылы – 36-орынға дейін.

Дереккөз: 2020-2024 жж. IMD деректері

Сурет 9. «Қоғамдық келісім» көрсеткіші бойынша Қазақстанның мәндері мен позицияларының серпіні

Көрсеткіш бойынша ең жоғары мәндер Сауд Арабиясында, Данияда, Сингапурда, Катарда және Швейцарияда, ең төменгі мәндер Бразилия, Словакия Республикасы, Аргентина, Перу, Венесуэлада байқалады.

Кесте 8. «Қоғамдық келісім» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мән
1	Сауд Арабиясы	8,63
2	Дания	8,44
3	Сингапур	8,17
4	Катар	7,87
5	Швейцария	7,86

Дереккөз: IMD 2024 деректері

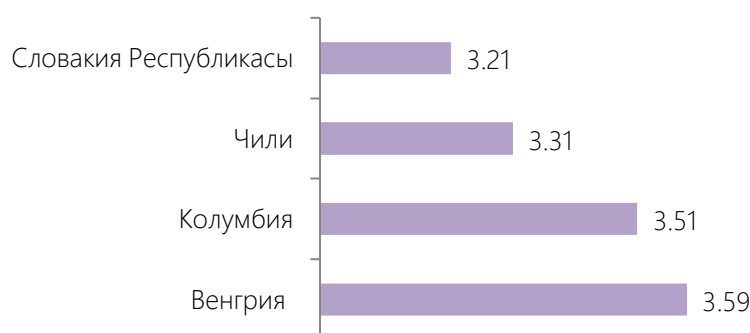
Кесте 9. «Қоғамдық келісім» көрсеткіші бойынша аутсайдер елдер

Орын	Ел	Мән
63	Бразилия	3,23
64	Словакия Республикасы	3,21
65	Аргентина	3,15

66	Перу	3,13
67	Венесуэла	3,09

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Осы көрсеткіш бойынша Қазақстан рейтингте ЭЫДҰ-ның келесі елдерімен шектеседі: Литва (34-орын – 5,59), Греция (33-орын – 5,63), Словения (37-орын – 5,51), Германия (38-орын – 5,50). ЭЫДҰ елдері арасындағы ең төменгі мәндер Венгрия (59-орын), Колумбия (60-орын), Чили (62-орын) және Словакия Республикасында (64-орын) байқалады.

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 10. «Қоғамдық келісім» көрсеткіші бойынша ең төмен мәндері бар ЭЫДҰ елдері

Қоғамдық келісімді нығайту үшін Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарында және өзге де құжаттарда көрсетілген шаралар кешенін іске асыру көзделген. Көзделген көрсеткіштерге және күтілетін нәтижелерге қол жеткізу талданатын халықаралық рейтингтер контекстінде Қазақстанның бәсекелестік позицияларын жақсартуға және нығайтуға ықпал етеді. Қазақстан Республикасында азаматтық қоғамды дамыту тұжырымдамасында іске асыру қорытындылары бойынша қоғамдық келісімге қол жеткізу бөлігінде мынадай нәтижелер күтіледі:

1) «Ашық үкімет» және барлық деңгейдегі билік органдарының жұмысына «халық үніне құлақ асатын мемлекет» моделінің қағидаттарын енгізу, мемлекеттік билік органдарының азаматтар мен азаматтық қоғам институттары үшін қолжетімділігі;

2) азаматтық қоғам институттары мен мемлекеттік органдардың өзара іс-қимылын оң бағалайтын азаматтар үлесін ұлғайту;

3) азаматтық құқықтар мен бостандықтарды, БАҚ бостандығын сақтау саласындағы азаматтық қоғамды дамытудың халықаралық рейтингтерінде (индекстерінде) Қазақстанның көрсеткіштерін жақсарту.

Кесте 10. МЖЖ және басқа құжаттарда қоғамдық келісімге қол жеткізу бойынша көрсеткіштер

Құжат	Көрсеткіш	Мән
Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің 2023-2027 жылдарға арналған даму жоспары	Қоғамдық даму индексі Дүниежүзілік банктің мемлекеттік органдарының пікірін есепке алу индексі және есептілігі (Voice and Accountability) Дүниежүзілік банктің саяси тұрақтылық және зорлық-зомбылық/терроризм индексі	2027 жылы 0,704 2027 жылы 50,2 2027 жылы 50,2
Қазақстан Республикасының мемлекеттік жастар саясатының 2023 – 2029 тұжырымдамасы	Шешім қабылдауға тартылған жастардың үлесін арттыру	2029 жылы 30% дейін
Қазақстан халқы Ассамблеясын дамытудың 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасы	Қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірлікті нығайту деңгейі Қазақстан этностары арасындағы төзімділік деңгейі Қазақстан этностарының әлеуметтік әл-ауқатының деңгейі	2026 жылы 87,0% 2026 жылы 69,5% 2026 жылы 77,5%

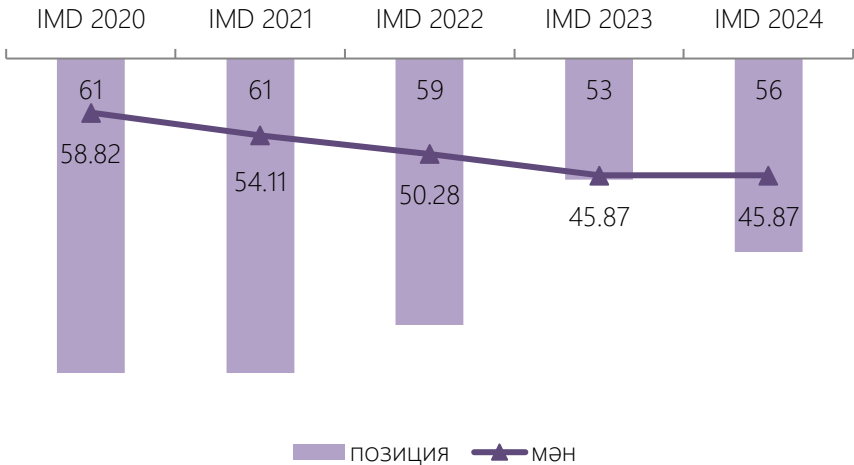
- «Баспасөз еркіндігі» көрсеткіші әлемдік бәсекеге қабілеттілік IMD рейтингі шеңберінде қаралады.

Әдістеме

Баспасөз еркіндігі. 180 елдегі журналистерге қолжетімді еркіндік дәрежесі Reporters Without Borders әзірлеген сауалнамаға сарапшылардың жауаптарын қорытындылау арқылы анықталады. Бұл сапалық талдау қарастырылып отырған кезеңдегі журналистерге қатысты теріс қылықтар мен зорлық-зомбылық әрекеттері туралы сандық мәліметтермен толықтырылады. сауалнама плюрализм, БАҚ тәуелсіздігі, медиа орта және өзін-өзі цензура, заңнамалық база, жаңалықтар мен ақпарат шығаруды қолдайтын инфрақұрылымның ашықтығы мен сапасы сияқты өлшемшарттарды бағалады.

Дереккөз: Reporters Without Borders (Репортерлар шекарасыз)

2024 жылғы рейтингте «Баспасөз еркіндігі» көрсеткіші бойынша Қазақстан 56-орынға ие болды, бұл ел 53-орында тұрған өткен жылмен салыстырғанда үш позицияға төмендеуді білдіреді. Позицияның өзгеруіне қарамастан, көрсеткіштің мәні өзгеріссіз қалды – 45,87 балл. Бұл нәтиже осы көрсеткіш есептелген 67 елдің арасында тіркелді.

Дереккөз: 2020-2024 жж. IMD деректері

Сурет 11. «Баспасөз еркіндігі» көрсеткіші бойынша Қазақстанның мәндері мен позицияларының серпіні

Үздік-5 елге Норвегия, Исландия, Дания, Швеция және Финляндия кіреді. Аутсайдерлер тізімін Үндістан, Түркия, Сауд Арабиясы, Бахрейн және Қытай басқарады.

Кесте 11. «Баспасөз еркіндігі» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мән
1	Норвегия	95,18
2	Исландия	89,91
3	Дания	89,48
4	Швеция	88,15
5	Финляндия	87,94

Дереккөз: IMD 2024 деректері

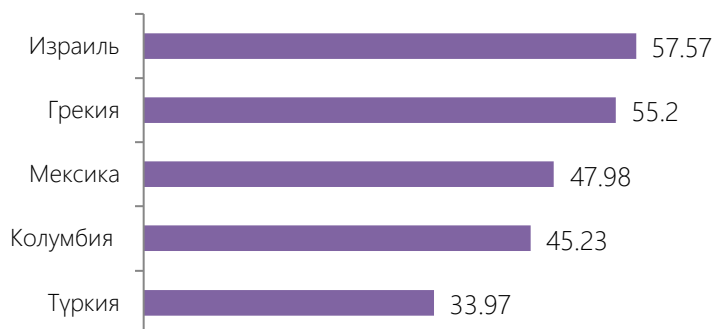
Кесте 12. «Баспасөз еркіндігі» көрсеткіші бойынша аутсайдер елдер

Орын	Ел	Мән
63	Үндістан	36,62
64	Түркия	33,97
65	Сауд Арабиясы	32,43
66	Бахрейн	30,59

67	Қытай	22,97
----	-------	-------

Дереккөз: IMD 2024 деректері

ЭЫДҰ елдері арасындағы ең төменгі мәндер Түркия (64-орын), Колумбия (57-орын), Мексика (53-орын), Грекия (49-орын) және Израильде (46-орын) тіркелген.

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 12. «Баспасөз еркіндігі» көрсеткіші бойынша ең төмен мәндері бар ЭЫДҰ елдері

Қазақстан Республикасында Азаматтық қоғамды дамыту тұжырымдамасы азаматтық құқықтар мен бостандықтарды қорғауға, сондай-ақ БАҚ бостандығын қамтамасыз етуге бағытталған шараларды қамтиды. Тұжырымдаманы іске асыру шеңберінде бұқаралық ақпарат құралдарының жұмысы үшін қолайлы жағдайлар жасау көзделеді, бұл ашықтықты арттыруға, сондай-ақ азаматтардың объективті ақпаратқа қол жеткізуін қамтамасыз етуге ықпал етеді.

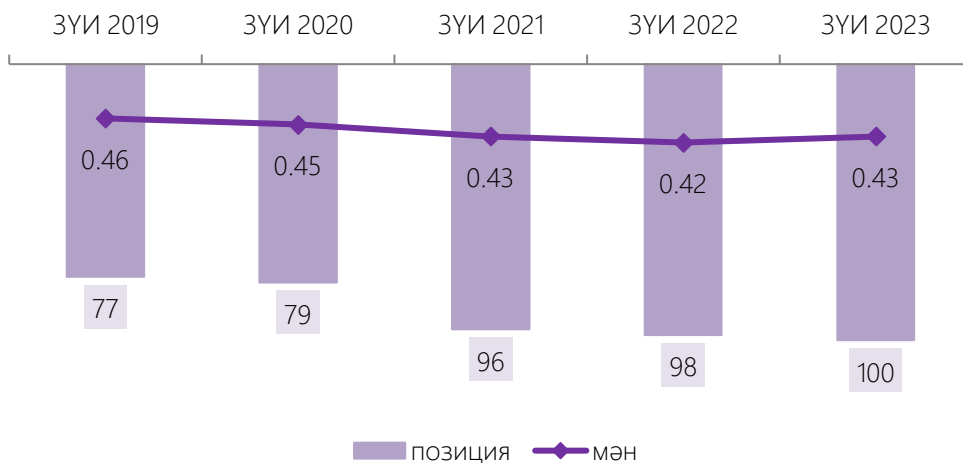
Осы мақсаттарға қол жеткізу сөз және баспасөз бостандығын қорғауға бағытталған құқықтық тетіктерді нығайтумен, БАҚ қызметінің еркіндігін қамтамасыз ететін институционалдық ортаны жақсартумен, сондай-ақ қоғамдық бақылау мен азаматтық белсенділіктің рөлін күшейтумен байланысты болады. Осы бағыт бойынша Қазақстанның халықаралық рейтингтердегі көрсеткіштерін жақсарту азаматтық құқықтар мен бостандықтарды іске асыруда жүргізіліп жатқан саясаттың табыстылығының индикаторы болады.

- **«Ақпарат алу құқығы»** қосалқы факторы Заң үстемдігі индексі шеңберінде қаралады.

Әдістеме

Қосалқы фактор жергілікті сарапшылар мен халықтың мемлекеттік мекемелердің сұраныс бойынша ақпаратты мерзімдерін, толықтығы мен өзектілігін сақтай отырып қаншалықты тиімді беретіндігі туралы пікірлері негізінде есептеледі. Сондай-ақ, ақпараттың парасыз қаншалықты қолжетімді екендігі және азаматтардың ақпаратқа қол жеткізу құқығын білетіндігі, сондай-ақ тиісті ақпараттың көпшілікке қол жетімді екендігі анықталады. Мәндер 0-ден 1-ге дейін өзгереді, мұнда 1 құқықтың үстемдігін сақтаудың ең жоғары деңгейін көрсетеді, ал 0 оның жоқтығын көрсетеді.

«Ақпарат алу құқығы» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның позициясы жыл сайын нашарлауда және 2023 жылғы рейтингте ел 142 елдің арасында 0,43 балл мәні бар 100-орында тұр.

Дереккөз: Rule of Law Index 2019-2023 деректері

Сурет 13. «Ақпарат алу құқығы» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның мәндері мен позициялары серпіні

Бұл көрсеткіш бойынша көшбасшылардың қатарында Швеция, Норвегия, Дания, Финляндия және Эстония бар. Аутсадер-елдер Венесуэла, Судан, Камбоджа, Никарагуа және Мысыр болып табылады.

Кесте 13. «Ақпарат алу құқығы» қосалқы факторы бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мән
1	Швеция	0,90
2	Норвегия	0,86
3	Дания	0,80
4	Финляндия	0,78
5	Эстония	0,78

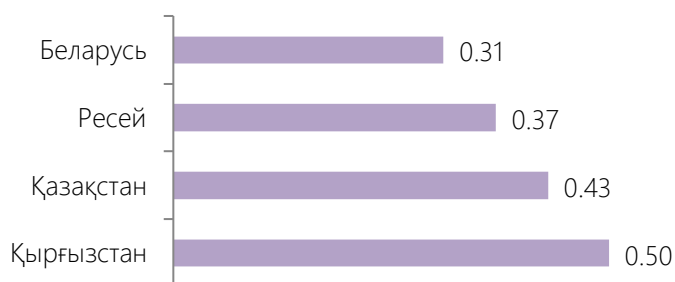
Дереккөз: ЗҮИ 2023 деректері

Кесте 14. «Ақпарат алу құқығы» қосалқы факторы бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мән
138	Венесуэла	0,25
139	Судан	0,24
140	Камбоджа	0,22
141	Никарагуа	0,20
142	Мысыр	0,12

Дереккөз: ЗҮИ 2023 деректері

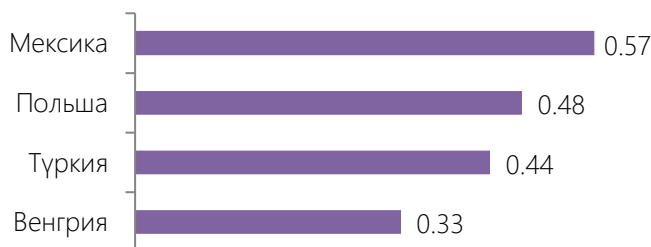
Осы қосалқы фактор бойынша ЕАЭО елдері арасында ең үлкен мән Қырғызстанда тіркелді, одан кейін Қазақстан, Ресей және Беларусь орналасқан. Армения рейтингте жоқ.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 14. «Ақпарат алу құқығы» қосалқы факторы бойынша ЕАЭО елдерінің мәндері

Қазақстан ЭЫДҰ елдерінің «Ақпарат алу құқығы» қосалқы факторы бойынша позицияларымен салыстырғанда, тек Венгриядан озып, соңғы орындардың бірін алады. ЭЫДҰ елдері арасындағы ең төменгі мәндер Мексикада (0,57), Польшада (0,48), Түркияда (0,44) және Венгрияда (0,33) байқалады.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 15. «Ақпарат алу құқығы» қосалқы факторы бойынша ең төмен мәндері бар ЭЫДҰ елдері

Қазақстанда мемлекеттік ақпараттық саясатты дамыту Мәдениет және ақпарат министрлігінің 2023-2027 жылдарға арналған даму жоспары және Мемлекеттік жастар саясатының 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы шеңберінде көзделген. Құжаттарда ақпараттық инфрақұрылымды жаңғырту, цифрлық платформаларды дамыту, тәуелсіз БАҚ-ты қолдау көзделген. Басты міндеттердің бірі цифрлық сауаттылық пен халықтың ақпараттық қауіпсіздігін арттыру болып табылады.

Сондай-ақ, жастар саясаты шеңберінде цифрлық ресурстар арқылы жастарды ақпараттық процестерге белсенді тарту, медиа-бастамалар үшін жағдай жасау және ақпаратты сыни қабылдауды дамыту жоспарлануда. Маңызды аспект – жастар жобаларын қолдау және жастардың онлайн-платформалар арқылы қоғамдық және саяси процестерге белсенді қатысуы.

Күтілетін нәтижелерге медиа қамтудың сапасын жақсарту, ақпараттың қолжетімділігін және халықтың барлық топтары үшін цифрлық мүмкіндіктерді арттыру, сондай-ақ жастардың қоғамдық өмірге қатысуын кеңейту кіреді, бұл тұтастай алғанда халықаралық рейтингтердегі рейтингтерге оң әсер етеді.

Кесте 15. МЖЖ және басқа құжаттарда қоғамдық келісімге қол жеткізу бойынша көрсеткіштер

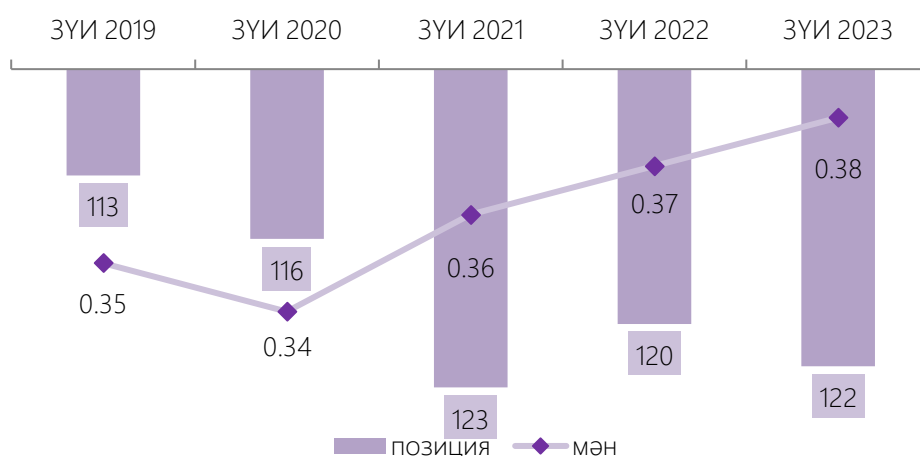
Құжат	Көрсеткіш	Мән
Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің 2023-2027 жылдарға арналған даму жоспары	«Ақпарат және байланыс» саласындағы еңбек өнімділігінің өсуі	2027 жылы 34,6%
	Халықтың мемлекеттік саясатты БАҚ-та жариялауға қанағаттану деңгейі.	2027 жылы 69,4%
	Тұтынушылардың отандық ақпараттық өнімге сұраныс деңгейі	2027 жылы 70,4%
	Цифрлық эфирлік телерадио хабарларын таратумен қамту	2024 жылы 97,37%
Қазақстан Республикасының мемлекеттік жастар саясатының 2023 – 2029 тұжырымдамасы	Eljastary.kz ақпараттық навигаторына қатысу деңгейі	2029 жылы 2 млн. дейін
	Цифрлық сауаттылықты арттыру бойынша оқудан өткен өңірлік жастардың үлесін ұлғайту	2029 жылы 1,5 млн. дейін

- «Пікір бостандығы» қосалқы факторы Заң үстемдігі индексі аясында қарастырылады.

Әдістеме

Қосалқы фактор жергілікті сарапшылар мен халықтың пікірлері негізінде есептеледі және тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдарының, азаматтық қоғам ұйымдарының, саяси партиялардың және жеке тұлғалардың қудалаудан қорықпай үкімет саясатын еркін жеткізе және түсіндіре алатынын анықтайды. Мәндер 0-ден 1-ге дейін өзгереді, мұнда 1 құқықтың үстемдігін сақтаудың ең жоғары деңгейін көрсетеді, ал 0 оның жоқтығын көрсетеді.

Қазақстан «Пікір бостандығы» қосалқы факторы бойынша екінші жүз елде 122 орында тұр және қосалқы фактор мәнінің жыл сайынғы жақсаруына қарамастан, елдің рейтингтегі позициясы төмендейді.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 16. «Пікір бостандығы» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

Бұл көрсеткіш бойынша көшбасшылар қатарында Дания, Норвегия, Финляндия, Канада және Германия бар. Аутсайдер елдер Мьянма, Беларусь, Иран, Қытай және Мысырды анықтады.

Кесте 16. «Пікір бостандығы» қосалқы факторы бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мән
1	Дания	0,97
2	Норвегия	0,95

3	Финляндия	0,89
4	Канада	0,85
5	Германия	0,84

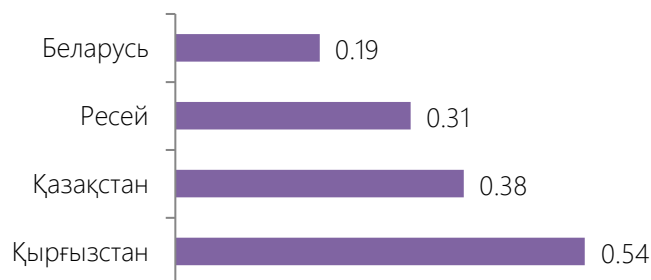
Дереккөз: ЗҮИ 2023 деректері

Кесте 17. «Пікір бостандығы» қосалқы факторы бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мән
138	Мьянма	0,24
139	Беларусь	0,19
140	Иран	0,17
141	Қытай	0,10
142	Мысыр	0,08

Дереккөз: ЗҮИ 2023 деректері

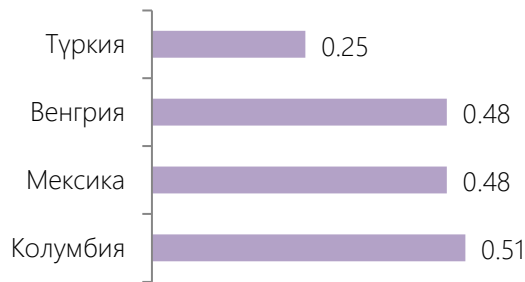
Осы қосалқы фактор бойынша ЕАЭО елдері арасында ең жақсы мән Қырғызстанда (0,54), одан кейін Қазақстан (0,38), Ресей (0,31) және Беларусь (0,19) тіркелді. Армения рейтингте жоқ.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 17. «Пікір бостандығы» қосалқы факторы бойынша ЕАЭО елдерінің мәндері

Қазақстан ЭЫДҰ елдерімен салыстырғанда «Пікір бостандығы» қосалқы факторы бойынша тек Түркиядан озып тұр. ЭЫДҰ елдері арасындағы ең төменгі мәндер Колумбияда (0,51), Мексикада (0,48), Венгрияда (0,48) және Түркияды (0,25) байқалады.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 18. «Пікір бостандығы» қосалқы факторы бойынша ең төмен мәндері бар ЭЫДҰ елдері

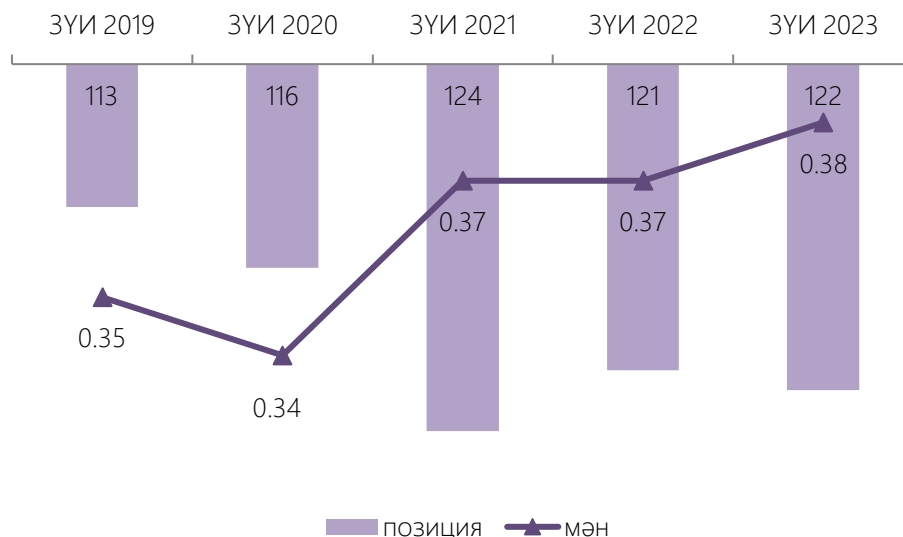
Соңғы жылдары пікір бостандығы саласында жақсару байқалды. Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында үкіметтің ашықтығын арттыру және азаматтарды екіжақты диалогқа тарту жөніндегі шаралар көзделген. **Ашықтықтың бірыңғай стандарттарын әзірлеу және енгізу, кері байланыс берудің ыңғайлылығын арттыру және азаматтардың мемлекеттік органдардың жұмысын бағалауға және заң жобаларын талқылауға қатысуын ынталандыру.** Осылайша, пікір алмасу үшін неғұрлым еркін және ашық орта құру жоспарлануда, бұл «Пікір бостандығы» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның позициясын жақсартуға тікелей ықпал ететін болады.

- **«Азаматтық қатысу»** қосалқы факторы Заң үстемдігі индексі шеңберінде қаралады.

Әдістеме

Қосалқы фактор жергілікті сарапшылар мен халықтың пікіріне сүйене отырып, сөз бостандығын, жиналыс құқығын, қауымдастықтарды қорғауды және петиция беруді қоса алғанда, азаматтық қатысу тетіктерінің қаншалықты тиімді жұмыс істейтіндігі туралы есептеледі. Ол сондай-ақ азаматтардың мемлекеттік қызметкерлерге шағымдана алатынын және қоғамға қатысты шешімдер туралы жеткілікті ақпарат алатынын өлшейді. Мәндер 0-ден 1-ге дейін өзгереді, мұнда 1 құқықтың үстемдігін сақтаудың ең жоғары деңгейін көрсетеді, ал 0 оның жоқтығын көрсетеді.

2021 жылғы рейтингте 124-орынға дейін төмендегеннен кейін Қазақстан 121-орынға көтеріліп, өз позициясын жақсартты, бұл ретте қосалқы фактордың мәні өзгеріссіз қалды. 2023 жылы ел бір позицияға түсіп, 122-орынға ие болды, қосалқы фактор мәні 0,38 балл болды.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 19. «Азаматтық қатысу» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның мәндері мен позицияларының серпіні

Бұл көрсеткіш бойынша көшбасшылар қатарында Дания, Норвегия, Финляндия, Германия және Канада бар. Аутсайдер елдердің қатарында Эфиопия, Венесуэла, Қытай, Иран және Мысыр бар.

Кесте 18. «Азаматтық қатысу» қосалқы факторы бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мән
1	Дания	0,94
2	Норвегия	0,92
3	Финляндия	0,89
4	Германия	0,86
5	Канада	0,84

Дереккөз: ЗУИ 2023 деректері

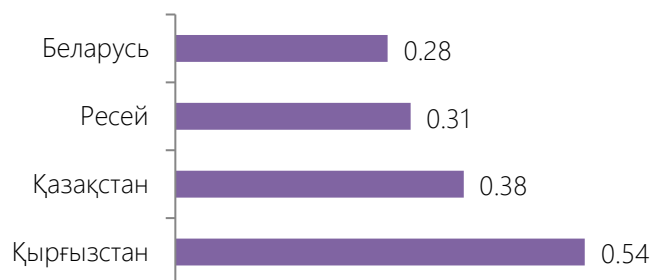
Кесте 19. «Азаматтық қатысу» қосалқы факторы бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мән
138	Эфиопия	0,26
139	Венесуэла	0,26
140	Қытай	0,17
141	Иран	0,17
142	Мысыр	0,16

Дереккөз: ЗУИ 2023 деректері

ЕАЭО елдері арасында осы қосалқы фактор бойынша ең үздік көрсеткішті 0,54 балл жинаған Қырғызстан көрсетті. Қазақстан 0,38 балл

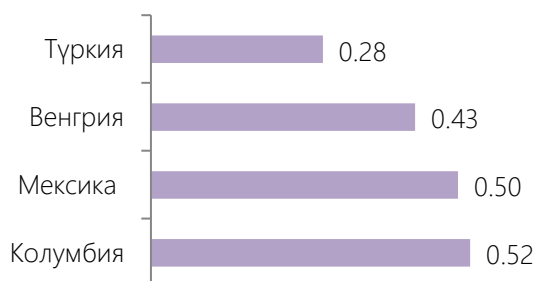
нәтижесімен екінші орында, одан кейін Ресей (0,31) және Беларусь (0,28) келеді. Армения индексте жоқ.

Дереккөз: *Global Innovation Index 2023 деректері*

Сурет 20. «Азаматтық қатысу» қосалқы факторы бойынша ЕАЭО елдерінің мәндері

ЭЫДҰ мемлекеттерімен салыстырғанда, Қазақстан тек Түркиядан (0,28 балл) озып тұр. ЭЫДҰ елдерінің ішінде «Азаматтық қатысу» қосалқы факторы бойынша ең төменгі мәндерге Түркиядан басқа Венгрия (0,43 балл), Мексика (0,50 балл) және Колумбия (0,52 балл) ие.

Дереккөз: *Rule of Law Index 2023 деректері*

Сурет 21. «Азаматтық қатысу» қосалқы факторы бойынша ең төмен мәндері бар ЭЫДҰ елдері

Қазақстанда азаматтық қатысуды арттыру үшін мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттары және өзге де құжаттарды іске асыру шеңберінде шаралар кешені көзделген. Бұл шаралар мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам арасындағы өзара іс-қимылды жақсартуға, сондай-ақ халықты шешімдер қабылдау процестеріне неғұрлым белсенді тарту, қоғамдық

маңызды мәселелерді талқылау және мемлекеттік институттардың жұмысын бағалау үшін жағдайлар жасауға бағытталған.

Қазақстан Республикасында Азаматтық қоғамды дамыту тұжырымдамасын іске асыру нәтижесінде қоғамдық келісімге қол жеткізу бөлігінде мынадай нәтижелер күтілуде: азаматтардың азаматтық қоғам институттарына қатысуын арттыру, белсенді ҮЕҰ мен еріктілер санының өсуі, азаматтық секторға сенім деңгейін арттыру, азаматтық қоғам институттарының қаржылық тұрақтылығын күшейту, қайырымдылық жарналарының өсуі, әлеуметтік қызметтер сапасын жақсарту, «халық үніне құлақ асатын мемлекет» моделін енгізу, сондай-ақ Қазақстанның азаматтық құқықтар мен бостандықтарды, БАҚ бостандығын сақтау саласындағы азаматтық қоғамды дамытудың халықаралық рейтингтеріндегі (индекстеріндегі) позицияларын арттыру.

Кесте 20. МЖЖ және басқа да құжаттарда азаматтық қатысуды қамтамасыз ету бойынша көрсеткіштер

Құжат	Көрсеткіш	Мән
Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің 2023-2027 жылдарға арналған даму жоспары	Қоғамдық даму индексі Азаматтық қоғам институттары мен мемлекеттің өзара қарым қатынасын оң бағалаған халықтың үлесі	2027 жылы 0,704 2027 жылы 67,2
Қазақстан Республикасының мемлекеттік жастар саясатының 2023 – 2029 тұжырымдамасы	Орталық және жергілікті деңгейдегі қоғамдық кеңес құрамында жастар үшін квотаны ұлғайту Еріктілер, қайырымдылық және экологиялық бастамаларға қатысатын жастардың үлесін арттыру	2029 жылы 30%-ға дейін 2029 жылы 32%-ға дейін
Қазақстан халқы Ассамблеясын дамытудың 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасы	Қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірлікті нығайту деңгейі Қазақстан этностары арасындағы төзімділік деңгейі Қазақстан этностарының әлеуметтік әл-ауқатының деңгейі	2026 жылы 87,0% 2026 жылы 69,5% 2026 жылы 77,5%

Әлсіз позиция

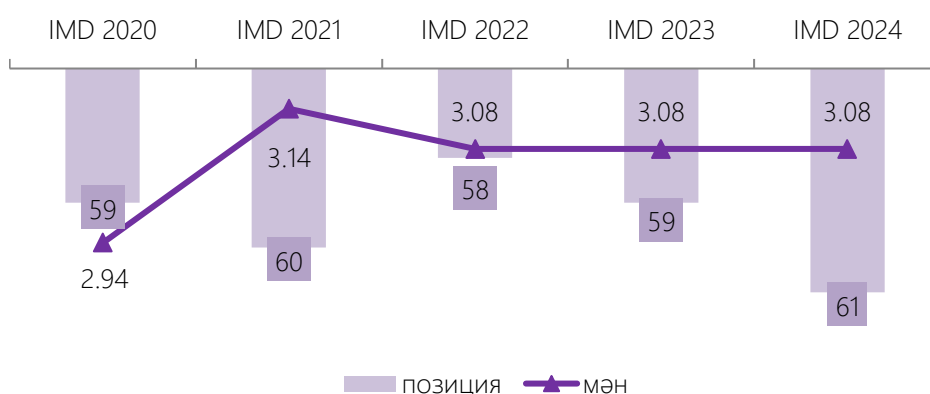
- «Демократия индексі» көрсеткіші IMD рейтингі шеңберінде қаралады.

Әдістеме

Демократия индексі. Economist Intelligence Unit индексі саяси және азаматтық бостандықтардың жай-күйін көрсететін демократия көрсеткіштері жеткілікті кең емес деген пікірге негізделген. Олар жеткілікті дәрежеде қамтымайды, ал кейбір жағдайларда мемлекеттің қаншалықты демократиялық екенін анықтайтын сипаттамаларды мүлдем қамтымайды. Бостандық демократияның маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, бірақ өзі жеткіліксіз. Демократия индексі бес категорияға негізделген: сайлау процесі және плюрализм; азаматтық бостандықтар; Үкіметтің жұмыс істеуі; саяси өмірге қатысу; және саяси мәдениет. Бұл бес санат бір-бірімен байланысты және біртұтас тұжырымдамалық тұтастықты құрайды. Еркін және әділ бәсекелестік сайлау өткізу шарты және саяси бостандықтың онымен байланысты аспектілерін қанағаттандыру барлық анықтамалардың міндетті шарты болып табылады.

Дереккөз: The Economist Intelligence Unit Limited, 2023

2022-2024 жылдар аралығында қаралып отырған көрсеткіш бойынша рейтингтегі Қазақстанның мәні өзгеріссіз қалып, 3,08 балды құрады. Алайда, бұл көрсеткішті бағалаудағы тұрақтылыққа қарамастан, елдің рейтингтегі позициясы жыл сайын төмендейді. Осылайша, 2023 жылғы рейтингте Қазақстан өткен жылмен салыстырғанда бір позицияға, ал 2024 жылғы рейтингте – екі позицияға төмендеді. Бұл балдарда бағалаудың ұқсас деңгейінің сақталуына қарамастан, Қазақстанның басқа елдерге қатысты позициясының нашарлауын көрсетеді.

Дереккөз: 2020-2024 жж. IMD деректері бойынша

Сурет 22. «Демократия индексі» көрсеткіші бойынша Қазақстанның мәндері мен позицияларының серпіні

Бұл көрсеткіш бойынша көшбасшылар қатарына Норвегия, Жаңа Зеландия, Исландия, Швеция және Финляндия кіреді. Өз кезегінде, аутсайдер-елдердің қатарына БАӘ, Бахрейн, Венесуэла, Қытай және Сауд Арабиясы кіреді.

Кесте 21. «Демократия индексі» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мән
1	Норвегия	9,81
2	Жаңа Зеландия	9,61
3	Исландия	9,45
4	Швеция	9,39
5	Финляндия	9,30

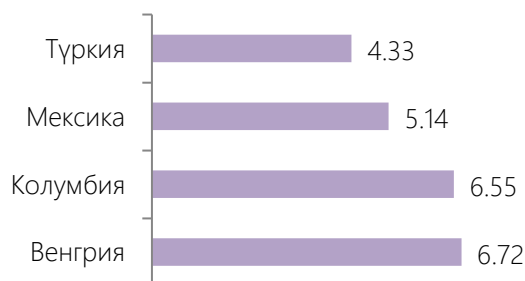
Дереккөз: IMD 2024 деректері

Кесте 22. «Демократия индексі» көрсеткіші бойынша аутсайдер елдер

Орын	Ел	Мән
63	БАӘ	3,01
64	Бахрейн	2,52
65	Венесуэла	2,31
66	Қытай	2,12
67	Сауд Арабиясы	2,08

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Қазақстан осы көрсеткіш бойынша ЭЫДҰ елдерімен салыстырғанда ең төменгі позициялардың бірін алады. ЭЫДҰ елдерінің ішінде ең төменгі көрсеткіш мәндері – Венгрия (41-орын), Колумбия (45-орын), Мексика (56-орын) және Түркияда (57-орын).

Дереккөз: IMD 2024 деректері

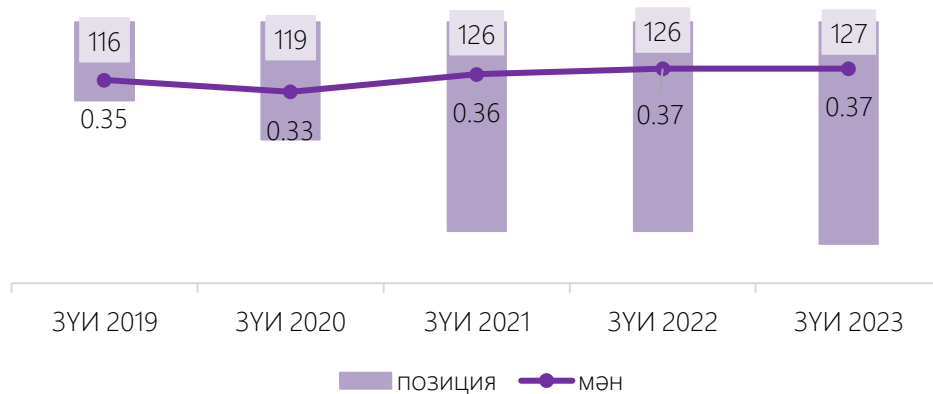
Сурет 23. «Демократия индексі» көрсеткіші бойынша ең төмен мәндері бар ЭЫДҰ елдері

- «Жиналыстар мен бірлестіктер бостандығы» қосалқы факторы Заң үстемдігі индексі шеңберінде қаралады.

Әдістеме

Қосалқы фактор қауымдастық бостандығы мен ұжымдық келіссөздер жүргізу құқығын, жұмыспен қамту кемсітушілігінің жоқтығын және мәжбүрлі және балалар еңбегінен бостандықты қоса алғанда, негізгі еңбек құқықтарын сақтаудың ҚАНШАЛЫҚТЫ тиімді екендігі туралы Жергілікті сарапшылар мен халықтың пікірлері негізінде есептеледі. Мәндер 0-ден 1-ге дейін өзгереді, мұнда 1 құқықтың үстемдігін сақтаудың ең жоғары деңгейін көрсетеді, ал 0 оның жоқтығын көрсетеді.

2023 жылғы рейтингте «Жиналыстар мен бірлестіктер бостандығы» қосалқы факторының маңызын өзгеріссіз сақтай отырып, Қазақстан 127-орынға ауысып, өз позициясын нашарлатты.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 24. «Жиналыстар мен бірлестіктер бостандығы» қосалқы факторы бойынша

Қазақстанның мәндері мен позицияларының серпіні

Бұл көрсеткіш бойынша көшбасшылар қатарына Дания, Норвегия, Финляндия, Германия және Люксембург кіреді, ал аутсайдерлер арасында БАӘ, Мысыр, Мьянма, Қытай және Иран ерекшеленеді.

Кесте 23. «Жиналыстар мен бірлестіктер бостандығы» қосалқы факторы бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мән
1	Дания	0,98
2	Норвегия	0,96
3	Финляндия	0,92
4	Германия	0,90

5	Люксембург	0,88
---	------------	------

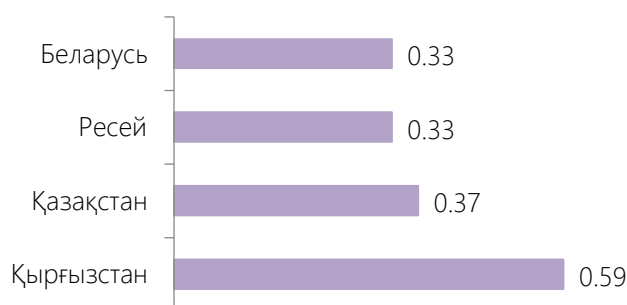
Дереккөз: ЗҮИ 2023 деректері

Кесте 24. «Жиналыстар мен бірлестіктер бостандығы» қосалқы факторы бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мән
138	БАӘ	0,25
139	Мысыр	0,22
140	Мьянма	0,14
141	Қытай	0,10
142	Иран	0,10

Дереккөз: ЗҮИ 2023 деректері

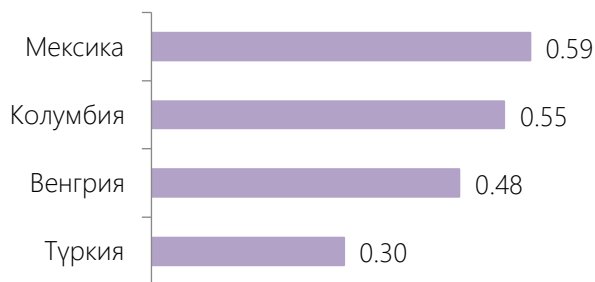
Осы қосалқы фактор бойынша ЕАЭО елдері арасында ең жоғары мән Қырғызстанда тіркелген (0,59). Бұдан әрі Қазақстан (0,37), Ресей (0,33) және Беларусь (0,33) келеді. Армения рейтингте жоқ.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 25. ЕАЭО елдерінің «Жиналыстар мен бірлестіктер бостандығы» қосалқы факторы бойынша мәндері

ЭЫДҰ мемлекеттерімен салыстырғанда, Қазақстан қосалқы фактордың мәні бойынша 0,30 балл мәнімен тек Түркиядан озып тұр. ЭЫДҰ елдерінің ішінде Түркиядан басқа Венгрия (0,48 балл), Колумбия (0,55 балл) және Мексика (0,59 балл) «Жиналыстар мен бірлестіктер бостандығы» қосалқы факторы бойынша ең аз мәндерге ие.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 26. «Жиналыстар мен бірлестіктер бостандығы» қосалқы факторы бойынша ең төмен мәндері бар ЭЫДҰ елдері

Ұлттық құқықты дамыту, сонымен қатар адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарын сақтау мақсатында Қазақстанда Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы іске асырылуда. Тұжырымдама азаматтық қоғамды нығайтуға, сондай-ақ жиналыстар мен бірлестіктердің бостандығы үшін жағдайларды жақсартуға бағытталған. Құқықтық базаны нығайту және eGov.kz және epetition.kz сияқты цифрлық платформаларды құру азаматтардың құқықтарды іске асыру мүмкіндіктерін кеңейтуде. Мемлекеттік органдардың ашықтығы мен есептілігін арттыру, сондай-ақ ҰЕҰ мен қоғамдық бірлестіктерді қолдау азаматтардың еркін пікірін білдіруге ықпал етеді, бұл осы бағыттағы көрсеткіштерге оң әсер етеді.

Кесте 25. Құжаттарда азаматтық қатысуға қол жеткізу бойынша көрсеткіштер

Құжат	Көрсеткіш	Мән
Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы	World Justice Project құқық үстемдігі индексі Transparency International сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі	2030 жылға қарай 0,60 балдан төмен емес 2030 жылға қарай 55 балдан төмен емес

Тұтастай алғанда, мемлекет пен азаматтардың ашықтығы мен өзара іс-қимылын бағалайтын халықаралық рейтингтердің көрсеткіштері бойынша Қазақстан орта позицияны иеленеді, бұл мемлекет пен қоғам арасындағы диалогтың болуын және дамуын көрсетеді, бұған тұрақты консультациялар, ашық тыңдаулар, жұмыс топтары мен қоғамдық кеңестерге қатысу арқылы қол жеткізіледі. Дегенмен, кешенді шешім мен қосымша күш-жігерді қажет ететін бірқатар мәселелер қалады.

Қазақстанның бәсекелестік ұстанымдары Үкіметтің онлайн-сервисі, электрондық үкімет, электрондық қатысу болып айқындалды. Соңғы жылдары ел мемлекеттік секторды цифрландыруды едәуір жақсартты, бұл азаматтардың мемлекеттік органдармен өзара іс-қимылын ыңғайлы әрі қолжетімді етті. Атап айтқанда, Қазақстан платформаны құрудың арқасында айтарлықтай жетістіктерге жетті eGov.kz және мемлекеттік қызметтердің кең спектрін ұсынатын мобильді қосымшалар.

Электрондық қызметтер саласындағы жетістіктермен қатар, қоғамдық келісім, ақпарат алу құқығы және пікір бостандығы сияқты көрсеткіштер бойынша Қазақстан Орта позицияда. Прогресті тежейтін негізгі факторлар азаматтардың мемлекеттік шешімдерді талқылау процестеріне жеткіліксіз тартылуы және толық және ашық ақпаратқа қол жеткізуге байланысты күрделі мәселелер болып табылады. Азаматтарды заң жобаларын талқылауға қатысуға ынталандыру және мемлекеттік органдардың жұмысын бағалау жөніндегі шаралар «Пікір бостандығы» субфакторы бойынша Қазақстанның ұстанымына әсер етуі мүмкін.

«Демократия индексі» көрсеткіші және «Жиналыстар мен бірлестіктер бостандығы» субфакторы бойынша Қазақстанда әлсіз позициялар сақталуда. Құқықтық және институционалдық бастамалардың болуына қарамастан, мемлекеттік басқару жүйесі азаматтардың жиналыстар, қауымдастықтар және пікір білдіру бостандығына құқығын қорғау мәселелерінде одан әрі жетілдіруді талап етеді. Бұдан әрі шаралар мемлекет пен азаматтар арасында неғұрлым инклюзивті, ашық және ашық өзара іс-қимыл жасауға бағытталуы тиіс.

2. ТИІМДІ МЕМЛЕКЕТТІК АППАРАТ

Тиімді мемлекеттік аппарат кадрлардың құзыреттілігі мен кәсібилігі, артық бюрократияны барынша азайту, стратегиялық жоспарлау сапасы, жүргізіліп жатқан реформалардың тиімділігі және заңнаманы жетілдіру сияқты бірнеше негізгі құрамдастарды қамтиды.

Кадрлардың құзыреттілігі жоғары жұмыс сапасын және күрделі міндеттерді шешу қабілетін қамтамасыз етеді, ал бюрократиялық кедергілерді азайту процестерді жеделдетуге және оларды ашық етуге мүмкіндік береді. Сапалы жоспарлау және заңнаманы заманауи сын-қатерлерге бейімдеу, реформаларды дәйекті енгізу азаматтардың әлауқатын арттыруға көмектеседі.

Мемлекеттік аппараттың қызметін сипаттайтын көптеген көрсеткіштер бойынша Қазақстан орта диапозонда орын алады.

Бәсекелестік позициялар

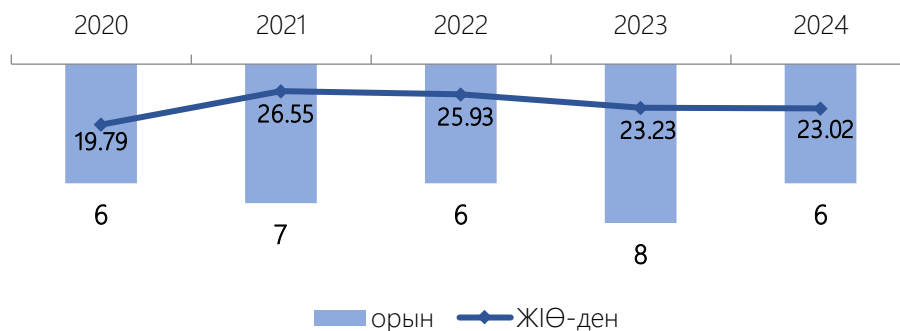
▪ «Жалпы мемлекеттік басқару органдарының жиынтық борышы» көрсеткіші IMD әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Жыл соңына дейін өтелмеген бүкіл мемлекеттік сектордың шоғырландырылған жалпы қарызы.

Дереккөз: World Economic Outlook (IMF)

2024 жылғы рейтингте ел 2023 жылғы рейтингте 2 позицияға төмендегеннен кейін 2020 жылғы деңгейге сәйкес келетін 6-орынға көтеріліп, позицияларын қалпына келтірді. Нәтижесінде ел 67 елдің ішінде 6-орынға ие болды. Рейтинг деректеріне сәйкес жалпы мемлекеттік басқару органдарының жиынтық борышы 2020 жылғы рейтингпен салыстырғанда 3,23 п.т. ұлғайды және ЖІӨ-ден 23,02% құрады.

Дереккөз: IMD 2020-2024 деректері

Сурет 27. «Жалпы мемлекеттік басқару органдарының жиынтық борышы» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициясы мен мәндері

Мемлекеттік басқару органдарының жиынтық борышының төмен үлесі байқалған жетекші орындарда Кувейт, Гонконг, Пуэрто-Рико, Ботсвана және Эстония тұр.

Жиынтық қарызы олардың ЖІӨ-нен едәуір асып түсетін елдерге Венесуэла, Аргентина, Сингапур, Греция және Жапония кіреді.

Кесте 26. «Жалпы мемлекеттік басқару органдарының жиынтық борышы» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мәні
1	Кувейт	3,18
2	Гонконг	6,5
3	Пуэрто-Рико	16,97
4	Ботсвана	20,73
5	Эстония	20,75

Кесте 27. «Жалпы мемлекеттік басқару органдарының жиынтық борышы» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мәні
63	Венесуэла	148,23
64	Аргентина	156,74
65	Сингапур	164,37
66	Грекия	168,83
67	Жапония	252,36

Дереккөз: IMD 2024 деректері

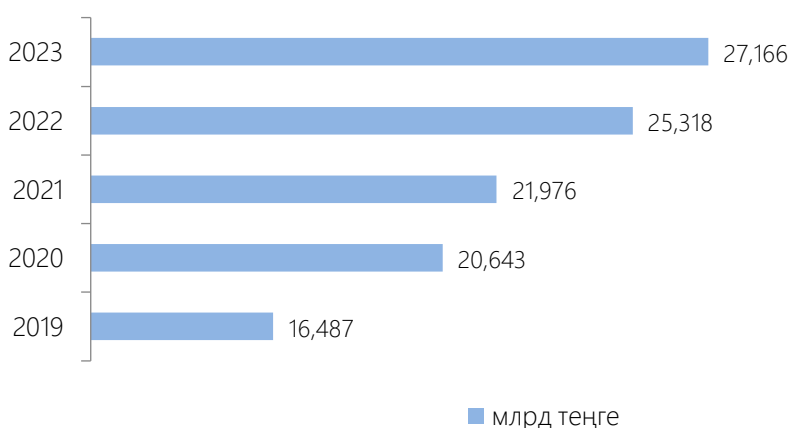
Осы көрсеткіш бойынша Қазақстан ЭЫДҰ-ның рейтингке қатысатын барлық елдерінен (қатыспайтын Коста-Риканы қоспағанда), тек Эстониядан (5-орын) озып тұр.

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 28. ЭЫДҰ елдері «Жалпы мемлекеттік басқару органдарының жиынтық борышы» көрсеткіші бойынша

ҚР Қаржы министрлігінің деректері бойынша 2024 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Мемлекеттік борыш 27 166 млрд теңгені құрады, оған Үкіметтің борышы – 24 915 млрд теңге, ҚР Ұлттық Банкінің борышы – 1 200 млрд теңге және жергілікті атқарушы органдардың басқа кредиторлар алдындағы борышы – 1 051 млрд теңге.

Дереккөз: ҚР Қаржы министрлігінің деректері

Сурет 29. Қазақстан Республикасының мемлекеттік борышы

2020 жылдан кейін, пандемиядан кейінгі кезеңде экономика капиталдың кетуіне тап болды, бұл экономиканың қарқынын арттыру үшін қарыз алуды арттыруды талап етті. Нәтижесінде мемлекеттік қарыздың өсуі байқалады.

Мемлекеттік борышты басқаруды жетілдіру Қазақстанның мемлекеттік саясатының басымдықтарының бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары шеңберінде валюталық тәуекелдерді төмендету, бюджетке борыштық жүктеменің өсуін шектеу, дефолттардың алдын алу, сондай-ақ сыртқы қарыздарды пайдаланудағы тиімділік пен тәртіпті арттыру жөніндегі міндеттер көзделген. Борыштық тұрақтылықты сақтау үшін 2029 жылы мемлекеттік борыш деңгейі ЖІӨ-ден 30,8% аспауы тиіс екені анықталды.

Сондай-ақ, Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарында және өзге де құжаттарда көрсеткіштер көзделген, оларға қол жеткізу елдің тиісті рейтингтердегі позициясын жақсартта алады.

Кесте 28. Мемлекеттік борышты басқару саласындағы көрсеткіштер

Құжат	Көрсеткіш	Мәні
Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің 2023-2027 жылдарға арналған даму жоспары	Мемлекеттік қарыз деңгейі	2030 жылы 32%-дан жоғары емес
Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржыны басқарудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы	Мемлекеттік қарызды сақтау,	2021 жылғы 27,4%-дан 2030 жылы ЖІӨ-ге шаққанда 32,0%-дан аспайтын деңгейге дейін
	оның ішінде Үкіметтің қарызы	2021 жылғы 23,0%-дан 2030 жылы ЖІӨ-ге шаққанда 27,5%-дан аспайтын деңгейге дейін
	Таза сыртқы активтер (Үкіметтің сыртқы борышының, кепілді борыштың және квазимемлекеттік сектордың сыртқы борышының ҚРҰБ валюталық активтеріне қатынасы)	2030 жылы 0,75
	Республикалық бюджеттен	2030 жылы бюджет

Құжат	Көрсеткіш	Мәні
	үкіметтік борышқа қызмет көрсету –	шығыстарының 10%-ынан аспайтын деңгейде

Орта позициялар

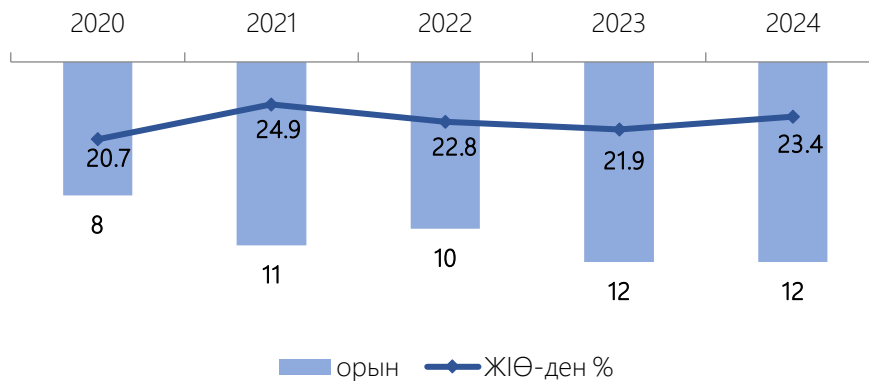
▪ «Жалпы мемлекеттік басқару органдарының шығыстары» көрсеткіші IMD әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Жалпы шығындарға жалпы шығындар және қаржылай емес активтерді таза сатып алу жатады.

Дереккөз: IMF World Economic Outlook, ұлттық дереккөздер

Осы көрсеткіш бойынша Қазақстанның позициясы соңғы бес жылда нашарлады. 2024 жылғы рейтингте ел 67 елдің ішінде 12-орынға тұрақталды, 2020 жылмен салыстырғанда 4-орынға төмендеді.

Дереккөз: IMD 2020-2024 деректері

Сурет 29. «Жалпы мемлекеттік басқару органдарының шығыстары» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициясы мен мәндері

Жалпы мемлекеттік басқару органдарының ЖІӨ-дегі шығыстарының үлесі бойынша жетекші орындарды Нигерия, Венесуэла, Сингапур, Тайвань және Индонезия алады. Жалпы мемлекеттік басқару органдарының ЖІӨ-ге қатысты шығыстары жоғары аутсайдер елдердің қатарында Франция, Финляндия, Италия, Бельгия және Австрия бар.

Кесте 29. «Жалпы мемлекеттік басқару органдарының шығыстары» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

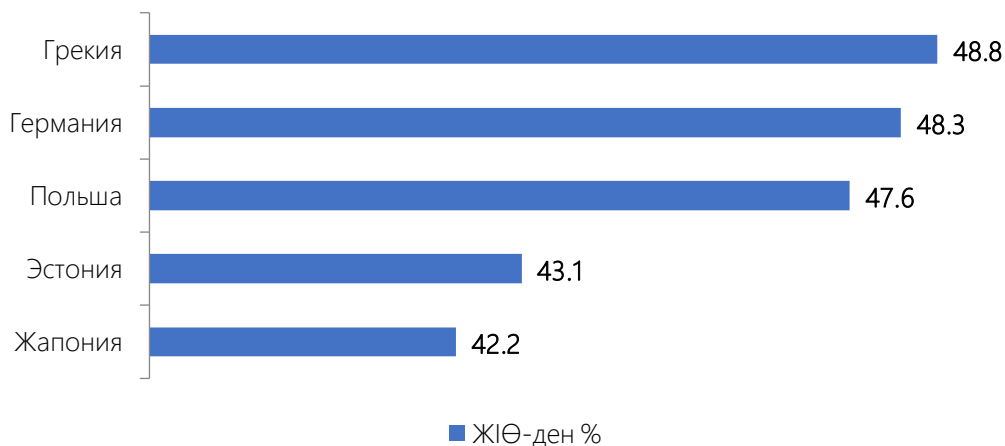
Орын	Ел	Мәні
1	Нигерия	13,8
2	Венесуэла	14,4
3	Сингапур	15,3
4	Тайвань	16,4
5	Индонезия	16,6

Кесте 30. «Жалпы мемлекеттік басқару органдарының шығыстары» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мәні
63	Австрия	51,9
64	Бельгия	54,8
65	Италия	55,0
66	Финляндия	55,4
67	Франция	57,3

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Осы көрсеткіш бойынша Қазақстан рейтингке қатысатын ЭЫДҰ-ның барлық елдерінен (қатыспайтын Коста-Риканы қоспағанда), тек Ирландиядан (10-орын) озып тұр.

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 30. ЭЫДҰ елдері «Жалпы мемлекеттік басқару органдарының шығыстары» көрсеткіші бойынша

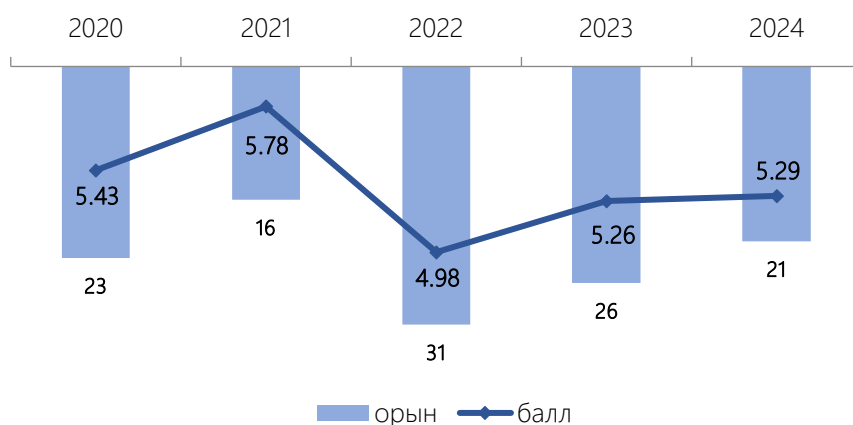
Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарында жалпы мемлекеттік басқару органдарының шығыстарын төмендету бойынша көрсеткіштер көзделмеген.

▪ «Үкімет саясатының экономикадағы өзгерістерге бейімділігі төмен/жоғары» көрсеткіші IMD әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі шеңберінде қарастырылады.

Сұранысқа байланысты

Бұл көрсеткіш сауалнама болып табылады, сауланама аясында бизнес-қоғамдастық өкілдерінен респонденттер «Үкімет саясатының экономикадағы өзгерістерге бейімделуі төмен ме, әлде жоғары ма?» деген сұраққа жауап береді. Қорытындылар 1-ден 10 балға дейінгі шкалада өлшенеді, мұнда 1 – төмен, 10 – жоғары балл.

2020 жылдан 2024 жылға дейінгі кезеңде Қазақстан позициялардағы ауытқуларды көрсетеді. 2020 жылы ел 23-ші орында болды және 2021 жылы 16-шы орынға көтерілу арқылы өз позициясын едәуір жақсартты. Алайда, 2022 жылы 31-ші орынға дейін күрт құлдырау болды. 2023 жылы Қазақстан өз позициясын ішінара қалпына келтіріп, 26-шы орынға көтерілді, ал 2024 жылы 67 елдің ішінде 21-ші орынға ие болып, нәтижені қайтадан жақсартты.

Дереккөз: IMD 2020-2024 деректері

Сурет 31. «Үкімет саясатының экономикадағы өзгерістерге бейімделуі төмен/жоғары» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициясы мен мәндері

Респонденттер үкімет саясатының экономикадағы өзгерістерге жоғары бейімделуін атап өтетін жетекші орындарда Сингапур, БАӘ, Сауд Арабиясы, Индонезия және Катар бар.

Аутсайдер-елдер – Словения, Венесуэла, Пуэрто-Рико, Испания және Словакия.

Кесте 31. «Үкімет саясатының экономикадағы өзгерістерге бейімделуі төмен/жоғары» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

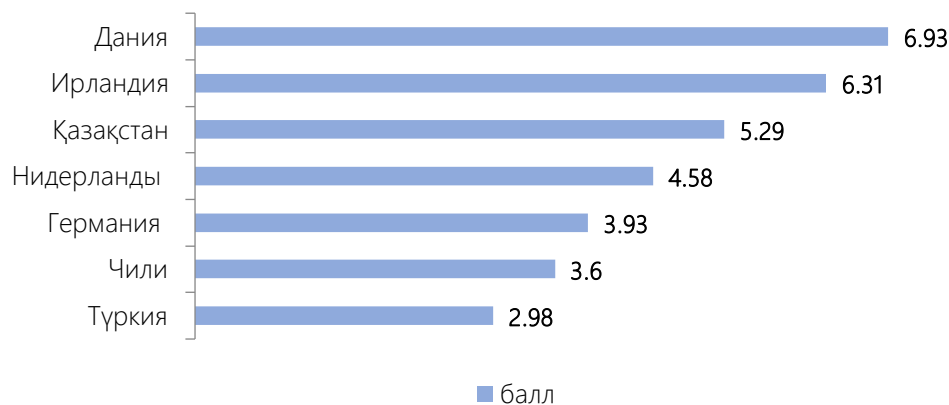
Орын	Ел	Мәні
1	Сингапур	8,61
2	БАӘ	7,92
3	Сауд Арабиясы	7,66
4	Индонезия	7,52
5	Катар	7,13

Кесте 32. «Үкімет саясатының экономикадағы өзгерістерге бейімделуі төмен/жоғары» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мәні
63	Словения	2,67
64	Венесуэла	2,54
65	Пуэрто-Рико	2,48
66	Испания	2,20
67	Словакия	2,11

Дереккөз: IMD 2024 деректері

ЭЫДҰ елдері арасында Қазақстан Дания, Швейцария және Люксембург сияқты көшбасшылардан артта қалып отыр. Рейтингтің соңғы орындарында Испания мен Словакия орналасқан.

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 32. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның «Үкімет саясатының экономикадағы өзгерістерге бейімделуі төмен/ жоғары» көрсеткіші бойынша мәндері

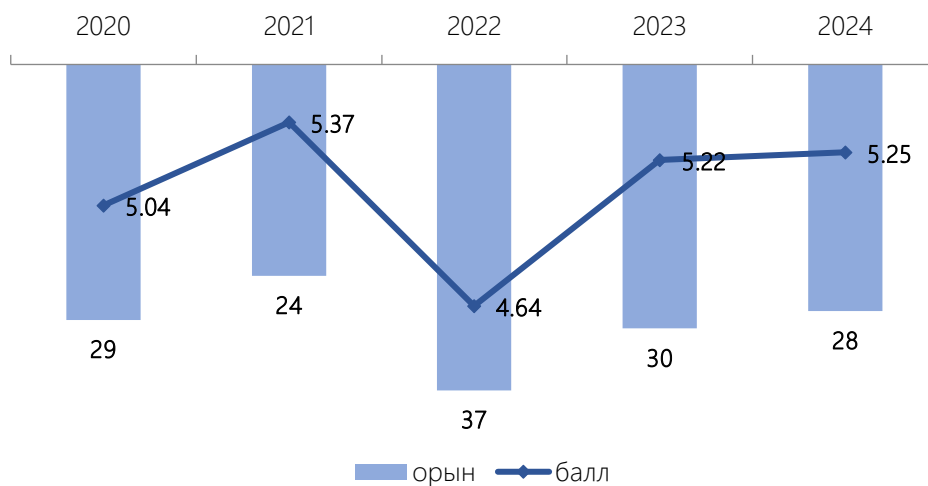
Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарында қол жеткізу Үкімет саясатының экономикадағы өзгерістерге бейімделуін жақсарта алатын көрсеткіштер көзделмеген.

▪ «Үкімет саясатының ашықтығы қанағаттанарлықсыз/қанағаттанарлық» көрсеткіші IMD әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Бұл көрсеткіш сауалнама болып табылады, сауалнама аясында бизнес-қоғамдастық өкілдерінен респонденттер «Үкімет саясатының ашықтығы қанағаттанарлық па, әлде қанағаттанарлықсыз ба?» деген сұраққа жауап береді. 1-ден 10 балға дейінгі шкалада өлшенеді, мұнда 1 – қанағаттанарлықсыз, 10 – қанағаттанарлық.

Бұл көрсеткіш бойынша Қазақстанның позициясы рейтинг елдері арасында орташа позицияларды иелене отырып, салыстырмалы түрде тұрақты болып қалуда. Соңғы бес жылда ең жоғары көрсеткіш – 2021 жылы 24-орынға, ал ең төменгі көрсеткіш – 2022 жылы 37-орынға ие болды. 2024 жылғы рейтингте ел 67 елдің ішінде 28-орынға ие болды.

Дереккөз: IMD 2020-2024 деректері

Сурет 33. «Үкімет саясатының ашықтығы қанағаттанарлықсыз/қанағаттанарлық болып табылады» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндері

Респонденттер үкімет саясатының ашықтығының жоғары деңгейін атап өтетін жетекші орындарда Сингапур, Швейцария, Финляндия, Дания және Катар тұр.

Арта қалғандардың қатарында Венесуэла, Мексика, Испания, Бразилия және Словакия бар, онда үкімет саясатының ашықтық деңгейі айтарлықтай төмен деп бағаланады.

Кесте 33. «Үкімет саясатының ашықтығы қанағаттанарлықсыз/қанағаттанарлық» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

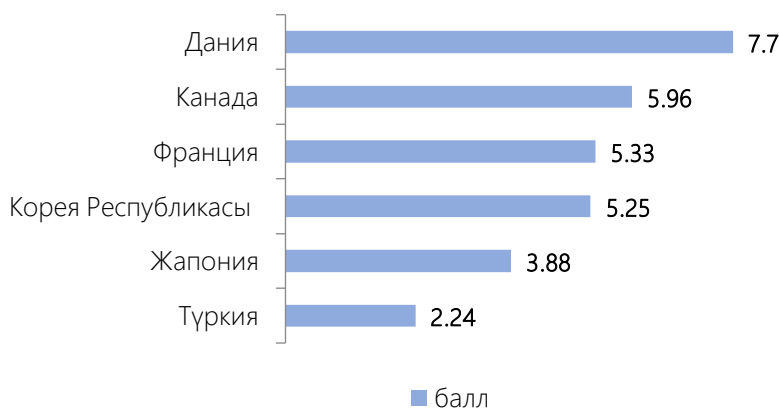
Орын	Ел	Мәні
1	Сингапур	8,36
2	Швейцария	8,01
3	Финляндия	7,75
4	Дания	7,70
5	Катар	7,60

Кесте 34. «Үкімет саясатының ашықтығы қанағаттанарлықсыз/қанағаттанарлық» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мәні
63	Словакия	2,08
64	Бразилия	2,03
65	Испания	1,94
66	Мексика	1,68
67	Венесуэла	0,85

Дереккөз: IMD 2024 деректері

ЭЫДҰ елдері арасында Қазақстан Дания (4-орын), Канада (17-орын), Франция (26-орын) және т.б. елдерден төмен, алайда Корея Республикасынан (39-орын), Жапониядан (45-орын), Түркиядан (61-орын) және т.б. басып озады. ЭЫДҰ елдері арасында Швейцария көшбасшы болып табылады (2-орын), ал Мексика ең аз нәтиже көрсетті (66-орын).

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 34. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстан «Үкімет саясатының ашықтығы қанағаттанарлықсыз/қанағаттанарлық болып табылады» көрсеткіші бойынша

Үкіметтің ашықтығы – азаматтар мен бизнес үшін есептілік пен ашықтықты арттыруға бағытталған Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарының басымдықтарының бірі. Ол үшін ақпараттың проактивті жариялануын және барлық басқару шешімдерінің ашықтығын қамтамасыз ететін бірыңғай стандарттар әзірленді. Азаматтармен өзара іс-қимыл кері байланыстың ыңғайлы арналары және олардың мемлекеттік органдар мен заң жобаларының жұмысын талқылауға қатысуын қолдау арқылы күшейтіледі. Заманауи цифрлық технологиялар уақыт пен шығындарды қысқарта отырып, мемлекеттік қызметтердің атаулылығы мен тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Қазақстанның мемлекеттік басқаруын дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасының мақсаттарының бірі қоғамның сұраныстарына жедел ден қоятын және «халық үніне құлақ асатын мемлекет» қағидатын ұстанатын тиімді, әділ және ашық мемлекеттік аппарат құру болып табылады.

Кесте 35. Құжаттар шеңберінде көзделген ашық мемлекеттік аппаратты құру бойынша көрсеткіштер

Құжат	Көрсеткіш	Мәні
Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы	Халықтың пікірін есепке алу индексі және Дүниежүзілік банктің мемлекеттік органдарының есептілігі (Voice and Accountability), процентиль	2030 жылы 87 процентиль
	Халықтың мемлекеттік органдарға сенім деңгейі, % (әлеуметтік сауалнама)	2030 жылы 75%

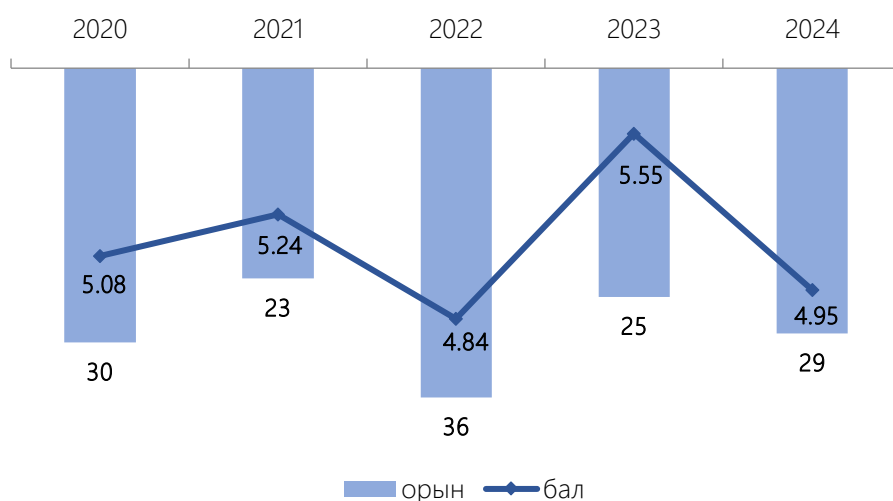
- **«Мемлекеттік қаржы тиімсіз/тиімді бөлінеді»** көрсеткіші IMD әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Көрсеткіш сауалнама болып табылады, сауалнамада бизнес-қоғамдастық өкілдерінен респонденттер «Мемлекеттік қаржы тиімді бөлінеді ме, жоқ па?» деген сұраққа жауап береді. 1-ден 10 балға дейінгі шкалада өлшенеді, мұнда 1 – тиімсіз, 10 – тиімді.

Қазақстанның осы көрсеткіш бойынша позициясы соңғы бес жылда өсуді де, төмендеуді де көрсете отырып, ауытқуларды көрсетеді. Осы кезеңде ең жоғары нәтижеге 2021 жылы қол жеткізілді — 23-орын, ал ең төменгі

көрсеткіш – 2022 жылы 36-орын. 2024 жылғы рейтингте ел 67 елдің ішінде 29-орынға ие болды.

Дереккөз: IMD 2020-2024 деректері

Сурет 35. «Мемлекеттік қаржы тиімсіз/тиімді бөлінеді» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндері

Респонденттер мемлекеттік қаржыны бөлу тиімділігінің жоғары деңгейін белгілейтін осы көрсеткіш бойынша көшбасшылар Сингапур, Катар, Дания, Швейцария және Сауд Арабиясы сияқты елдер болып табылады.

Аутсайдер-елдер – Словакия, Венесуэла, Бразилия, Испания және Моңғолия, оларда мемлекеттік қаржыны бөлу тиімсіз деп бағаланады.

Кесте 36. «Мемлекеттік қаржы тиімсіз/тиімді бөлінеді» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мәні
1	Сингапур	8,69
2	Катар	7,87
3	Дания	7,85
4	Швейцария	7,84
5	Сауд Арабиясы	7,54

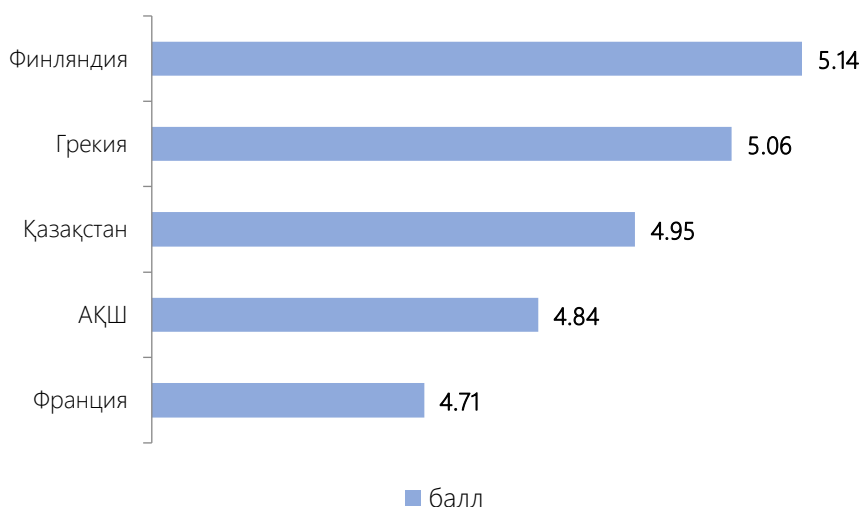
Кесте 37. «Мемлекеттік қаржы тиімсіз/тиімді бөлінеді» көрсеткіші бойынша аутсайдер елдер

Орын	Ел	Мәні
63	Моңғолия	2,42
64	Испания	2,24

Орын	Ел	Мәні
65	Бразилия	2,13
66	Венесуэла	1,62
67	Словакия	1,59

Дереккөз: IMD 2024 деректері

ЭЫДҰ елдерінің ішінде Қазақстан Финляндиямен (25-орын), Грекиямен (26-орын), АҚШ-пен (31-орын) және Франциямен (33-орын) шамамен бірдей деңгейде.

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 36. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстан «Мемлекеттік қаржы тиімсіз/тиімді бөлінеді» көрсеткіші бойынша

Қазақстанның 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарының басымдықтарының бірі үнемділік пен жауапкершілік қағидаттарына негізделген теңгерімді бюджеттік саясатты қоса алғанда, мемлекеттік қаржының тиімділігін арттыру болып табылады. Негізгі міндеттер – мемлекеттік қаржыны шоғырландыру және Ұлттық қорда қаражат жинақтау есебінен бюджеттің тұрақтылығын қамтамасыз ету. Макроэкономикалық саясатты іске асыру бюджеттік параметрлерді нығайту үшін контрциклдік бюджеттік ережелерді сақтауды қамтиды. Бұл қаржыны теңестіруге, мұнай емес тапшылықты азайтуға, Ұлттық қордың активтерін сақтауға және инфляциялық қысымды төмендету үшін фискалдық және монетарлық саясатты үйлестіруге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржыны басқарудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы шеңберінде мемлекеттік бюджетті тиімді

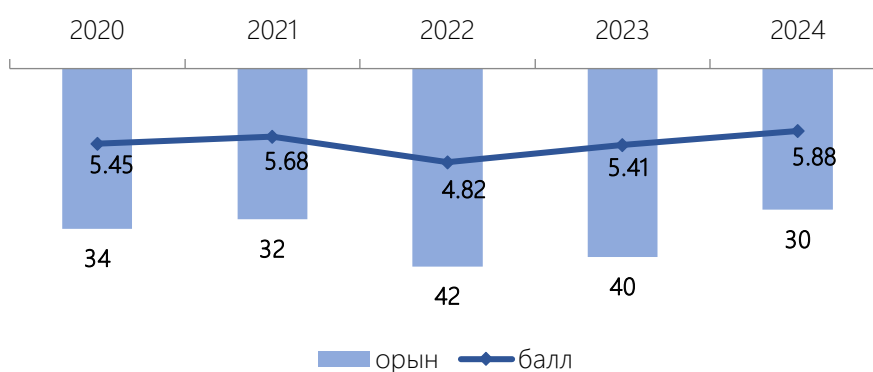
пайдалануға бағытталған шаралар көзделген, олар блоктық бюджет элементтерін енгізуді, бюджеттік инвестициялар мен субсидияларға шығыстардың экономикалық әсерін бағалау тетігін оларды жоспарлау сатысында ғана емес, сонымен қатар іске асыру қорытындылары бойынша енгізуді, бюджеттік шығыстарды тұрақты шолуды, бюджеттік талдаушылардың біліктілігін арттыруды қамтиды.

- IMD әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі шеңберінде «Саяси тұрақсыздық тәуекелі өте жоғары/төмен» көрсеткіші.

Сұранысқа байланысты

Көрсеткіш сауалнама болып табылады, сауалнамада бизнес-қоғамдастық өкілдерінен респонденттер «Саяси тұрақсыздық тәуекелі жоғары ма, әлде төмен бе?» деген сұраққа жауап береді. 1-ден 10 балға дейін шкалада өлшенеді, мұнда 1 – жоғары, 10 – төмен.

Осы көрсеткіш бойынша Қазақстан рейтингте орта орынды иеленеді. 2024 жылғы рейтингте Қазақстан 2022-2023 жылдардағы төмендеуден кейін позицияны 67 ел ішінде 30 орынға дейін айтарлықтай жақсартты.

Дереккөз: IMD 2020-2024 деректері

Сурет 37. «Саяси тұрақсыздық тәуекелі өте жоғары/төмен» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициясы мен мәндері

Жетекші орындарда Швейцария, Дания, Сауд Арабиясы, Люксембург және Катар бар, ол елдерде саяси тұрақтылықтың төмен қаупі белгіленген.

Бұл көрсеткіш бойынша артта қалғандар – Венесуэла, Аргентина, Колумбия, Болгария және Перу.

Кесте 38. «Саяси тұрақсыздық тәуекелі өте жоғары/төмен» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

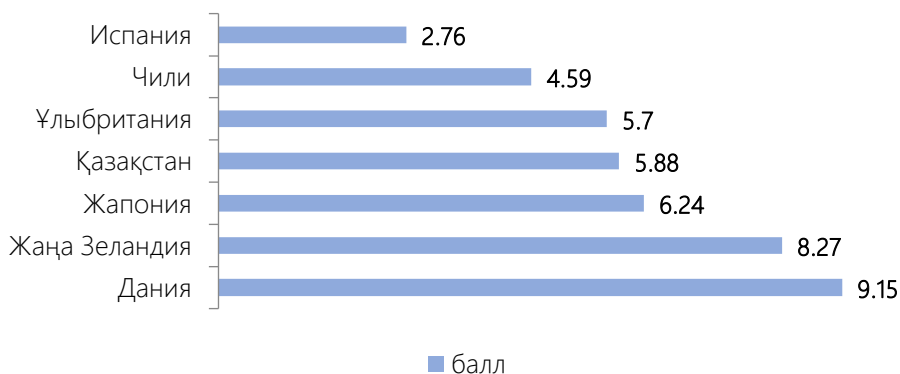
Орын	Ел	Мәні
1	Швейцария	9,49
2	Дания	9,15
3	Сауд Арабиясы	8,83
4	Люксембург	8,75
5	Катар	8,70

Кесте 39. «Саяси тұрақсыздық тәуекелі өте жоғары/төмен» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мәні
63	Венесуэла	2,45
64	Аргентина	2,38
65	Колумбия	1,77
66	Болгария	1,57
67	Перу	1,22

Дереккөз: IMD 2024 деректері

ЭЫДҰ елдері арасында Қазақстан Дания (2-орын), Жаңа Зеландия (17-орын), Жапония (26-орын) және т.б. елдерден төмен, алайда Ұлыбританиядан (38-орын), Чилиден (46-орын), Испаниядан (62-орын) және т.б. басып озады. ЭЫДҰ елдері арасында Швейцария көшбасшы болып табылады (1-орын), ал Колумбия ең аз нәтиже көрсетті (65-орын).

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 38. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстан «Саяси тұрақсыздық тәуекелі өте жоғары/төмен» көрсеткіші бойынша

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің міндеттерінің бірі ішкі саяси тұрақтылықты, конфессияаралық және этносаралық келісімді қамтамасыз ету болып табылады. Мемлекеттік органның даму жоспарында көрсеткіштер көзделген, оларға қол жеткізу рейтингтерде қаралатын көрсеткіштердің нәтижелерін жақсартта алады.

Кесте 40. Саяси тұрақтылықты қамтамасыз ету мақсатында көрсеткіштер

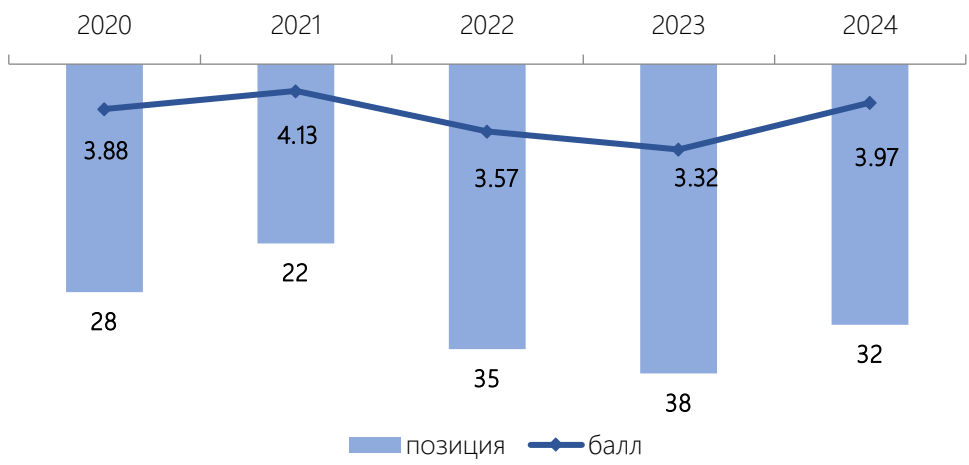
Құжат	Көрсеткіш	Мәні
Мәдениет және ақпарат министрлігінің 2023-2027 жылдарға арналған даму жоспары	Дүниежүзілік банктің саяси тұрақтылық және зорлық-зомбылық/терроризм индексі	2027 жылы 50,2 процентиль
	Конфессияаралық келісімді қамтамасыз ету дәрежесі	2027 жылы 79,65%
	Этносаралық келісімді қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік саясатқа халықтың қанағаттану деңгейі	2027 жылы 87,5%

▪ **«Бюрократия іскерлік белсенділікті қиындатады/қиындатпайды»** көрсеткіші IMD әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Бұл көрсеткіш сауалнама болып табылады, сауалнамада бизнес-қоғамдастық өкілдерінен респонденттер «Бюрократия іскерлік белсенділікті қиындатады ма, жоқ па?» сұраққа жауап береді. 1-ден 10 балға дейінгі шкалада өлшенеді, мұнда 1 – қиындатады, 10 – қиындатпайды.

Қазақстан осы көрсеткіш бойынша тұрақсыз серпінді көрсетіп отыр, ең жақсы нәтижеге 2021 жылы ел 22-орынға ие болған кезде қол жеткізілді, бұл – соңғы бес жылдағы ең жоғары көрсеткіш. Алайда, содан кейін позиция 2022 жылы 35-орынға және 2023 жылы 38-орынға дейін айтарлықтай төмендеді. 2024 жылы Қазақстан 67 ел ішінде 32-орынды иеленіп, өз жағдайын біршама жақсартты.

Дереккөз: IMD 2020-2024 деректері

Сурет 39. Көрсеткіш бойынша Қазақстанның позициясы мен мәндері «Бюрократия іскерлік белсенділікті қиындатады/қиындатпайды»

Респонденттердің пікірінше, бюрократияның іскерлік белсенділікке әсері ең аз үздік 5 елге Сингапур, БАӘ, Швейцария, Дания және Катар кіреді. Алайда, тіпті көшбасшылар да рейтингке кірген барлық елдердегі бюрократия проблемасының өзектілігін көрсететін 10 балдан 7 балға аспағанын атап өткен жөн.

Осы көрсеткіш бойынша ең төмен баға алған және рейтингті жабатын елдер – Испания, Перу, Пуэрто-Рико, Аргентина және Венесуэла.

Кесте 41. «Бюрократия іскерлік белсенділікті қиындатады/қиындатпайды» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мәні
1	Сингапур	6,89
2	БАӘ	6,69
3	Швейцария	6,47
4	Дания	6,30
5	Катар	6,00

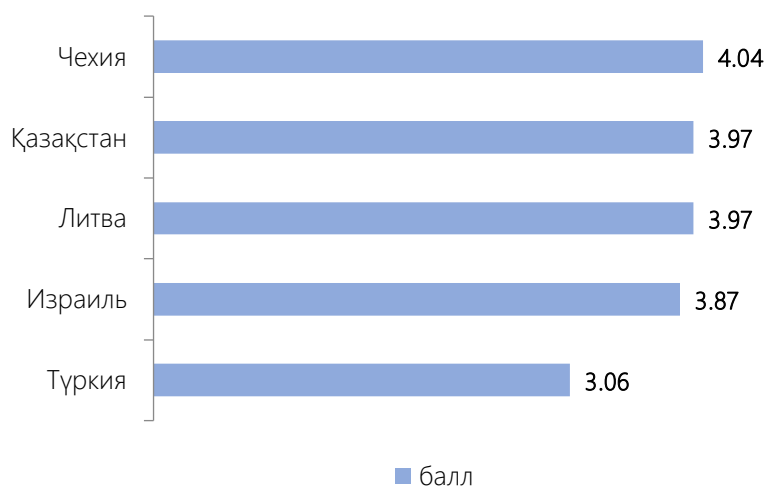
Кесте 42. «Бюрократия іскерлік белсенділікті қиындатады/қиындатпайды» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мәні
63	Испания	1,54
64	Перу	1,46
65	Пуэрто-Рико	1,27

Орын	Ел	Мәні
66	Аргентина	1,20
67	Венесуэла	1,12

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Бұл ретте ЭЫДҰ-ның барлық елдері Қазақстанды басып озды. Осы көрсеткіш бойынша рейтингте ең жақын елдер – Литва (31-орын) және Израиль (33-орын).

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 40. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстан «Бюрократия іскерлік белсенділікті қиындатады/қиындатпайды» көрсеткіші бойынша

Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспары бизнес пен мемлекеттің өзара іс-қимылының тиімділігін арттыру үшін бюрократияны төмендету жөніндегі бастамаларды қамтиды. Бұл бағытта есептілікті беру рәсімдері автоматтандырылып, қажетті рұқсаттар саны қысқартылады. Талаптардың санын азайту және мүмкіндігінше міндетті рұқсаттардан ерікті есептілікке көшу үшін қолданыстағы лицензиялар мен рұқсат құжаттары жүйесіне аудит жүргізу жоспарлануда.

Қазақстан Республикасында шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы шеңберінде бизнесті жүргізуге кедергі келтіретін әкімшілік кедергілерді жою жөніндегі шаралар жоспарлануда. Рұқсат беру құжаттарының ішінде тек мемлекеттік лицензиялар қалады, ал қалған рұқсаттар жойылып, олардың орнына ерікті есеп беру және бизнесті талдау жүйесі қойылады деп болжануда.

Есептілікті автоматтандыру және цифрландыру бойынша жұмыс жалғасады. Орталық мемлекеттік органдар қолданыстағы жалпыға қолжетімді ақпараттық жүйелер арқылы есептілікті және басқа да ақпаратты беруді автоматтандыру мүмкіндіктеріне талдау жүргізеді, бұл барлық ақпараттық процестерді одан әрі толық автоматтандыруды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

- «Парламенттегі әйелдер» көрсеткіші IMD әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі шеңберінде қаралады.

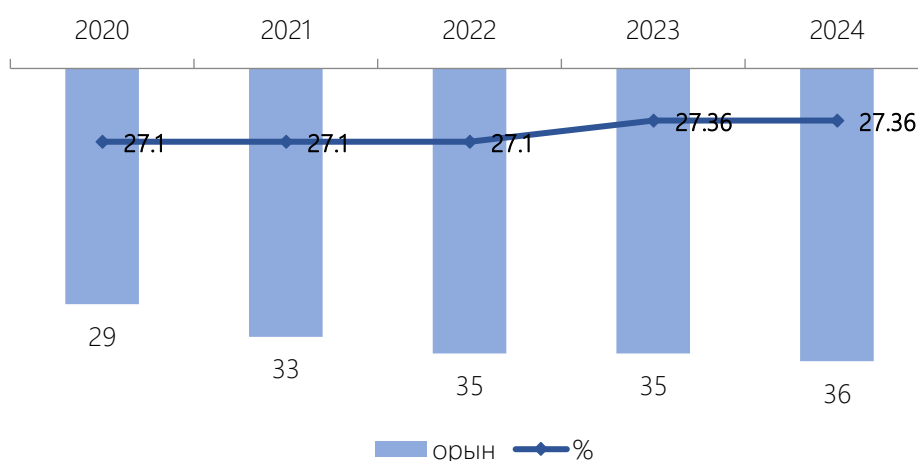
Сұранысқа байланысты

Төменгі/жалғыз палатадағы немесе/және жоғарғы палатадағы/сенаттағы әйелдер алатын орындардың үлесі орындардың жалпы санының пайызымен көрсетілген. Екі палаталы заңнамалық жүйелері бар елдер үшін орындардың үлесі екі палатаның негізінде есептеледі.

Дереккөз: Human Development Report (UNDP)

Жалпы, соңғы 5 жылда Қазақстан осы көрсеткіш бойынша орташа орынды (29-36-позиция) алады. Бірақ 2020 жылғы рейтингпен салыстырғанда елдің позициясы 7 тармаққа нашарлады, бұл рейтингке қатысатын басқа елдердің парламентіндегі әйелдер үлесінің озық өсуімен байланысты.

2024 жылғы рейтингте ел 67 елдің ішінде 36-орынға ие болды.

Дереккөз: IMD 2020-2024 деректері

Сурет 41. Көрсеткіш бойынша Қазақстанның позициясы мен мәндері «Парламенттегі әйелдер»

Жаңа Зеландия осы көрсеткіш бойынша көшбасшы болып табылады, онда парламенттегі орындардың жартысынан көбін әйелдер алады – 50,42%. Сондай-ақ, үздік-5 елдің қатарына БАӘ, Мексика, Исландия, Оңтүстік Африка кірді.

67 елдің арасында Нигерия (3,61%), Катар (4,44%), Кувейт (6,25%), Жапония (9,91%) және Ботсвана (11,11%) аутсайдерлер болды.

Кесте 43. «Парламенттегі әйелдер» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

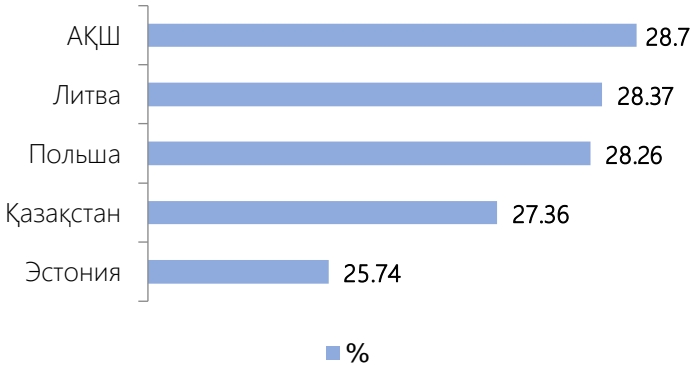
Орын	Ел	Мәні
1	Жаңа Зеландия	50,42%
2	БАӘ	50%
2	Мексика	50%
3	Исландия	47,62%
4	Оңтүстік Африка	46,50%

Кесте 44. «Парламенттегі әйелдер» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мәні
63	Ботсвана	11,11%
64	Жапония	9,91%
65	Кувейт	6,25%
66	Катар	4,44%
67	Нигерия	3,61%

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Осы көрсеткіш бойынша Қазақстан АҚШ, Литва, Польша және Эстония сияқты ЭЫДҰ елдері деңгейінде орналасқан.

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 42. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстан «Парламенттегі әйелдер» көрсеткіші бойынша

Сондай-ақ, Parline рейтингіне сәйкес, Қазақстан ұлттық парламенттегі әйелдер үлесі бойынша 183 ел арасында 120-орында (жоғарғы палата – 19,4%, төменгі палата – 24%). Рейтинге Орталық Азияның барлық елдері Қазақстаннан озып тұр: Өзбекстан – 47-орын (жоғарғы палата – 34,6%, төменгі палата – 24,4%), Тәжікстан – 85-орын (жоғарғы палата – 27%, төменгі палата – 25,8%), Түрікменстан – 92-орын (25,6%), Қырғызстан – 109-орын (21,1%).

Қазақстанда әйелдердің саясатқа және шешім қабылдау деңгейінде қатысуын қамтамасыз ету бойынша шаралар жүргізілуде.

Осылайша, «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» Конституциялық заңға сәйкес депутаттық мандаттарды бөлу кезінде үш санаттағы өкілдер саны: әйелдер, жастар, мүгедектігі бар адамдар-жиынтық бойынша партия алған депутаттық мандаттардың жалпы санының кемінде 30% құрауға тиіс.

2016 жылдан бастап Қазақстан Республикасында отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы 2030 жылға дейін іске асырылуда. Мемлекеттік саясаттың басымдықтарының бірі 2030 жылға қарай атқарушы, өкілді және сот органдарында, мемлекеттік, квазимемлекеттік және корпоративтік секторларда шешім қабылдау процестеріне тартылған әйелдердің өкілдігін 30%-дан төмен емес деңгейде қамтамасыз ету болды.

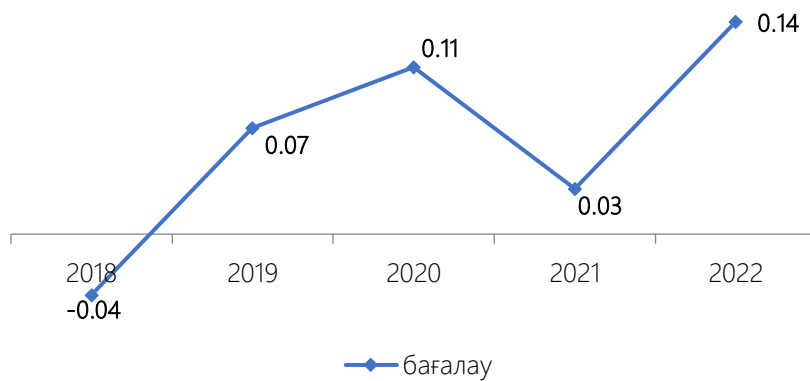
- «Үкіметтің тиімділігі» индикаторы Дүниежүзілік банктің мемлекеттік басқару индикаторлары шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Мемлекеттік қызметтердің сапасын, мемлекеттік қызметтің сапасын және оның саяси қысымнан тәуелсіздік дәрежесін, саясатты әзірлеу мен іске асыру сапасын, сондай-ақ үкіметтің осындай саясатқа деген сенімін қабылдауды көрсетеді.

Дереккөз: Дүниежүзілік банк, Басқарудың әлемдік көрсеткіштері

Соңғы бес жылда Қазақстан көрсеткіші 2021 жылды қоспағанда, мәні 0,11-ден 0,03-ке дейін төмендеген кезде біртіндеп жақсарды.

Дереккөз: WGI 2019-2023 деректері

Сурет 43. «Үкіметтің тиімділігі» индикаторы бойынша Қазақстанның маңызы

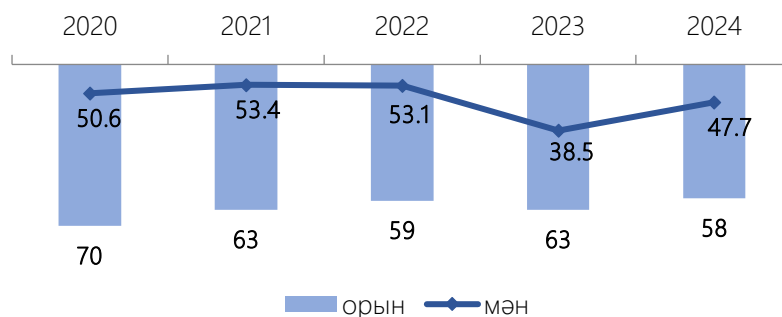
Осы индикатор бойынша Сингапур (2,1), Швейцария (2,0), Монако (2,0), Дания (2,0) және Норвегия (1,9) ең жоғары баға алды. Ең аз баға – Ауғанстан (-1,9), Сомали (-2,0), Гаити (-2,2), Йемен (-2,2) және Оңтүстік Суданда (-2,4).

ЕАЭО елдері арасында Қазақстан барлық елдерден озып тұр: Армения (-0,31), Ресей (-0,7), Беларусь (-0,85), Қырғызстан (-0,89).

ЭЫДҰ елдері арасында Қазақстан Колумбия (0,01), Түркия (-0,2) және Мексика (-0,3 орын) сияқты елдерден озып кетті.

Бұдан басқа, «Үкіметтің тиімділігі» индикаторы жаһандық инновациялық индекс шеңберінде де қарастырылады (мәндерді стандарттауды ескере отырып).

Жаһандық инновациялық индексте Қазақстан 70-тен 58-орынға дейінгі позицияларды иелене отырып, осы көрсеткіш бойынша тұрақсыз серпінді көрсетеді. Алайда, ел 2020 жылмен салыстырғанда 2024 жылғы рейтингте өз позициясын 28 балға жақсартты.

Дереккөз: Global Innovation Index 2020-2024 деректері

Сурет 44. Көрсеткіш бойынша Қазақстанның позициясы мен мәндері

«Үкіметтің тиімділігі»

Сингапур, Швейцария, Дания, Норвегия және Люксембург үкіметтің жоғары тиімділігінің арқасында жетекші орын алады. Сонымен қатар, үкіметтің тиімділігі төмен елдерге Мали, Зимбабве, Бурунди, Ливан және Мьянма жатады.

Кесте 45. «Үкіметтің тиімділігі» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мәні
1	Сингапур	100
2	Швейцария	97,5
3	Дания	96,0
4	Норвегия	94,7
5	Люксембург	90,3

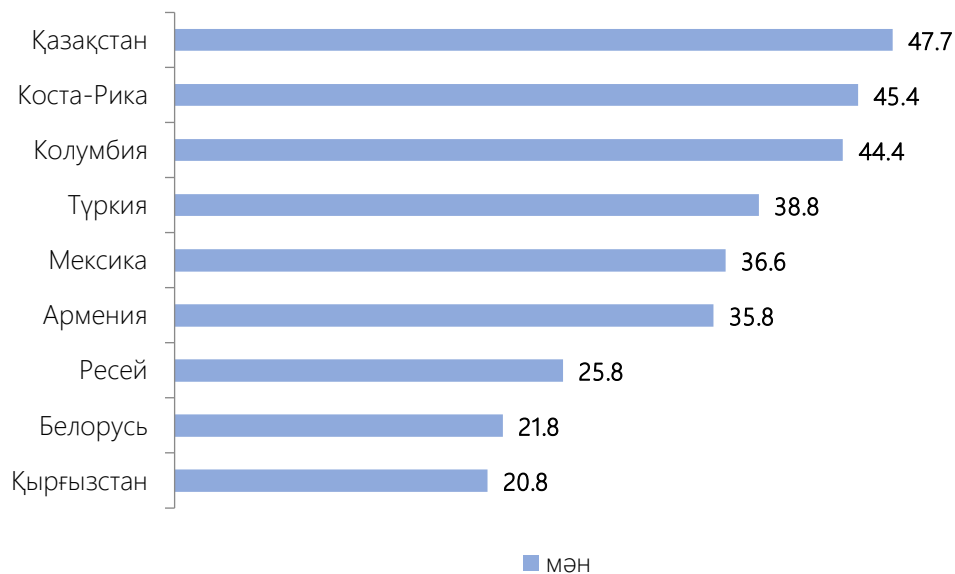
Кесте 46. «Үкіметтің тиімділігі» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мәні
129	Мали	12,7
130	Зимбабве	11,2
131	Бурунди	11,0
132	Ливан	5,9
133	Мьянма	0

Дереккөз: *Global Innovation Index 2024 деректері*

Осы көрсеткіш бойынша Қазақстан ЕАЭО елдері арасында ең үздік нәтиже көрсетті және барлық елдерден алда тұр. Ең нашар нәтиже көрсеткен Қырғызстан – 121-орын.

ЭЫДҰ елдері арасында Қазақстан Коста-Рикадан (64-орын) Колумбиядан (67-орын), Түркиядан (81-орын) және Мексикадан (83-орын) басқа барлық мүше елдерден артта қалып отыр.

Дереккөз: Global Innovation Index 2024 деректері

Сурет 45. ЕАЭО және ЭЫДҰ елдері «Үкіметтің тиімділігі» көрсеткіші бойынша

Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық жоспары шеңберінде мемлекеттік қызметтер көрсетудің және мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін арттыру бойынша басымдық белгіленген. Бұл бағыттың негізгі мақсаты азаматтар мен бизнестің қажеттіліктерін барынша қанағаттандыруға, сервистік модель құруға, мемлекеттік шешімдер қабылдаудың тиімділігін жақсартуға, сондай-ақ азаматтарды мемлекетті басқару процесіне белсенді тартуды көздейтін «жаңа қоғамдық шартты» іске асыру үшін жағдайларды қамтамасыз етуге баса назар аудара отырып, мемлекеттік қызметтер көрсету процестерін қайта бағдарлау болып табылады. Мемлекеттік органдардың барлық бизнес-процестерін цифрландыру аяқталады деп күтілуде.

Осы бастамаларды іске асыру нәтижесі «Дүниежүзілік банктен мемлекеттік басқару тиімділігінің индексі» негізгі ұлттық индикаторына қол жеткізу болады.

Кесте 47. МЖЖ шеңберінде көзделген үкіметтің тиімділігін қамтамасыз ету жөніндегі көрсеткіштер

Құжат	Көрсеткіш	Мәні
Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық жоспары	Дүниежүзілік банктен мемлекеттік басқару тиімділігі индексінің мәні (-2,5-тен 2,5-ке дейінгі межелік бойынша)	2029 жылы 1,0

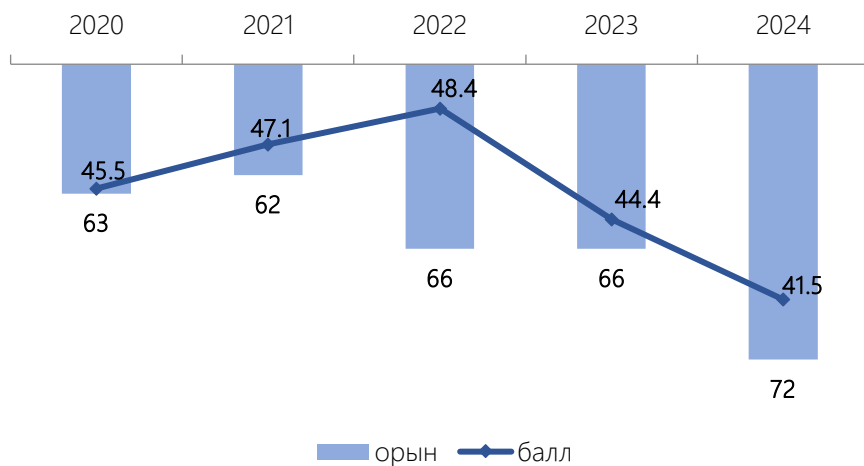
- «Реттеу сапасы» көрсеткіші Жаһандық инновациялық индекс шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Үкіметтің жеке сектордың дамуына мүмкіндік беретін және ынталандыратын ақылға қонымды саясат пен ережелерді әзірлеу және енгізу қабілетін қабылдауды көрсететін индекс. Балдар стандартталған.

Осы көрсеткіш бойынша Қазақстанның позициясы 62-72-орын аралығында.

2021 жылы ел ең жоғары орынға ие болды – 62-орын. Бұдан әрі көрсеткіш мәнінің 5,6 баллға төмендеуіне байланысты 2024 жылы 133 ел ішінде 10 тармаққа 72-орынға дейін төмендегені байқалады.

Дереккөз: Global Innovation Index 2020-2024 деректері

Сурет 46. «Реттеу сапасы» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндері

Реттеудің жоғары сапасын атап өткен үздік-5 ел – Сингапур, Австралия, Жаңа Зеландия, Дания және Люксембург.

Реттеу сапасы төмен деңгейде қалатын елдер – Боливия, Мьянма, Беларусь, Зимбабве және Иран.

Кесте 48. «Реттеу сапасы» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

Орын	Ел	Мәні
1	Сингапур	100
2	Австралия	91,6

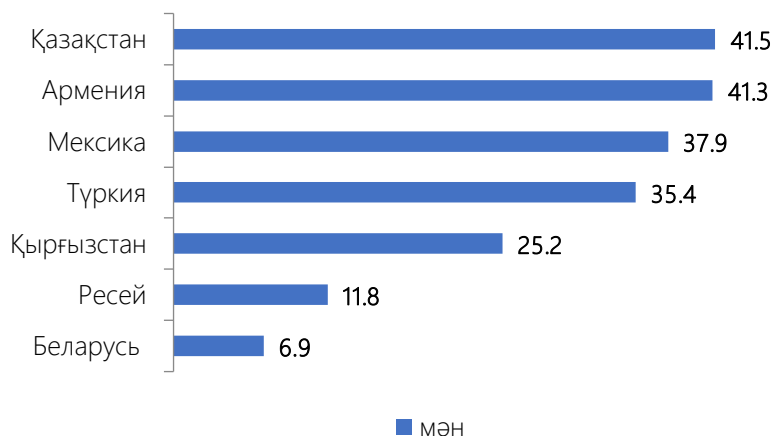
Орын	Ел	Мәні
3	Жаңа Зеландия	90,8
4	Дания	90,2
5	Люксембург	90,0

Кесте 49. «Реттеу сапасы» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мәні
129	Боливия	10
130	Мьянма	9,4
131	Беларусь	6,9
132	Зимбабве	4,4
133	Иран	0

Дереккөз: Global Innovation Index 2024 деректері

ЭЫДҰ елдері арасында Қазақстан Мексиканы (79-орын) және Түркияны (86-орын) басып озды. Сондай-ақ, Қазақстан ЕАЭО-ның барлық елдерінен озып тұр, бұл ретте олардың арасында 133 елдің ішінен 131-орынды иеленген Беларусьте – ең нашар нәтиже.

Дереккөз: Global Innovation Index 2024 деректері

Сурет 47. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстан «Реттеу сапасы» көрсеткіші бойынша

Елімізде нормативтік құқықтық актілердің бүкіл өмірлік циклін цифрландыру және қағаз құжат айналымын толығымен алып тастау бойынша жұмыстар жүргізілуде. Мәселен, мемлекеттік аппарат қызметін бюрократизациялау шеңберінде Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі «Бұлтты құжат айналымы» ақпараттық жүйесінде «Е-заңнама» заң шығару процесінің модулін іске асырды.

Ұлттық заңнаманы жетілдіру Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің даму жоспары шеңберінде көзделген.

Бұдан басқа, Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасы шеңберінде іске асырылуы Қазақстанның халықаралық рейтингтердегі позициясын арттыруға ықпал ететін бастамалар көзделген:

– осы рәсімдердің ашықтығын қамтамасыз ете отырып, азаматтар мен ұйымдардың нормативтік құқықтық актілерді әзірлеуге және талқылауға қатысуы үшін диалог алаңдарын құру;

– қайта қарауды талап ететін нормаларды анықтау үшін заңнаманы тексеру және заңға тәуелді актілерді қабылдауды жеделдету мақсатында мемлекеттік органдардың дискрециялық өкілеттіктерін кеңейту;

– нормативтік құқықтық актілерді келісу процесін оңтайландыру және автоматтандыру, талқылауларда азаматтардың белсенділігін арттыру үшін интернет-порталдың функционалдығын жақсарту;

– реттеуді ынталандыру және өзін-өзі реттеу сияқты реттеудің балама әдістерін дамыту, бизнес үшін артық кедергілерді азайту және ұлттық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіп үшін тәуекелдерді азайтуға назар аудару.

Кесте 50. МЖЖ шеңберінде көзделген реттеу сапасын жақсарту мақсатында көрсеткіштер

Құжат	Көрсеткіш	Мәні
Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің 2023-2027 жылдарға арналған даму жоспары	Норма шығару процесін цифрландыру үлесі	2027 жылы 100%
	Қазақстан Республикасы Президентінің Әділет министрлігі келіскен нормативтік құқықтық жарлықтарының және Қазақстан Республикасы Үкіметінің нормативтік құқықтық қаулыларының, Конституциялық сот қаулыларының, прокурорлық қадағалау актілерінің және соттар шешімдерінің негізінде өзгертілген немесе қабылданбаған үлесі (есепті кезеңдегі келісілген жобалардың жалпы санынан)	2027 жылы 0,32%
	Есепті кезеңде Қазақстан	2027 жылы 0,095%

	Республикасының әділет органдары тіркеген оларға қатысты мемлекеттік тіркеу кезінде заң сараптамасының сапасыз жүргізілуіне байланысты негізделген прокурорлық қадағалау актілері (наразылықтар, ұсынымдар) енгізілген нормативтік құқықтық актілердің үлесі (есепті кезеңде тіркелген нормативтік құқықтық актілердің жалпы санынан)	
--	---	--

Әлсіз позициялар

Жалпы, мемлекеттік аппараттың тиімділігін бағалайтын халықаралық рейтингтердің нәтижелері бойынша Қазақстан орта позицияларды иеленеді. Сонымен қатар, салыстырмалы түрде әлсіз көрсеткіш – «Үкіметтің киберқауіпсіздік әлеуетіне» IMD цифрлық бәсекеге қабілеттілік рейтингінің көрсеткіші. Сонымен қатар, киберқауіпсіздік мәселелері деректер мен инфрақұрылымды қорғауды қажет ететін киберқауіптердің өсуі жағдайында ерекше өзекті болып отыр.

- «Үкіметтің киберқауіпсіздік саласындағы әлеуеті» көрсеткіші IMD цифрлық бәсекеге қабілеттілік рейтингінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Көрсеткіш «Үкіметтің киберқауіпсіздік қатерлерінен қорғау үшін жеткілікті білікті техникалық персоналы мен ресурстары бар ма?» деген сұраққа жауаптардың негізінде есептеледі:

Дереккөз: Digital Society Project

Бұл көрсеткіш 2022 жылы рейтингке енгізілген.

Қазақстан осы көрсеткіш бойынша орташадан төмен позицияны иеленеді: 2022 жылы 0,63 балл мәнімен 39-орын, 2023 жылы 64 ел ішінде 0,63 балл мәнімен 40-орын. 1 тармақтың нашарлауы Қазақстанды басып озған жаңа елдің (Кувейт, 16-орын) қосылуымен байланысты.

Жетекші орындарға Израиль, Эстония, Қытай, Канада және Малайзия жайғасты. Рейтингті Колумбия, Перу, Ботсвана, Словения және Болгария аяқтайды.

Кесте 51. «Үкіметтің киберқауіпсіздік саласындағы әлеуеті» көрсеткіші бойынша көшбасшы елдер

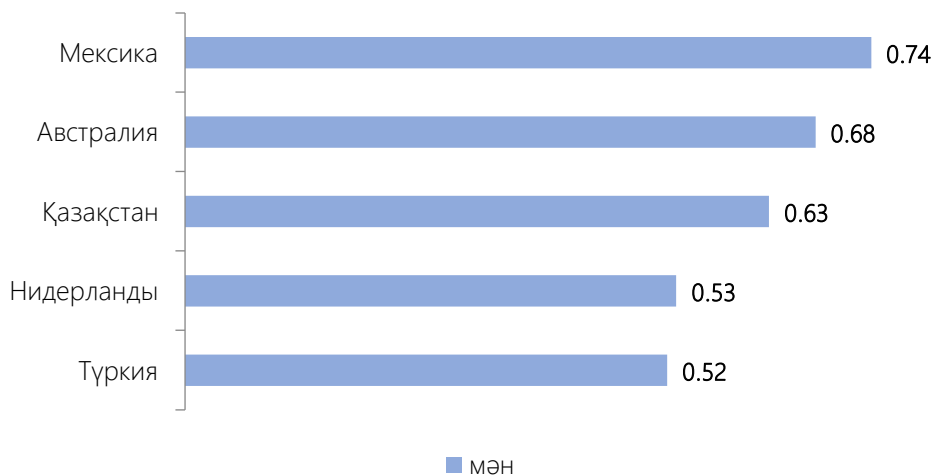
Орын	Ел	Мәні
1	Израиль	3,51
2	Эстония	3,41
3	Қытай	2,93
4	Канада	2,58
5	Малайзия	2,53

Кесте 52. «Үкіметтің киберқауіпсіздік саласындағы әлеуеті» көрсеткіші бойынша аутсайдер-елдер

Орын	Ел	Мәні
60	Болгария	-0,39
61	Словения	-0,52
62	Ботсвана	-0,57
63	Перу	-0,64
64	Колумбия	-0,83

Дереккөз: IMD Digital 2023 деректері

Осы көрсеткіш бойынша Қазақстан Мексика, Австралия, Нидерланды және Түркия сияқты ЭЫДҰ елдері деңгейінде.

Дереккөз: IMD Digital 2023 деректері

Сурет 48. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстан «Үкіметтің киберқауіпсіздік саласындағы әлеуеті» көрсеткіші бойынша

Қазақстан Республикасы Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің Ақпараттық қауіпсіздік комитетінің деректеріне сәйкес, киберқауіпсіздік саласындағы кадрлық әлеуетті жақсарту бойынша жұмыс жүргізілуде. Ақпараттық қауіпсіздік мамандығы бойынша білім беру гранттарының саны жыл сайын артып келеді: 2021-2022 жылдары – 2600 грант, 2022-2023 жылдары – 3009, ал 2023-2024 жылдары – 3723 грант берілді. Ақпараттық қауіпсіздік және дербес деректерді қорғау қатерлері туралы халықтың хабардарлық деңгейі де өсуде: 2021 жылы ол 75%, 2022 жылы – 77,4%, 2023 жылы – 80,4% құрады.

Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары қорғаныс инфрақұрылымын дамыту арқылы киберқауіпсіздікті нығайтуды көздейді. Тарлу тәуекелін азайту үшін жеке деректерді қорғаудың техникалық құралдарын күшейтуге ерекше назар аударылады. Парольдер сияқты дәстүрлі аутентификация әдістері кибершабуылдарға осал болып келеді. Осыған байланысты пайдаланушылардың мінез-құлқын және контекстік факторларды (мысалы, орналасқан жері мен пайдаланылатын желі) талдау үшін жасанды интеллект пен машиналық оқытуды пайдалану деректерді қорғауды арттыруға және рұқсатсыз кірудің алдын алуға мүмкіндік береді.

Бұдан басқа, Цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен киберқауіпсіздік саласын дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы шеңберінде киберқауіпсіздікті жақсарту жөніндегі шаралар мен көрсеткіштер көзделген, бұл Қазақстанның халықаралық рейтингтердегі позицияларын нығайтуға ықпал етеді.

Кесте 53. Киберқауіпсіздікті дамыту мақсатында көрсеткіштер

Құжат	Көрсеткіш	Мәні
Цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және киберқауіпсіздік саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы	ЭУ ақпараттандыру объектілерінің қорғалу деңгейі	2029 жылы 100%
	Дербес деректерге қол жеткізуді бақылау сервисіне қосылған мемлекеттік ақпараттық жүйелердің үлесі	2029 жылы 100%
	ҚР-да радиожиілік спектрін заңсыз пайдалану үлесі	2029 жылы 1%
	Кибергигиена мәселелері бойынша халықтың хабардарлық деңгейі	2029 жылы 100%

Тұтастай алғанда, мемлекеттік аппараттың тиімділігін бағалайтын халықаралық рейтингтердің көрсеткіштері бойынша Қазақстан орта позицияларды иеленеді, бұл басқарудағы тұрақтылықты көрсетеді, сонымен қатар мемлекеттік басқарудың негізгі аспектілерін жақсарту үшін елеулі әлеуеттің бар екендігін айғақтайды.

Бәсекелестік артықшылықтардың бірі-ұзақ мерзімді мемлекеттік саясатты жүргізудің тұрақтылығы мен тиімділігін көрсететін мемлекеттік борыштың жай-күйін көрсететін көрсеткіш.

Алайда, сонымен бірге респонденттер мемлекеттік қаржы бөлудің тиімділігінің жеткіліксіздігіне және бюрократиялық құрылымдарға алаңдаушылық білдіреді.

Қазақстан реттеушілердің сапасы, үкіметтің тиімділігі және Парламенттегі әйелдердің үлесі сияқты критерийлер бойынша орташа көрсеткіштерді көрсетеді. Бұл осы бағыттардағы ілгерілеушілікті көрсетеді, алайда еліміз жетекші халықаралық стандарттарға қол жеткізу үшін елеулі жұмыстар атқаруы тиіс. Бұл салалардағы, әсіресе гендерлік теңдік бағытындағы жетістік оң динамиканы көрсетеді, алайда институттар қызметінің сапасын жақсарту және құқықтық және институционалдық негіздерді нығайту бойынша одан әрі жұмыс қажет.

Ең маңызды әлсіз жақтардың бірі – «Үкіметтің киберқауіпсіздік әлеуеті» көрсеткіші. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы және киберқауіпсіздік қатерлерінің артуы жағдайында бұл көрсеткіш мемлекеттік аппараттың тиімділігін бағалауда шешуші болады. Осы саладағы әлсіз нәтижелер, әсіресе киберқылмыс пен инфрақұрылымды қорғау саласындағы өсіп келе жатқан қатерлерді ескере отырып, цифрлық қауіпсіздік саласындағы мемлекеттік саясатты қайта қарау және күшейту қажеттігін білдіреді.

3. СОТ ТӨРЕЛІГІН ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ ЖӘНЕ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ РЕФОРМА

Қазақстандағы сот төрелігін трансформациялау және сыбайлас жемқорлыққа қарсы реформа азаматтық және қылмыстық сот төрелігінің тиімділігі мен тәуелсіздігін қамтамасыз етуге, сондай-ақ пәрменді сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты дамытуға бағытталған бірқатар негізгі құрамдастарды қамтиды. Бұл шаралар мемлекеттік басқарудың ашықтығын, есептілігін және жалпы тиімділігін арттыруға бағытталған.

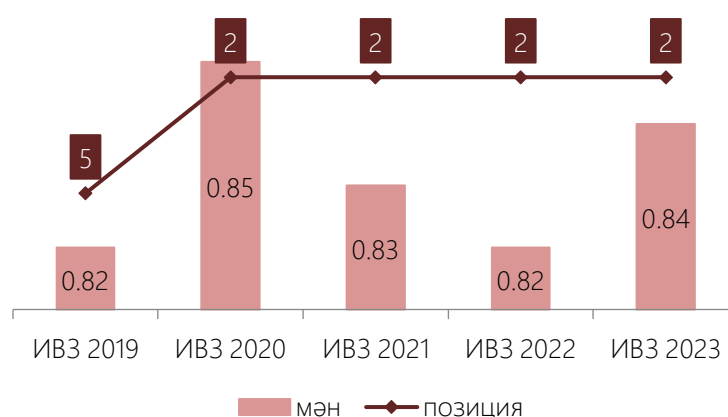
Бәсекелестік позициялар

▪ «Негізсіз кідіріссіз азаматтық сот төрелігі» қосалқы факторы Заң үстемдігі индексі (бұдан әрі – ЗҮИ) шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Қосалқы фактор жергілікті сарапшылардың азаматтық істер бойынша сот шешімдерін уақтылы шығару туралы пікірлері негізінде есептеледі. Қосалқы фактордың мәні 0-ден 1-ге дейін болады, мұнда 1 заң үстемдігі қағидатын сақтаудың ең жоғары деңгейін, ал 0 – ең төменгі деңгейді білдіреді.

Соңғы бес жылда қосалқы фактор бойынша шамалы ауытқуларға қарамастан, Қазақстан ЗҮИ-дегі өз позициясына қатысты тұрақтылықты көрсетуде (142 ел арасында 2-орын).

Дереккөз: Rule of Law Index 2019-2023 деректері

Сурет 49. «Негізсіз кідіріссіз азаматтық сот төрелігі» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

Қазақстаннан басқа қосалқы фактор бойынша үздік-5 елге Сингапур (1-орын), Норвегия (3-орын), Швеция (4-орын) және Литва (5-орын) кіреді.

Рейтингтегі соңғы орындарды Венесуэла (142-орын), Гватемала (141 орын), Перу (140-орын), Бангладеш (139 орын) және Шри-Ланка (138-орын) алады.

Кесте 54. «Негізсіз кідіріссіз азаматтық сот төрелігі» қосалқы факторы бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән	Орын	Мән	Ел
1	Сингапур	0,87	142	Венесуэла	0,06
2	Қазақстан	0,84	141	Гватемала	0,13
3	Норвегия	0,81	140	Перу	0,15
4	Швеция	0,78	139	Бангладеш	0,19
5	Литва	0,77	138	Шри-Ланка	0,19

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Айта кету керек, Қазақстан қосалқы фактор бойынша (Армения ЗҮИ-де ұсынылмаған) ЭЫДҰ және ЕАЭО-ның барлық елдерінен озып тұр. Бұл ретте ЕАЭО елдері арасында 2023 жылғы рейтингтегі ең нашар нәтиже Қырғызстан – 0,51 балл (43-орын), ЭЫДҰ елдері арасында – 0,21 балл (134-орын) мәнімен Колумбия көрсетті.

Қазақстан қосалқы фактор бойынша бәсекелестік ұстанымға ие болғанына қарамастан, елде азаматтық сот ісін жүргізу реформалары жалғасуда.

Қазіргі уақытта азаматтық процесті бюрократиядан шығару және сот тәуелсіздігін одан әрі нығайту бойынша шаралар пысықталуда.

Сот жүйесінде, сондай-ақ сот ісін жүргізуде ақпараттық технологиялар кеңінен қолданылады.

Ақпараттандыру сот қызметінің барлық кезеңдерін қамтиды: құжаттарды қабылдаудан, талап-арыздар мен істерді автоматтандырылған бөлуден, сот талқылауынан, шешімдер мен атқарушылық құжаттарды беруге дейін.

Мысалы, Қазақстан Республикасының Заң үстемдігін қамтамасыз ету жөніндегі қызметі туралы есепке сәйкес, 2015 жылы электрондық форматта берілген талап-арыздардың саны 5% құрады, ал 2024 жылы бұл көрсеткіш Сот кабинетінің функционалы есебінен 95%-дан астамға жетті.

2023 жылдың қыркүйегінде азаматтық және әкімшілік істер бойынша «Танысу» модулі іске қосылды.

Процеске қатысушылар енді істі қарау барысында ұсынылған талаптармен, сот отырыстарының аудиожазбаларымен және басқа да құжаттармен онлайн-режимде таныса алады.

Азаматтық істер бойынша сот талқылаулары шеңберінде сот шешімдерінің уақтылы шығарылуын қамтамасыз ету мақсатында МЖЖ қолданыстағы және басқа құжаттарда мынадай тәсілдер көзделген.

Кесте 55. Негізсіз кідірістерді болдырмау арқылы азаматтық сот төрелігін іске асыруды қамтамасыз ету бойынша МЖЖ және басқа да құжаттардағы тәсілдер

Құжат	Тәсілдер
Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары	Цифрлық технологияларды енгізу және электрондық сот төрелігін дамыту шешім қабылдау жылдамдығын арттырады, бірыңғай сот практикасын қалыптастыру үшін жағдай жасайды.
Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы	Сот ісін жүргізуді оңтайландыру, қажетсіз рәсімдер мен регламенттерді болдырмау қажет. Жаңа цифрлық құралдарды дамыту және енгізу қамтамасыз етіледі.

Осылайша, Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында 1-басымдық шеңберінде. «Сот төрелігінің сапасын жақсарту және құқық қорғау органдарын реформалауды жалғастыру» цифрлық технологияларды енгізу және электрондық сот төрелігін дамыту көзделген.

Сондай-ақ, Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында жаңа цифрлық құралдарды дамыту және енгізу, сондай-ақ қажетсіз рәсімдер мен регламенттерді алып тастау арқылы сот ісін жүргізуді оңтайландыру көзделген.

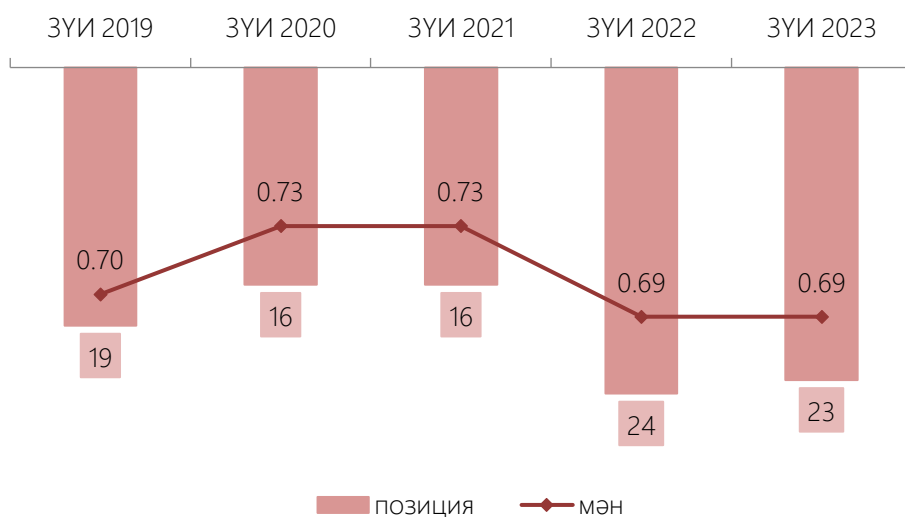
Орта позициялар

▪ «Азаматтық сот төрелігінің тиімділігі» қосалқы факторы ЗҮИ шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Қосалқы фактор жергілікті сарапшылардың азаматтық сот төрелігі шешімдерінің практикада орындалуының тиімділігі мен уақтылығына қатысты пікірін бағалау негізінде есептеледі. Қосалқы фактордың мәні 0-ден 1-ге дейін болады, мұнда 1 заң үстемдігі қағидатын сақтаудың ең жоғары деңгейін, ал 0 – ең төменгі деңгейді білдіреді.

Соңғы 5 жылда Қазақстан азаматтық сот төрелігінің тиімділігі бойынша позицияларда да, көрсеткіштерде де әлсіреуді көрсетіп отыр. Дегенмен, өткен жылмен салыстырғанда елдің позициясы 1 тармаққа жақсарды (142 елдің ішінде 23-орын), дегенмен мәні өзгеріссіз қалды (0,69 балл).

Дереккөз: Rule of Law Index 2019-2023 деректері

Сурет 50. «Азаматтық сот төрелігінің тиімділігі» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

Азаматтық сот төрелігінің ең жоғары тиімділігі Норвегияда (1-орын), Сингапурда (2-орын), Данияда (3-орын), Финляндияда (4-орын) және Швецияда (5-орын) тіркелген. Қосалқы фактор бойынша ең төменгі позицияларды Венесуэла (142-орын), Доминикан Республикасы (141-орын), Камбоджа (140-орын), Гватемала (139-орын) және Мысыр (138-орын) алады.

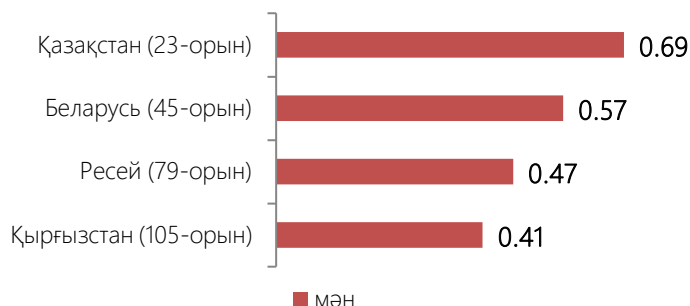
Кесте 56. «Азаматтық сот төрелігінің тиімділігі» қосалқы факторы бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән
1	Норвегия	0,93
2	Сингапур	0,90
3	Дания	0,90
4	Финляндия	0,89
5	Швеция	0,88

Орын	Мән	Ел
142	0,16	Венесуэла
141	0,21	Доминикан Республикасы
140	0,23	Камбоджа
139	0,24	Гватемала
138	0,28	Мысыр

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

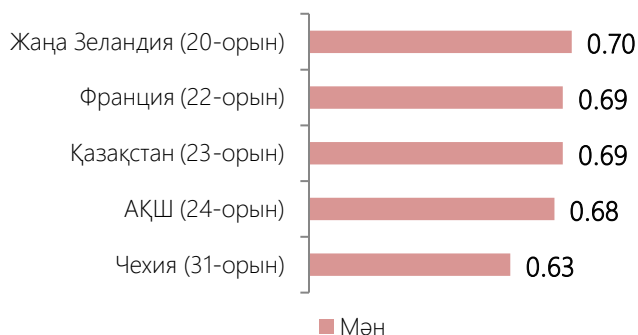
Азаматтық сот төрелігінің тиімділігі бойынша Қазақстан рейтингте ұсынылған ЕАЭО-ның барлық елдерін айналып өтеді. 2023 жылы Қырғызстан ең нашар нәтиже көрсетіп, 105-орынға ие болды.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 51. «Азаматтық сот төрелігінің тиімділігі» қосалқы фактор бойынша ЕАЭО елдерінің позициясы

ЗҮИ шеңберінде Қазақстандағы азаматтық сот төрелігінің тиімділігі Франция (0,69 балл) және АҚШ (0,68 балл) сияқты ЭЫДҰ елдерінің деңгейімен салыстырылады.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 52. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның позицияларын салыстыру «Азаматтық сот төрелігінің тиімділігі» қосалқы факторы бойынша

Қазақстанда азаматтық сот ісін жүргізуді жаңғырту шеңберінде сот жүйесі мен іс жүргізу заңнамасының реформалары тұрақты негізде іске асырылуда. Мысалы, 2023 жылғы 27 наурызда іс жүргізу нормаларына өзгерістер енгізетін заңға қол қойылды.

Негізгі өзгерістердің ішінде 2023 жылдың шілдесінен бастап апелляциялық соттардың өкілеттіктерін кеңейтуді бөліп көрсетуге болады, бұл

сот шешімдерінің сапасын арттырды. Әділеттілік азаматтық сот ісін жүргізудің басымдығына айналды және процеске қатысушылардың, оның ішінде кәсіби өкілдердің құқықтары мен міндеттері нақты реттелді. 2023 жылдың қыркүйегінен бастап ювеналды соттар кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғаудағы рөлін күшейтті. Сондай-ақ жекелеген кассациялық Кемелерді құруды қарастыру арқылы азаматтар мен ұйымдардың кассацияға қолжетімділігін арттыратын түзетулер әзірленді.

Бұған қоса, сот ісін жүргізуде жасанды интеллект негізінде онлайн-процестер мен жүйелер енгізілді. 2023 жылдың желтоқсанында «Сот практикасының цифрлық талдауы» жүйесі іске қосылды, ол шешімдерді талдау және істердің нәтижесін болжау арқылы бірыңғай сот практикасын қалыптастыруға көмектеседі.

Азаматтық сот төрелігінің тиімділігін арттыру мақсатында МЖЖ қолданыстағы және басқа да құжаттарда мынадай көрсеткіштер мен тәсілдер көзделген.

Кесте 57. Азаматтық сот төрелігінің тиімділігін арттыру жөніндегі МЖЖ қолданыстағы және басқа да құжаттарда көрсетілген көрсеткіштер

Құжат	Көрсеткіштер/Тәсілдер	Мән
Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары	Сот жүйесіне халықтың сенім деңгейі	2029 жылға қарай 58%
Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы	Халықтың соттарға деген сенім деңгейі	2030 жылы 70%

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында соттың азаматтық сот ісін жүргізудегі белсенді рөлін күшейту, дауларды реттеудің баламалы тәсілдерін дамыту және судьялар корпусының кәсібилігін арттыру жөніндегі тәсілдер көзделген.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында АХҚО сотының әлеуетін коммерциялық келісімшарттар бойынша шарттық талаптарды қарауға тарту, сондай-ақ күрделі коммерциялық дауларды шешу үшін арнайы білімі бар, өзінің кәсіби дағдыларын дамытуға ұмтылатын және үздік әлемдік тәжірибелерді

зерделеуге ашық шет тілін меңгерген судьялардың судьялар корпусын толықтыру қажеттілігі атап өтіледі.

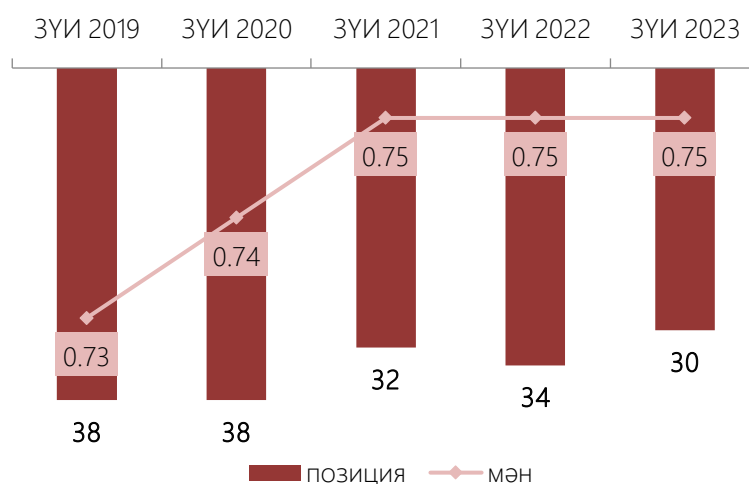
Қазақстан Республикасының құқықтық саясат тұжырымдамасы шеңберінде 2030 жылға дейін азаматтық іс жүргізу құқығын жаңғырту және жетілдіру шеңберінде мүліктік және мүліктік емес даулар бойынша Мемлекеттік баждардың мөлшерін қайта қарау жоспарланған.

▪ «Дауларды баламалы шешу тетіктері қолжетімді, бейтарап және тиімді» қосалқы факторы да ЗҮИ шеңберінде қарастырылады.

Сұранысқа байланысты

Қосалқы фактор дауларды шешудің баламалы тетіктерінде сыбайлас жемқорлықтың қолжетімділігіне, тиімділігіне, орындалуына және болмауына қатысты жергілікті сарапшылардың пікірлерін бағалау негізінде айқындалады. Қосалқы фактордың мәні 0-ден 1-ге дейін болады, мұнда 1 заң үстемдігі қағидатын сақтаудың ең жоғары деңгейін, ал 0 – ең төменгі деңгейді білдіреді.

2019-2023 жылдар аралығында Қазақстанда осы қосалқы фактор бойынша позициялардың (38-ден 30-ға дейін) және мәндердің (0,73-тен 0,75-ке дейін) оң серпіні байқалады. Бұл ретте елдің мәндері соңғы үш жылда өзгеріссіз қалады.

Дереккөз: Rule of Law Index 2019-2023 деректері

Сурет 53. «Дауларды баламалы шешу тетіктері қолжетімді, бейтарап және тиімді» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның ұстанымдары мен мәндерінің серпіні

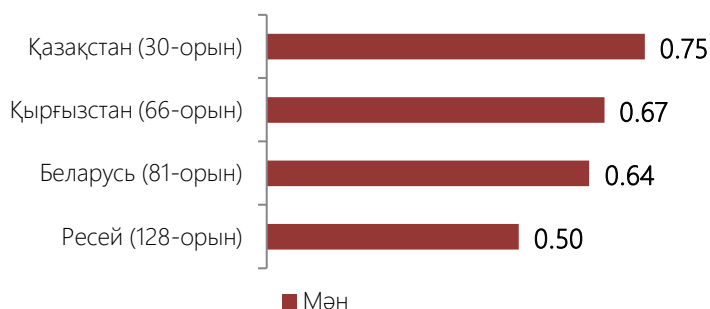
Осы қосалқы фактор бойынша рейтингте Норвегия (1-орын), Оңтүстік Корея (2-орын), Дания (3-орын), Эстония (4-орын) және Германия (5-орын) көш бастап тұр. Рейтингтегі ең төменгі орындарды Венесуэла (142-орын), Ауғанстан (141-орын), Камбоджа (140-орын), Суринам (139-орын) және Судан (138-орын) алады.

Кесте 58. «Дауларды шешудің баламалы тетіктері қолжетімді, бейтарап және тиімді» қосалқы факторы бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән	Орын	Мән	Ел
1	Норвегия	0,92	142	Венесуэла	0,44
2	Оңтүстік Корея	0,86	141	Ауғанстан	0,44
3	Дания	0,85	140	Камбоджа	0,45
4	Эстония	0,85	139	Суринам	0,46
5	Германия	0,83	138	Судан	0,47

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Рейтингте ұсынылған ЕАЭО елдері осы қосалқы фактор бойынша Қазақстаннан едәуір артта қалып отыр. Бұл ретте бірлестік шеңберіндегі ең нашар нәтиже 142 елдің ішінде 128-орынға ие болған Ресейде байқалады.

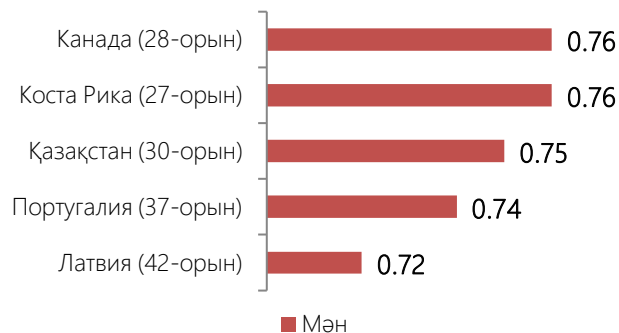

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 54. «Дауларды шешудің балама тетіктері қолжетімді, бейтарап және тиімді»

ЕАЭО елдерінің қосалқы фактор бойынша позициясы

ЗҮИ шеңберіндегі Қазақстандағы дауларды баламалы шешу тетіктерінің қолжетімділігі, бейтараптылығы және тиімділігі Канада (0,76 балл), Коста-Рика (0,76 балл) және Португалия (0,74 балл) сияқты ЭЫДҰ елдерінің деңгейімен салыстырылады.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 55. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның «Дауларды баламалы шешу тетіктері қолжетімді, бейтарап және тиімді» қосалқы факторы бойынша позицияларын салыстыру

Дауларды реттеудің баламалы тәсілдерін дамыту Қазақстанның құқықтық жүйесін дамытудың маңызды векторы болып табылады, өйткені бұл институт қоғамдағы жанжал деңгейін төмендетуге ықпал етеді және соттарға жүктемені азайту арқылы сот төрелігін іске асыру сапасын арттырады.

Қазақстанның әкімшілік әділет – бұл 2021 жылдан бастап Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексті (ӘРПК) қабылдай отырып енгізілген азаматтар немесе ұйымдар мен мемлекеттік органдар арасындағы дауларды шешу жүйесі.

Қазақстан Республикасының заңның үстемдігін қамтамасыз ету жөніндегі қызметі туралы есепке сәйкес әкімшілік соттар жедел әрекет етеді: талап-арыздар 3 айға дейінгі мерзімде қаралады. 2023 жылы соттарға 31,123 талап қойылды, бұл 2022 жылмен салыстырғанда 7,9%-ға өсті және сот талапкерлерді 60%-дан астам жағдайда қолдады. Даулардың ең қанағаттанарлық санаттарының қатарына тұрғын үй, салық және жер істері жатады.

Осылайша, әкімшілік әділет азаматтардың құқықтарын қорғауда және мемлекеттік органдардың жауапкершілігін арттыруда шешуші рөл атқара отырып, құқықтық тәртіп пен заң үстемдігін нығайтуға ықпал етеді.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы 1958 жылғы Шетелдік төрелік шешімдерді тану және орындау туралы Нью-Йорк конвенциясының, 1961 жылғы Халықаралық коммерциялық төрелік туралы еуропалық конвенцияның, сондай-ақ 1965 жылғы Мемлекеттер мен басқа мемлекеттердің азаматтары арасындағы инвестициялық дауларды реттеу туралы халықаралық

конвенцияның қатысушысы болып табылады. Осыған байланысты шетелдік төреліктердің шешімдері танылады және орындалады.

Алайда, дауларды баламалы шешу тетіктерінің қолжетімділігі мен тиімділігін қамтамасыз ету саласындағы салыстырмалы оң нәтижелерге қарамастан, Қазақстанда төрелік пен медиацияны реттеудің олардың дамуын тежейтін бірқатар кемшіліктері бар.

Осыған байланысты Қазақстандағы дауларды баламалы шешу тетіктерінің қолжетімділігін, бейтараптығын және тиімділігін қамтамасыз ету мақсатында МЖЖ қолданыстағы құжаттары шеңберінде мынадай тәсілдер көзделген.

Кесте 59. МЖЖ және басқа да құжаттарда дауларды баламалы шешу тетіктерінің қолжетімділігін, бейтараптығын және тиімділігін қамтамасыз ету жөніндегі тәсілдер

Құжат	Тәсілдер
Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары	Сот ісін одан әрі дамытудың негізгі бағыттарының бірі дауларды реттеудің баламалы тәсілдерін дамыту болады.
Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы	Судьялар корпусын шет тілін меңгерген, күрделі коммерциялық дауларды шешу үшін арнайы білімі бар, өзінің кәсіби дағдыларын дамытуға ұмтылатын және үздік әлемдік тәжірибелерді үйренуге ашық судьялармен толықтыру қажет. Сот процестерін оңтайландыру және дауларды шешудің жанжалсыз тетіктерін енгізу сот ісін бюрократияландырудан аулақ болуға мүмкіндік береді, мұнда шамадан тыс реттелген процедуралар әбігерге түсіп, қоғамда әділ сын тудырады.
Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы	Дауларды шешудің баламалы тәсілдерін реттеу саласында саясат жүргізетін, сондай-ақ оларды тұрақты негізде кеңінен қолдануды ынталандыратын шаралар қабылдайтын уәкілетті мемлекеттік органды айқындау маңызды. Мүліктік және мүліктік емес даулар бойынша мемлекеттік баждардың мөлшерін қайта қарауға, оның ішінде мүліктік даулар бойынша мемлекеттік баждың жоғарғы шегін белгілеуге, сондай-ақ жаппай талап қою тұжырымдамасын және оларды жіктеуді енгізуге байланысты мәселелер шешуді талап етеді.

Осылайша, Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында дауларды реттеудің баламалы тәсілдерін дамыту көзделген.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында күрделі коммерциялық дауларды шешу үшін арнайы білімі бар судьяларды судьялар корпусына тарту қажеттілігі атап өтіледі, сондай-ақ дауларды шешудің жанжалсыз тетіктерін енгізу көзделген.

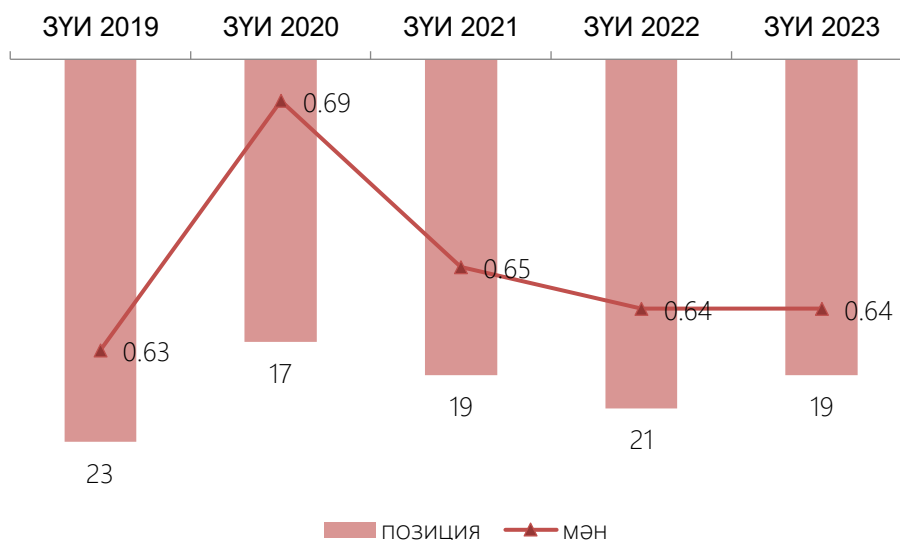
Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасы шеңберінде дауларды шешудің баламалы тәсілдерін реттеу саласындағы саясатқа және олардың тұрақты қолданылуын ынталандыратын шаралар үшін жауапты мемлекеттік органды айқындау қажеттілігі айқындалды.

▪ **«Қылмыстық сот ісін жүргізу жүйесі уақтылы және тиімді»** қосалқы факторы Заң үстемдігі индексі шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Қосалқы фактор жергілікті сарапшылар мен халықтың қылмыскерлердің қаншалықты тиімді қудаланатыны және жазаланатыны, сондай-ақ қылмыстық судьялар мен басқа да сот қызметкерлерінің құзыреттілігі және олардың шешім қабылдау жылдамдығы туралы пікірлерін бағалау негізінде анықталады. Қосалқы фактордың мәні 0-ден 1-ге дейін болады, мұнда 1 заң үстемдігі қағидатын сақтаудың ең жоғары деңгейін, ал 0 – ең төменгі деңгейді білдіреді.

2023 жылғы рейтингте Қазақстан Қылмыстық сот төрелігі жүйесінің уақтылығы мен тиімділігі бойынша 0,64 балл мәнін сақтай отырып, 2 позицияға (21-орыннан 19-орынға) көтерілді. Жалпы, соңғы бес жылда осы қосалқы фактор бойынша 2020 жылдан бастап 2022 жылға дейін елдің мәндері мен ұстанымдарының тұрақты төмендеуі байқалды.

Дереккөз: Rule of Law Index 2019-2023 деректері

Сурет 56. «Қылмыстық сот ісін жүргізу жүйесі уақтылы және тиімді болып табылады» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

ЗҮИ 2023 рейтингінде қылмыстық сот төрелігі жүйесінің уақтылығы мен тиімділігі бойынша үздік-5 елге Австрия (1-орын), Финляндия (2-орын), Германия (3-орын), Оңтүстік Корея (4-орын) және Дания (5-орын) кіреді. Ең төменгі позицияларды Венесуэла (142-орын), Боливия (141-орын), Парагвай (140-орын), Тринидад және Тобаго (139-орын) және Гаити (138-орын) алады.

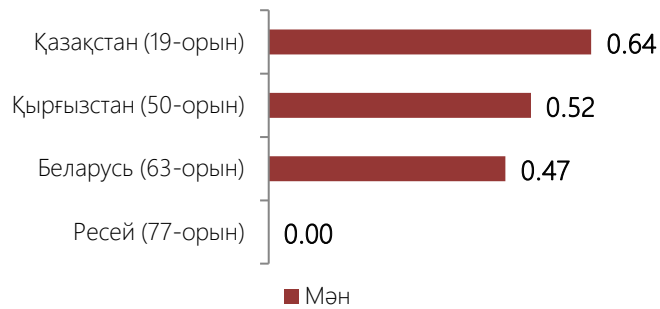
Кесте 60. «Қылмыстық іс жүргізу жүйесі уақтылы және тиімді» қосалқы факторы бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән
1	Австрия	0,78
2	Финляндия	0,78
3	Германия	0,77
4	Оңтүстік Корея	0,75
5	Дания	0,75

Орын	Мән	Ел
142	0,12	Венесуэла
141	0,17	Боливия
140	0,19	Парагвай
139	0,21	Тринидад және Тобаго
138	0,22	Гаити

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

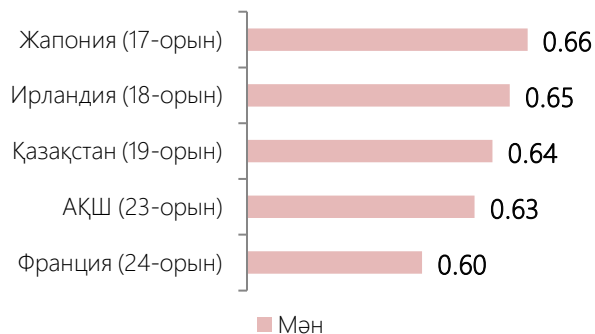
Рейтингте ұсынылған ЕАЭО елдері осы қосалқы фактор бойынша Қазақстаннан едәуір төмен. Бірлестіктегі ең нашар нәтижені 142 елдің ішінде 116-орында тұрған Ресей көрсетті.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 57. «Қылмыстық сот ісін жүргізу жүйесі уақтылы және тиімді» қосалқы фактор бойынша ЕАЭО елдерінің позициясы

ЗҮИ рейтингінде Қазақстандағы қылмыстық сот төрелігі жүйесінің уақтылығы мен тиімділігінің деңгейін Ирландия (0,65 балл) және АҚШ (0,63 балл) сияқты ЭЫДҰ елдерінің көрсеткіштерімен салыстыруға болады.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 58. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның «Қылмыстық сот ісін жүргізу жүйесі уақтылы және тиімді» қосалқы факторы бойынша позицияларын салыстыру

Қатысушылардың құқықтарын қорғауды күшейту және қылмыстық сот төрелігінің тиімділігін арттыру үшін Қазақстанда 2023 жылы қылмыстық заңнамаға ревизия жүргізілді. Анықталған кемшіліктерді талдау және жою үшін құқық қорғау органдары мен заңгерлердің қатысуымен жобалық кеңсе құрылды. Нәтижесінде заң жобасы әзірленді:

- 1) азаматтық-құқықтық даулар болған жағдайда немесе расталған залал болмаған кезде негізсіз қылмыстық қудалауды болдырмайды;
- 2) бизнесті тексеруді прокурормен келісуді белгілейді;

3) жекелеген қылмыстар бойынша іс жүргізу келісімдерінің мүмкіндігін жеңілдетеді;

4) адвокаттарға тәуелсіз сараптама жүргізу құқығын береді, олардың іс материалдарына қолжетімділігін кеңейтеді және бұқаралық ақпарат құралдарында теріске шығаруға мүмкіндік береді;

5) «айыптауды» азайта отырып, судьялардың балансын қорғау актісін енгізеді;

6) электрондық іс қағаздарын жүргізу және қашықтықтан бетпе-бет мөлшерлемелер сияқты процесті оңтайландыру шараларын қамтиды.

Бұдан басқа, Қазақстанда қылмыстық сот төрелігі жүйесінің уақтылығы мен тиімділігін қамтамасыз ету мақсатында МЖЖ қолданыстағы және басқа да құжаттар шеңберінде мынадай тәсілдер көзделген.

Осылайша, Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында барлық сот инстанцияларының рөлі мен жұмыс істеу негіздерін үйлестіру, дауларды реттеудің баламалы тәсілдерін дамыту, цифрлық технологияларды енгізу және электрондық сот төрелігін дамыту, сондай-ақ судьялар корпусының кәсібилігін арттыру жөніндегі тәсілдер көзделген.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында халықтың сот жүйесіне деген сенім деңгейін 2030 жылы 70%-ға дейін арттыру жөніндегі ұқсас көрсеткіш, сондай-ақ сот әкімшілігіне жаңа тәсілдерді енгізу және судьяларға қойылатын талаптарды арттыру жөніндегі тәсілдер көзделген.

Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасы шеңберінде сот жүйесін, судьяларды іріктеу және ілгерілету жүйесін, сондай-ақ сот сараптамасын жаңғырту жөніндегі тәсілдер көзделген.

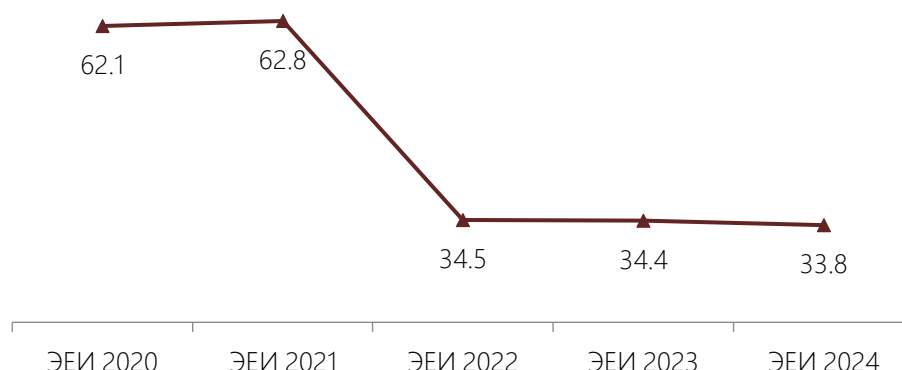
Әлсіз позициялар

- «Сот жүйесінің тиімділігі» құрамдасы Экономикалық еркіндік индексі (бұдан әрі – ЭЕИ) шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

«Сот жүйесінің тиімділігі» құрамдасы бірдей салмағы бар үш қосалқы фактор (сот тәуелсіздігі, сот процесінің сапасы, мемлекеттік қызметтердің сапасын қабылдау және мемлекеттік қызметтің тәуелсіздігі) бойынша балдарды орташалау жолымен бағаланады. Содан кейін құрамдас бойынша ел үшін балл 0-ден 100-ге дейін қойылады. Балл саны неғұрлым көп болса, осы құрамдас бойынша елдегі экономикалық еркіндік деңгейі соғұрлым жоғары бағаланады.

ЭЕИ шеңберінде Қазақстанның сот жүйесінің тиімділігі бойынша көрсеткіштері соңғы үш жылда тұрақты төмендеуде (62,8-ден 33,8 балға дейін).

Дереккөз: ЭЕИ 2020-2024 деректері

Сурет 59. «Сот жүйесінің тиімділігі» құрамдасы бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

ЭЕИ құрамдастары бөлінісінде позициялар көрсетілмейді. Бұл жекелеген құрамдас шеңберінде елдердің әр түрлі саны бағаланатындығына байланысты.

Мысалы, егер рейтингте 176 ел ұсынылса, сот жүйесінің тиімділігі бойынша барлығы 182 ел бағаланды. Мысалы, құрамдастар бойынша елдердің позицияларын өз бетінше бағалау кезінде олардың мәндерінің градациясын ескере отырып, келесі қорытынды жасауға болады. Құрамдас бойынша үздік-5 елге Швейцария (1-орын), Финляндия (2-орын), Норвегия (3-орын), Нидерланды (4-орын) және Люксембург (5-орын) кіреді. Аутсайдерлер ретінде Венесуэла (182-орын), Ливия (181-орын), Эритрея (180-орын), ОАР (179-орын) және Судан (178-орын) ерекшеленуі мүмкін.

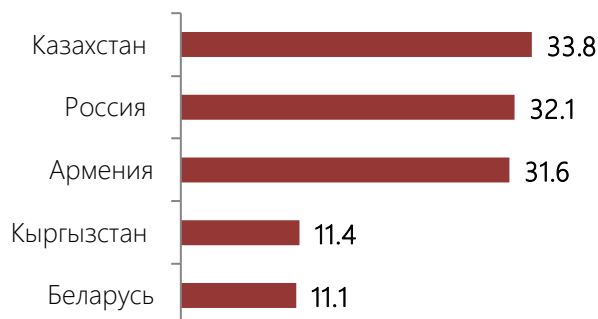
Кесте 61. «Сот жүйесінің тиімділігі» құрамдастары бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән
1	Швейцария	98,1
2	Финляндия	97,6
3	Норвегия	96,7
4	Нидерланды	96,2
5	Люксембург	95,8

Орын	Мән	Ел
182	Венесуэла	3,3
181	Ливия	4,2
180	Эритрея	4,6
179	Орталық Африка Республикасы	4,8
178	Судан	4,8

Дереккөз: ЭЕИ 2024 деректері

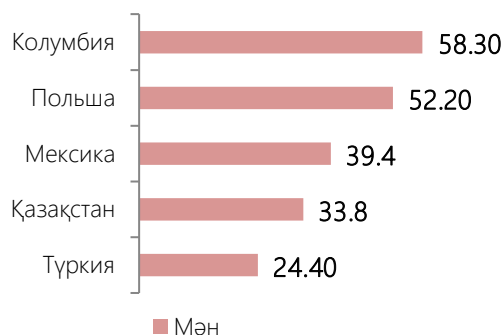
Айта кету керек, Қазақстан осы құрамдас бойынша ЕАЭО-ның барлық елдерінен басып озды. Бұл ретте 2024 жылғы рейтингтегі ең нашар нәтижені Беларусь көрсетті (11,1 балл).

Дереккөз: ЭЕИ 2024 деректері

Сурет 60. «Сот жүйесінің тиімділігі» құрамдасы бойынша ЕАЭО елдерінің мәндері

2024 жылғы ЭЕИ шеңберіндегі сот жүйесінің тиімділігі бойынша Қазақстан Түркиядан басқа ЭЫДҰ-ның барлық елдерінен төмен (24,4 балл).

Дереккөз: ЭЕИ 2024 деректері

Сурет 61. «Сот жүйесінің тиімділігі» құрамдасы бойынша ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның мәндерін салыстыру

Қазақстанның сот жүйесінің негізгі проблемасы соттардың қаржылық Тәуелсіздігінің жеткіліксіздігі болып табылады. Бұл олардың сыртқы қысымсыз шешім қабылдау қабілетін шектеуі мүмкін. Тәуелсіздікті нығайту үшін сот жүйесін қаржыландыру лимиті (жалпы бюджеттің кемінде 6,5%) және осы қаражатты қысқартуға тыйым салу сияқты кепілдіктер енгізілді. Сондай-ақ, 2023 жылдан бастап судьялардың құқықтары, оның ішінде қауіпсіздік пен күш

органдарының ықпалынан тәуелсіздік кепілдіктері заңмен қорғалған. Судьялардың саяси партияларға қатысуын болдырмайтын және олардың бейтараптығын қамтамасыз ететін түзетулер енгізілді.

Сот жүйесінің тиімділігінің жекелеген критерийлерін көрсететін ұқсас көрсеткіштер төменде келтірілген басқа халықаралық рейтингтер шеңберінде қаралады.

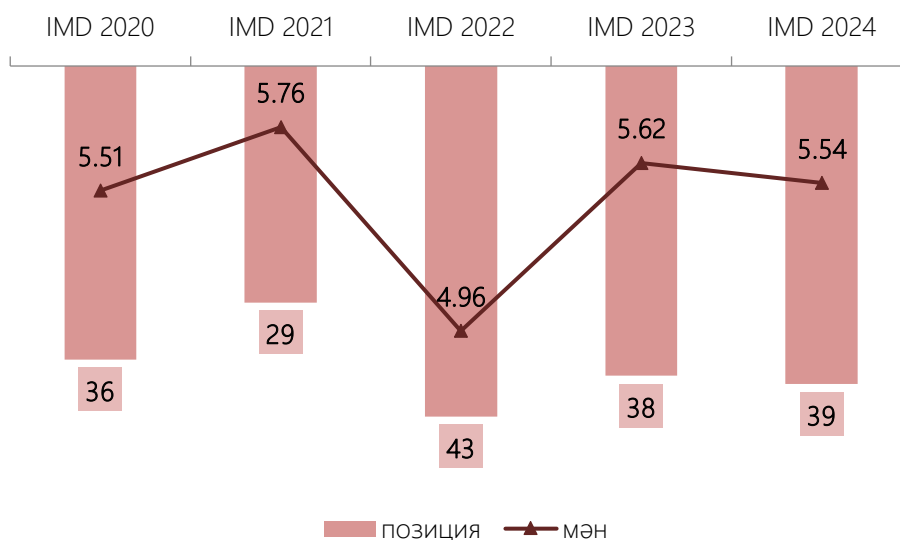
- «Сот төрелігі жүзеге асырылмайды/ әділ жүзеге асырылады» көрсеткіші IMD әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Көрсеткіш сауалнама болып табылады. Сауалнама шеңберінде респонденттердің пікірі «Сот төрелігі жүзеге асырылмайды/әділ жүзеге асырылады» деген сұраққа сәйкес бағаланады. Сұраққа жауаптар 0-ден 10-ға дейін, мұнда 0 = бизнестің қажеттіліктерін қанағаттандырмайды, 10 = қанағаттандырады.

IMD 2024 рейтингінде 2024 жылы жүргізілген сауалнама деректері пайдаланылды.

Қазақстан 2024 жылғы рейтингте осы көрсеткіш бойынша 5,54 балл мәнімен 39-орынға ие болды. Жалпы, 2020 жылдан 2024 жылға дейінгі кезеңде тұрақсыз серпін байқалады, 2021 жылы ең жоғары нәтижелер (29 орын, 5,76 балл).

Дереккөз: IMD 2020-2024 деректері

Сурет 62. «Сот төрелігі жүзеге асырылмайды/әділ жүзеге асырылады» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

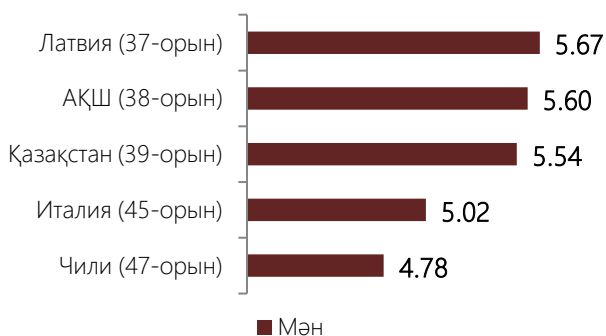
2024 жылғы рейтингте Дания (1-орын), Швейцария (2-орын), Финляндия (3-орын), Ирландия (4-орын) және Сингапур (5-орын) бойынша көш бастап тұр. Ең төменгі позицияларды Венесуэла (67-орын), Перу (66-орын), Словакия (65-орын), Бразилия (64-орын) және Түркия (63-орын) алады.

Кесте 62. «Әділет жүзеге асырылмайды/әділ жүзеге асырылады» көрсеткіші бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән	Орын	Мән	Ел
1	Дания	9,19	67	Венесуэла	1,40
2	Швейцария	8,76	66	Перу	2,00
3	Финляндия	8,76	65	Словакия	2,41
4	Ирландия	8,50	64	Бразилия	2,45
5	Сингапур	8,39	63	Түркия	2,53

Дереккөз: IMD 2024 деректері

ЕАЭО елдері арасында рейтингте тек Қазақстан ғана ұсынылған. Көрсеткіш бойынша ел АҚШ (5,60 балл) және Италия (5,02 балл) сияқты ЭЫДҰ елдерімен шектеседі.

Дереккөз: IMD 2024 деректері

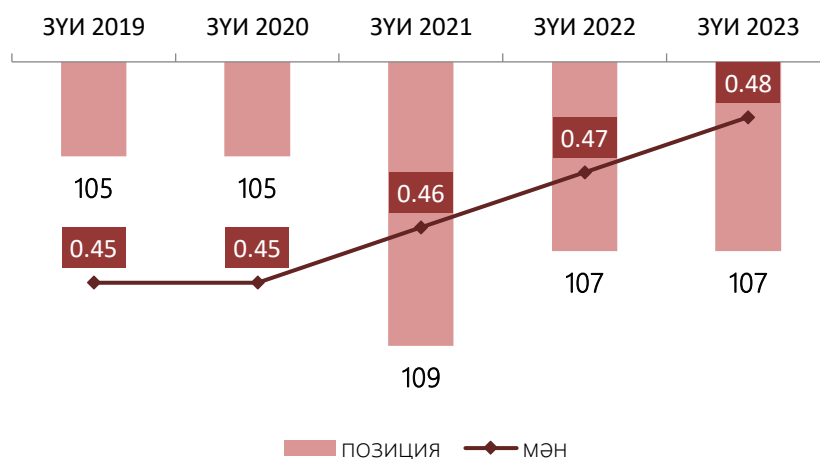
Сурет 63. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның позицияларын «Сот төрелігі жүзеге асырылмайды/әділ жүзеге асырылады» көрсеткіші бойынша салыстыру

- «Үкіметтік өкілеттіктер заңнамамен тиімді шектелген» қосалқы факторы Заң үстемдігі индексі шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Қосалқы фактор жергілікті сарапшылар мен халықтың заң шығарушы органдардың іс жүзінде үкіметтің қызметіне тиімді бақылау мен қадағалауды жүзеге асыруға қабілеттілігі туралы пікірлерін бағалау негізінде анықталады. Қосалқы фактордың мәні 0-ден 1-ге дейін болады, мұнда 1 заң үстемдігі қағидатын сақтаудың ең жоғары деңгейін, ал 0 – ең төменгі деңгейді білдіреді.

Соңғы бес жылда Қазақстанның позициясы 2 тармаққа нашарлады (105-тен 107-орынға), бұл ретте көрсеткіш сәл жақсарды (0,45-тен 0,48-ге дейін).

Дереккөз: Rule of Law Index 2019-2023 деректері

Сурет 64. «Үкіметтік өкілеттіктер заңнамамен тиімді шектелген» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

Қосалқы фактор бойынша үздік-5 елге Норвегия (1-орын), Дания (2-орын), Люксембург (3-орын), Финляндия (4-орын) және Ирландия (5-орын) кіреді. Ең төменгі позицияларды Мысыр (142-орын), Судан (141-орын), Мьянма (140-орын), Беларуссия (139-орын) және Өзбекстан (138-орын) алады.

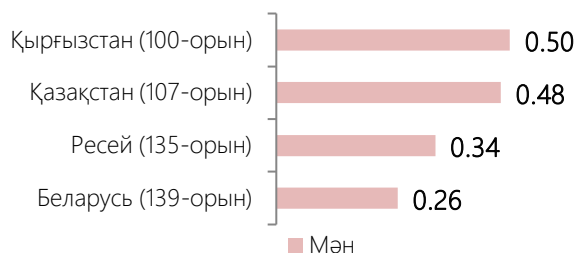
Кесте 63. «Үкіметтік өкілеттіктер заңнамамен тиімді шектелген» қосалқы факторы бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән
1	Норвегия	0,94
2	Дания	0,91
3	Люксембург	0,88
4	Финляндия	0,87
5	Ирландия	0,87

Орын	Мән	Ел
142	0,07	Мысыр
141	0,24	Судан
140	0,24	Мьянма
139	0,26	Беларусь
138	0,30	Өзбекстан

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

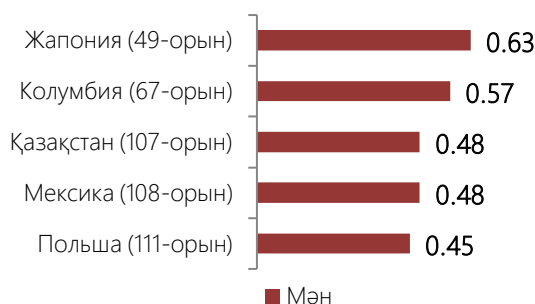
Рейтингке енген ЕАЭО елдерінің ішінде Қырғызстан Қазақстаннан (107-орын) озып тұр, ал Ресей мен Беларусь тиісінше 135 және 139-орындарды иеленеді.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 65. «Мемлекеттік өкілеттіктер заңнамамен тиімді шектелген» қосалқы фактор бойынша ЕАЭО елдерінің позициясы

ЭЫДҰ елдерінің көпшілігі осы қосалқы фактор бойынша Қазақстаннан едәуір асып түседі, тек Мексикада ұқсас көрсеткіш бар (0,48 балл).

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 66. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның «Үкіметтік өкілеттіктер заңнамамен тиімді шектелген» қосалқы факторы бойынша позицияларын салыстыру

Биліктің өкілеттіктерін шектеудің бірдей аспектісі тәуелсіз мемлекеттік аудиттің болуы болып табылады, өйткені оның негізгі мақсаты заң бұзушылықтарды, қателіктерді және заң нормаларынан ауытқуларды, сондай – ақ қаржыны теріс пайдалану белгілерін анықтау болып табылады.

Қазақстанда тәуелсіз мемлекеттік аудитті Үкіметке бағынбай, сыртқы аудит және қаржылық бақылау жүргізетін Жоғары аудиторлық палата (бұдан әрі – ЖАП) жүзеге асырады. 2023 жылы ЖАП жергілікті бюджеттердің аудитін және барлық мемлекеттік органдардың аудит қорытындыларын қайта қарауды қоса алғанда, кеңейтілген өкілеттіктерге ие болды. ЖАП орындалмауы әкімшілік санкцияларға әкеп соғатын бұзушылықтарды жою туралы міндетті нұсқамалар беруге құқылы. 2023 жылы 705 жеке және 274 заңды тұлға жауапкершілікке тартылды. Қылмыстық құқық бұзушылықтар анықталған жағдайда материалдар прокуратураға беріледі. ЖАП р сонымен қатар тоқсан

сайын Президент пен парламентті өзінің қызметі туралы хабардар етеді. Мысалы, 2022 жылы медициналық сатып алуда ашықтықтың жоқтығы анықталды, бұл есептілікті түзетуге әкелді.

2023 жылғы қазанда қабылданған «Қоғамдық бақылау туралы» Заң мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор қызметінің қоғамдық мониторингін күшейту үшін құқықтық негіз құрды. Заң азаматтардың, коммерциялық емес ұйымдардың және басқа субъектілердің бақылауды жүзеге асыру құқықтарын реттейді. Мысалы, 2023 жылы қылмыстық-атқару жүйесі мекемелеріне 461 алдын ала бару жүргізілді, бұзушылықтар анықталды, бұл 3000-нан астам ұсыныстар беруге және 155 қызметкерді жауапкершілікке тартуға әкелді. Сондай-ақ, шешім қабылдауға қоғамның қатысуын жақсартатын «Электрондық өтініштер» жүйесі арқылы тиімді петициялар үшін жағдайлар жасалған.

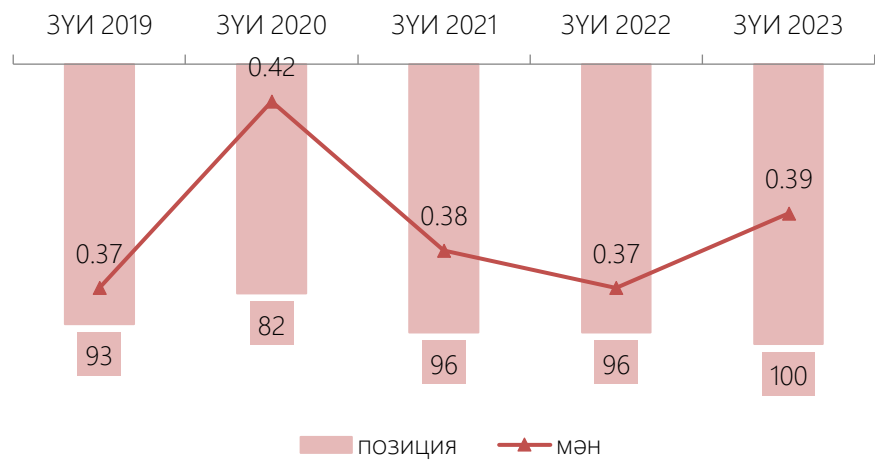
«Бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» Заң 2020 жылдан бастап митингілерді өткізу үшін хабарлама жүйесін енгізеді, бұл жергілікті биліктен рұқсат алу қажеттілігін болдырмайды. Жиналыстардың пайдасына презумпция принципі, егер шектеу үшін нақты негіздер болмаса, олардың өткізілуі мүмкін екендігін қамтамасыз етеді, бұл мемлекетпен белсенді азаматтық диалогқа ықпал етеді.

- **«Азаматтық сот төрелігі Үкіметтің заңсыз ықпалынан еркін» қосалқы факторы да ЗҮИ шеңберінде қаралады.**

Сұранысқа байланысты

Қосалқы фактор жергілікті сарапшылар мен халықтың азаматтық сот төрелігі жүйесінің заңсыз мемлекеттік немесе саяси ықпалдан тәуелсіздік дәрежесі туралы пікірлері негізінде есептеледі. Мәндер 0-ден 1-ге дейін өзгереді, мұнда 1 құқықтың үстемдігін сақтаудың ең жоғары деңгейін көрсетеді, ал 0 оның жоқтығын көрсетеді.

Соңғы бес жылда осы қосалқы фактор бойынша Қазақстанның позициялары, көрсеткіштің – 2019 жылғы 0,37 балдан 2023 жылы 0,39 балға дейін шамалы өсуіне қарамастан, төмендеуде (2019 жылы 93-орыннан 2023 жылы 100-орынға дейін).

Дереккөз: Rule of Law Index 2019-2023 деректері

Сурет 67. «Азаматтық сот төрелігі Үкіметтің заңсыз ықпалынан еркін» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның ұстанымдары мен мәндерінің серпіні

Осы қосалқы фактор бойынша үздік-5 елге Норвегия (1-орын), Ирландия (2-орын), Дания (3-орын), Германия (4-орын) және Финляндия (5-орын) кіреді. Соңғы позицияларды Венесуэла (142-орын), Никарагуа (141-орын), Камбоджа (140-орын), Мьянма (139-орын) және Қытай (138-орын) алады.

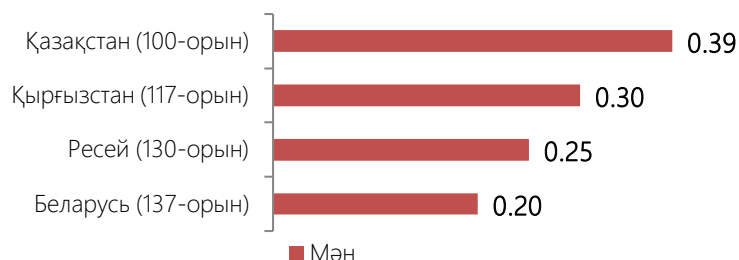
Кесте 64. «Азаматтық сот төрелігі Үкіметтің заңсыз ықпалынан еркін» қосалқы факторы бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән
1	Норвегия	0,94
2	Ирландия	0,93
3	Дания	0,91
4	Германия	0,90
5	Финляндия	0,90

Орын	Мән	Ел
142	0,05	Венесуэла
141	0,07	Никарагуа
140	0,16	Камбоджа
139	0,16	Мьянма
138	0,19	Қытай

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

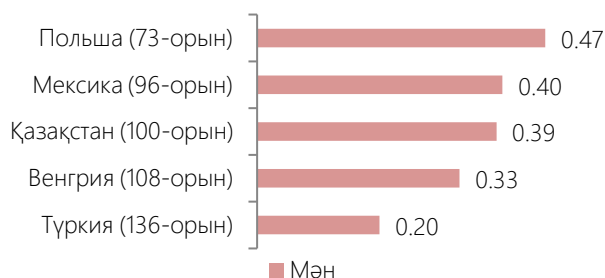
Айта кету керек, бұл қосалқы фактор бойынша Қазақстан ЕАЭО-ның барлық елдерінен озып тұр. 2023 жылғы рейтингтегі ең нашар нәтижені Беларусь көрсетіп, 137-орынды иеленді.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 68. ЕАЭО елдерінің «Азаматтық сот төрелігі Үкіметтің заңсыз ықпалынан еркін» қосалқы фактор бойынша позициясы

ЭЫДҰ елдерінің көпшілігі осы қосалқы фактор бойынша Қазақстаннан озып келеді, бұл ретте оған Польша мен Мексика барынша жақын болып табылады. Сонымен қатар, Венгрия мен Түркия Қазақстаннан едәуір төмен.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 69. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның «Азаматтық сот төрелігі Үкіметтің заңсыз ықпалынан еркін» қосалқы факторы бойынша позицияларын салыстыру

Қосалқы фактор бойынша төмен нәтижелер азаматтық сот істерінің практикасында көрінетін сот процесінің ашықтығы, жүйелілігі және үздіксіздігі мәселелерін реттеу бөлігінде сот төрелігінің осал тараптарына байланысты.

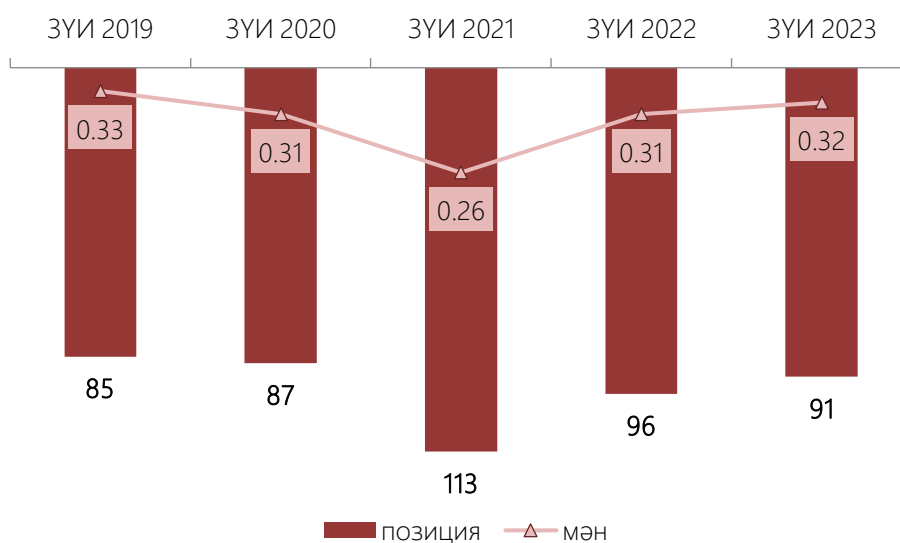
Freedom House компаниясының Nations in Transit зерттеуі аясындағы есебіне сәйкес, Қазақстанның сот жүйесі атқарушы биліктің айтарлықтай ықпалына ұшырайды. Судьялар көбінесе саяси қысымға ұшырайды, бұл сот процесінің тәуелсіздігіне, әсіресе азаматтық және саяси құқықтарға қатысты істерге әсер етеді. Бұл ықпал президентке және бақылаушы органдарға тәуелділік түрінде көрінеді, бұл тәуелсіз шешімдер қабылдауға кедергі келтіреді, әсіресе жоғары қоғамдық резонансы бар істер бойынша [2].

▪ «Қылмыстық жүйе үкіметтің заңсыз ықпалынан босатылған» қосалқы факторы да ЗҮИ шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Қосалқы фактор қылмыстық сот төрелігі жүйесінің үкіметтен тәуелсіздігіне немесе саяси ықпалға қатысты жергілікті сарапшылардың пікірлерін бағалау негізінде айқындалады. Қосалқы фактордың мәні 0-ден 1-ге дейін болады, мұнда 1 заң үстемдігі қағидатын сақтаудың ең жоғары деңгейін, ал 0 – ең төменгі деңгейді білдіреді.

2023 жылы Қазақстан Заң үстемдігі индексіндегі өз позициясын 5 тармаққа жақсартты (96-дан 91-орынға дейін), мәнді 0,31-ден 0,32-ге дейін арттырды. Алайда, соңғы бес жылда ел 6 позицияны жоғалтты (2019 жылы 85-орыннан 2023 жылы 91-орынға дейін), бұл ретте көрсеткіш шамалы ғана – 0,01 балға төмендеді.

Дереккөз: Rule of Law Index 2019-2023 деректері

Сурет 70. «Қылмыстық жүйе Үкіметтің заңсыз ықпалынан еркін» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

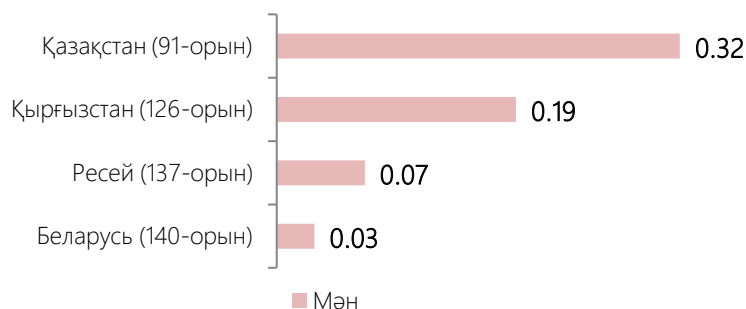
2023 жылғы рейтингте Финляндия (1-орын), Швеция (2-орын), Дания (3-орын), Канада (4-орын) және Норвегия (5-орын) қосалқы факторы бойынша көш бастап тұр. Ең төменгі позицияларды Венесуэла (142-орын), Беларусь (141-орын), Түркия (140-орын), Мьянма (139-орын) және Ресей (138-орын) алады.

Кесте 65. «Қылмыстық жүйе Үкіметтің заңсыз ықпалынан еркін» қосалқы факторы бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән	Орын	Мән	Ел
1	Финляндия	0,99	141	Венесуэла	0,02
2	Швеция	0,94	140	Беларусь	0,03
3	Дания	0,94	139	Түркия	0,05
4	Канада	0,94	138	Мьянма	0,07
5	Норвегия	0,91	137	Ресей	0,07

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

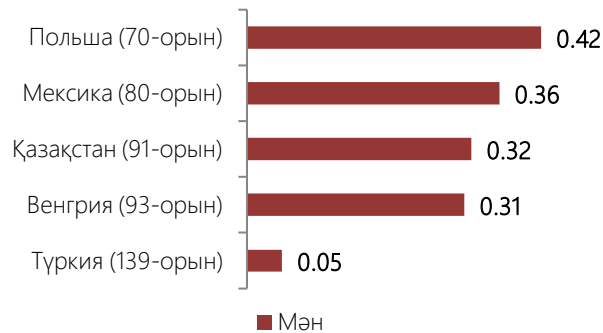
Рейтингте ұсынылған ЕАЭО елдері қосалқы фактор бойынша Қазақстаннан едәуір төмен. Бірлестіктегі ең нашар нәтиже 142 елдің ішінде 140-орында тұрған Беларусь болды.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 71. «Қылмыстық жүйе Үкіметтің заңсыз ықпалынан еркін» қосалқы факторы бойынша ЕАЭО елдерінің ұстанымы

Қылмыстық жүйенің тәуелсіздік деңгейі бойынша ЭЫДҰ елдерінің көпшілігі көрсеткіші (0,32) қазақстандыққа (0,31) жақын Венгрияны, сондай-ақ 2023 жылғы рейтингте 142 елдің арасында 139-орынды иеленген ЭЫДҰ елдерінің тізімін жабатын Түркияны қоспағанда, Қазақстаннан едәуір озық.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 72. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның «Қылмыстық жүйе Үкіметтің заңсыз ықпалынан босатылған» қосалқы факторы бойынша позицияларын салыстыру

2021 жылдан бастап Қазақстанда тергеу органдары, прокуратура және сот арасында өкілеттіктерді нақты бөле отырып, қылмыстық процестің үш буынды моделі енгізілді. Тергеу органдары құқық бұзушылықтарды анықтаумен және дәлелдемелер жинаумен айналысады, прокуратура тәуелсіз бағалау жүргізеді және сотта айыптауды қолдайды, ал сот жаза тағайындайды.

«Электрондық қылмыстық іс» жобасы тергеу басталғаннан бері ашықтық пен жеделдікті, сондай-ақ прокурордың қатысуын қамтамасыз ете отырып, процесті электрондық форматқа ауыстырды, бұл азаматтардың құқықтарын қорғауға ықпал етеді. Мұндай модель заңның үстемдігі мен халықтың қауіпсіздігіне кепілдік береді.

Сонымен қатар, Қазақстанда алқабилердің қатысуымен сот процестің тәуелсіздігі мен объективтілігін арттыра отырып, сот жүйесін нығайтуда шешуші рөл атқарады. 25 жасқа толған және талаптарға сай азаматтар алқабилерге үміткерлер тізіміне енгізілуі мүмкін.

2023 жылғы 1 қаңтардан бастап алқабилермен соттың соттылығы 30 құрамға дейін, ал 2024 жылғы 1 қаңтардан бастап 44 құрамға дейін кеңейтілді. Енді алқабилер аса ауыр қылмыстарды ғана емес, сонымен қатар кейбір ауыр және орташа қылмыстарды, соның ішінде заңсыз органдарды алып қоюды, азаптауды, рейдті, аңшылық пен балық аулауды бұзуды қарастыруда.

Үміткерлерді іріктеу процесі енді автоматтандырылып, «Төрелік» жүйесі арқылы жүзеге асырылады. Соңғы іріктеу жабық отырыста өтеді және 25 үміткердің 12-сі қалады, оның 10-ы негізгі құрамға кіреді. Реформа жалғасуда және адам құқықтары жөніндегі іс-қимыл жоспары шеңберінде шартты түрде

мерзімінен бұрын босату туралы өтініштерді қарау үшін алқабилермен соттың функцияларын кеңейту көзделген.

Жүргізіліп жатқан реформаларға қарамастан, Қазақстанда саяси араласуға, сот билігінің тәуелсіздігінің жеткіліксіздігіне байланысты жүйелі проблемалар бар, олар адам құқықтары жөніндегі Қазақстандық Халықаралық бюроның жыл сайынғы есептері, Қазақстанның Адам құқықтары жөніндегі ұлттық комиссиясының есептері, Freedom House «Freedom in the World» жыл сайынғы есебі және т.б. сияқты дереккөздермен расталады.

Осыған байланысты азаматтық және қылмыстық сот төрелігі жүйелерінің Үкіметтің заңсыз ықпалынан тәуелсіздігін қамтамасыз ету мақсатында МЖЖ қолданыстағы және басқа да құжаттар шеңберінде мынадай тәсілдер көзделген.

Кесте 66. Азаматтық және қылмыстық сот төрелігі жүйелерінің тәуелсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі МЖЖ және басқа да құжаттарда көрсетілген көрсеткіштер мен іс-шаралар

Құжат	Көрсеткіштер/Тәсілдер	Мән
Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары	Сот жүйесіне халықтың сенім деңгейі	2029 жылға қарай 58%
Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары	Сот тәуелсіздігін одан әрі нығайту заң шығарушы және атқарушы биліктің соттарға ықпалын төмендету арқылы дамитын болады.	
Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы	Халықтың соттарға деген сенім деңгейі	2030 жылы 70%
Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы	Сот билігінің тәуелсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған сот әкімшілігінің түбегейлі жаңа тәсілдерін қалау қажет. Соттардың бюджетін қалыптастырудың қолданыстағы рәсімдері қайта қаралады. Қаражаттың жұмсалуды бақылауды судьялардың өзін-өзі басқару институттары жүзеге асырады.	
Қазақстан Республикасының	Құқықты теріс пайдалану институтын заңнамалық тұрғыдан бекіту мүмкіндігін	

құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы	қарастыру қажет. Судьяларға қатысты тәртіптік жаза шараларын біржақты қолданбау үшін сот істерін қарау кезінде заңдылықты өрескел бұзудың негіздерін нақтылау қажет. Сот сараптамасын жаңғыртуға бағытталған шараларды қабылдауды жалғастыру маңызды.	
--	---	--

Мысалы, Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында халықтың сот жүйесіне деген сенім деңгейін 2029 жылға қарай 58%-ға дейін арттыру жөніндегі көрсеткіш, сондай-ақ сот тәуелсіздігін нығайту жөніндегі тәсілдер көзделген.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында халықтың сот жүйесіне деген сенім деңгейін 2030 жылы 70%-ға дейін арттыру жөніндегі ұқсас көрсеткіш, сондай-ақ сот әкімшілігіне жаңа тәсілдерді енгізу, соттардың бюджетін қалыптастыру процесін қайта қарау және басқа билікке қарамастан судьялар корпусын қалыптастыру жөніндегі тәсілдер көзделген.

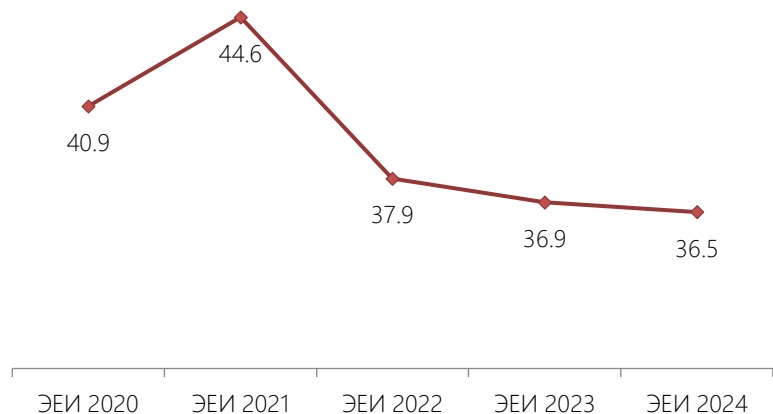
Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы шеңберінде құқықты теріс пайдалану институтын заңнамалық бекіту бойынша тәсілдер көзделген.

- **«Үкіметтің сатылмауы»** құрамдасы Экономикалық еркіндік индексі (бұдан әрі – ЭЕИ) шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

«Үкіметтің сатылмауы» құрамдасы бірдей салмағы бар үш қосалқы фактор (сыбайлас жемқорлықты қабылдау, парақорлық тәуекелі, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес, оның ішінде элиталар мен жеке мүдделердің мемлекетті «басып алуы») бойынша балдарды орташалау жолымен бағаланады. Содан кейін құрамдас бойынша ел үшін балл 0-ден 100-ге дейін қойылады. Балл саны неғұрлым көп болса, осы құрамдас бойынша елдегі экономикалық еркіндік деңгейі соғұрлым жоғары бағаланады.

ЭЕИ шеңберінде Қазақстанның Үкіметтің сатылмауы бойынша көрсеткіштері соңғы үш жылда тұрақты төмендеуде (44,6-дан 36,5 балға дейін).

Дереккөз: ЭИИ 2020-2024 деректері

Сурет 73. «Үкіметтің сатылмауы» құрамдасы бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

Жалпы рейтингте 176 ел ұсынылған, алайда Үкіметтің сатылмауы бойынша 182 ел бағаланды. Мысалы, құрамдастар бойынша елдердің позицияларын өз бетінше бағалау кезінде олардың мәндерінің градациясын ескере отырып, келесі қорытынды жасауға болады. Дания (1-орын), Жаңа Зеландия (2-орын), Норвегия (3-орын), Финляндия (4-орын) және Швеция (5-орын) 2024 жылғы ЭИИ көшбасшысы болып келеді. Рейтингтегі ең төменгі орындарды Солтүстік Корея (182-орын), Экваторлық Гвинея (181-орын), Венесуэла (180-орын), Йемен (179-орын) және Түрікменстан (178-орын) алады.

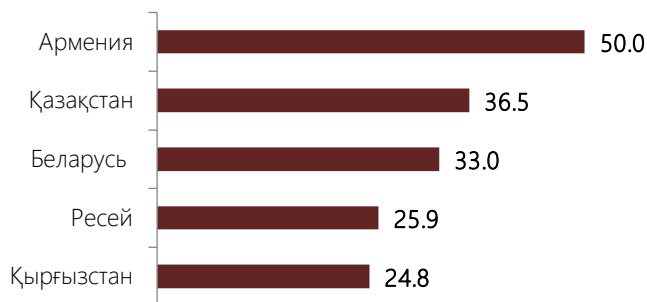
Кесте 67. «Үкіметтің сатылмауы» құрамдасы бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән
1	Дания	97,4
2	Жаңа Зеландия	95,9
3	Норвегия	95,6
4	Финляндия	94,2
5	Швеция	93,2

Орын	Мән	Ел
182	Солтүстік Корея	3,6
181	Экваторлық Гвинея	5,7
180	Венесуэла	6,4
179	Йемен	6,9
178	Түрікменстан	7,8

Дереккөз: ЭИИ 2024 деректері

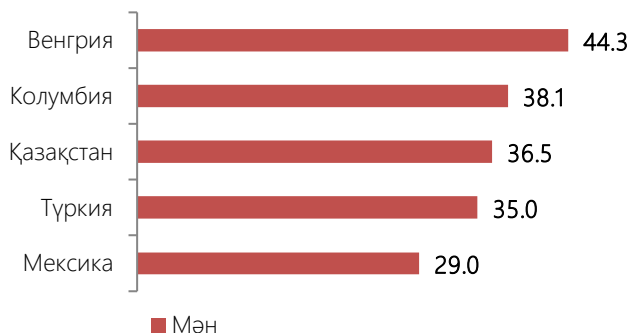
Айта кету керек, Қазақстан осы компонент бойынша Армениядан басқа ЕАЭО-ның барлық елдерінен озып тұр (50,0 балл). Бұл ретте 2024 жылғы рейтингтегі ең нашар нәтиже Қырғызстан – 24,8 балды көрсетті.

Дереккөз: ЭЕИ 2024 деректері

Сурет 74. «Үкіметтің сатылмауы» құрамдасы бойынша ЕАЭО елдерінің мәні

2024 ЖЭС шеңберінде Үкіметтің сатылмауы бойынша Қазақстан Колумбиямен (38,1 балл) және Түркиямен (35,0 балл) шектеседі.

Дереккөз: ЭЕИ 2024 деректері

Сурет 75. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның мәндерін «Үкіметтің сатылмауы» құрамдасы бойынша салыстыру

Үкіметтің сатылмауының әр түрлі өлшемшарттары бойынша ұқсас көрсеткіштер төменде келтірілген халықаралық рейтингтерде көрсетілген.

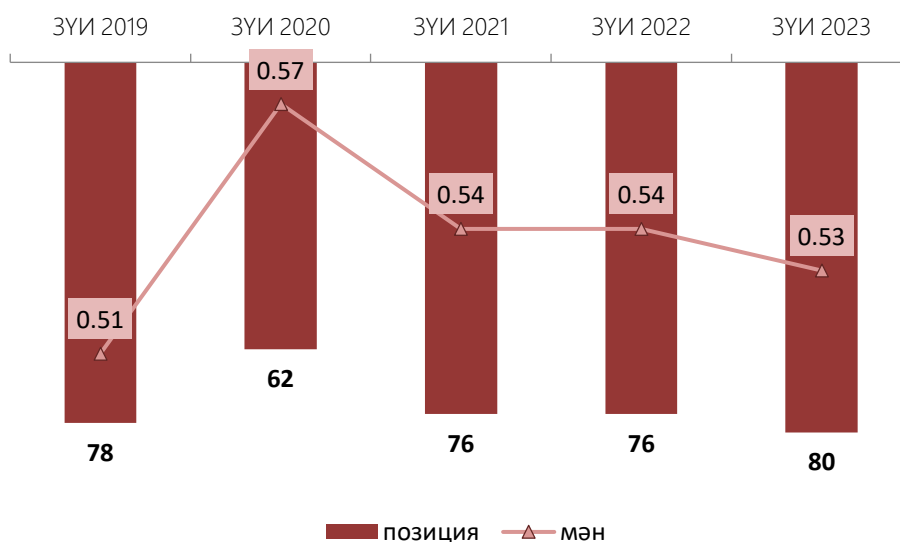
- «Полиция мен Қарулы Күштердегі мемлекеттік қызметкерлер жеке пайда табу үшін мемлекеттік лауазымды пайдаланбайды» қосалқы факторы Заңның үстемдік индексі аясында қарастырылады.

Сұранысқа байланысты

Қосалқы фактор жергілікті сарапшылар мен халықтың полиция қызметкерлері мен қылмыстық тергеушілердің полицияның негізгі функцияларын орындағаны немесе қылмыстарды тергегені үшін бопсалаудан және пара алудан қаншалықты бас тартқаны, сондай-ақ полиция мен Қарулы Күштердегі мемлекеттік қызметшілердің жеке мүдделердің

немесе қылмыстық ұйымдардың орынсыз әсерінен бос екендігі туралы пікірлерін бағалау негізінде анықталады. Қосалқы фактордың мәні 0-ден 1-ге дейін болады, мұнда 1 заң үстемдігі қағидатын сақтаудың ең жоғары деңгейін, ал 0 – ең төменгі деңгейді білдіреді.

Соңғы бес жылда Қазақстанның осы қосалқы фактор бойынша позициясы 78-ден 80-ге дейін төмендеді, дегенмен көрсеткіш 0,51-ден 0,53-ке дейін жақсарды.

Дереккөз: Rule of Law Index 2019-2023 деректері

Сурет 76. «Полиция мен Қарулы Күштердегі мемлекеттік қызметшілер мемлекеттік лауазымды жеке пайда алу үшін пайдаланбайды» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

2023 жылғы рейтингте қосалқы фактор бойынша Дания (1-орын), Финляндия (2-орын), Швеция (3-орын), Норвегия (4-орын) және Сингапур (5-орын) көш бастап тұр. Ең төменгі позицияларды Конго (142-орын), Камбоджа (141-орын), Камерун (140-орын), Мавритания (139-орын) және Уганда (138-орын) алады.

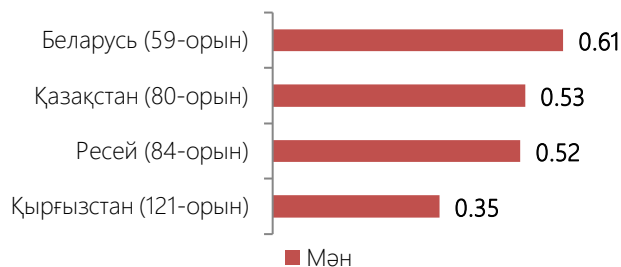
Кесте 68. «Полиция мен Қарулы Күштердегі мемлекеттік қызметкерлер жеке пайда табу үшін мемлекеттік лауазымды пайдаланбайды» қосалқы факторы бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән	Орын	Мән	Ел
1	Дания	0,98	142	0,19	Конго
2	Финляндия	0,97	141	0,21	Камбоджа
3	Швеция	0,97	140	0,24	Камерун

4	Норвегия	0,96	139	Мавритания	0,25
5	Сингапур	0,94	138	Уганда	0,26

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

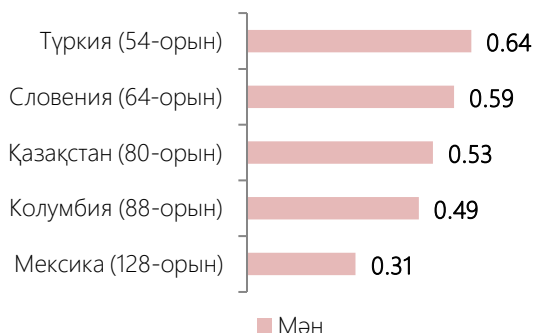
Рейтингте ұсынылған ЕАЭО елдерінің ішінде Қазақстан осы қосалқы фактор бойынша Беларусьтен едәуір төмен. Бірлестіктегі ең нашар нәтиже Қырғызстанды көрсетіп, 142 елдің ішінде 121-орынды иеленді.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 77. «Полиция мен Қарулы Күштердегі мемлекеттік қызметкерлер мемлекеттік лауазымды жеке пайда табу үшін пайдаланбайды» қосалқы факторы бойынша ЕАЭО елдерінің позициясы

ЭЫДҰ елдерінің көпшілігі осы қосалқы фактор бойынша Қазақстаннан озып келеді; оған Словения (0,59 балл) және Колумбия (0,49 балл) көрсеткіштері барынша жақын.

Дереккөз: Rule of Law Index 2023 деректері

Сурет 78. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның «Полиция мен Қарулы Күштердегі мемлекеттік қызметшілер мемлекеттік лауазымды жеке пайда табу үшін пайдаланбайды» қосалқы факторы бойынша позицияларын салыстыру

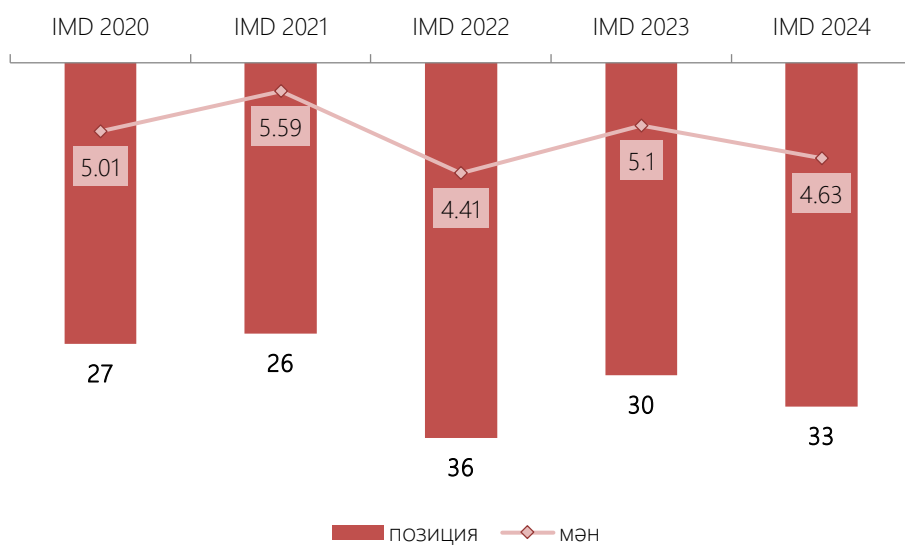
- «Парақорлық пен сыбайлас жемқорлық байқалады/байқалмайды» көрсеткіші IMD әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі шеңберінде қаралады.

Сұранысқа байланысты

Көрсеткіш сауалнама болып табылады. Сауалнама шеңберінде респонденттердің пікірі «Парақорлық пен сыбайлас жемқорлық байқалады/байқалмайды» деген сұраққа сәйкес бағаланады. Сұраққа жауаптар 0-ден 10-ға дейін, мұнда 0 = бизнестің қажеттіліктерін қанағаттандырмайды, 10 = қанағаттандырады.

IMD 2024 рейтингінде 2024 жылы жүргізілген сауалнама деректері пайдаланылды.

Қазақстан 2024 жылғы рейтингте осы көрсеткіш бойынша 4,63 балл мәнімен 33-орынға ие болды. Жалпы, 2020 жылдан 2024 жылға дейінгі кезеңде тұрақсыз серпін байқалады, 2021 жылы ең жоғары нәтижелер (26 орын, 5,59 балл).

Дереккөз: IMD 2020-2024 деректері

Сурет 79. «Парақорлық пен сыбайлас жемқорлық байқалады/байқалмайды» көрсеткіші бойынша Қазақстанның позициялары мен мәндерінің серпіні

2024 жылғы рейтингте Дания (1-орын), Финляндия (2-орын), Исландия (3-орын), Гонконг (4-орын) және Ирландия (5-орын) бойынша көш бастап тұр. Ең төменгі позицияларды Перу (67-орын), Мексика (66-орын), Колумбия (65-орын), Венесуэла (64-орын) және Оңтүстік Африка (63-орын) алады.

Кесте 69. «Парақорлық пен сыбайлас жемқорлық байқалады/байқалмайды» көрсеткіші бойынша көшбасшылар мен аутсайдерлер

Орын	Ел	Мән
1	Дания	8,78
2	Финляндия	8,43
3	Исландия	8,18

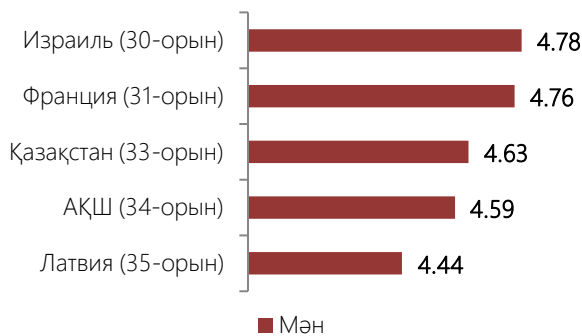
Орын	Мән	Ел
67	0,59	Перу
66	0,96	Мексика
65	1,08	Колумбия

4	Гонконг	8,00
5	Ирландия	7,94

64	Венесуэла	1,18
63	ОАР	1,23

Дереккөз: IMD 2024 деректері

ЕАЭО елдері арасында рейтингте тек Қазақстан ғана ұсынылған. Көрсеткіш бойынша ел Франция (4,76 балл) және АҚШ (4,59 балл) сияқты ЭЫДҰ елдерімен шектеседі.

Дереккөз: IMD 2024 деректері

Сурет 80. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның позицияларын «Парақорлық пен сыбайлас жемқорлық байқалады/байқалмайды» көрсеткіші бойынша салыстыру

Елімізде сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты іске асыру шеңберінде қоғамның құндылықтарын өзгертуге бағытталған сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру жөніндегі 40 тармақты қамтитын 2023-2026 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары бекітілді. Іс-шараларға семинарлар, конкурстар, басылымдар, фильмдер және ақпараттандырудың басқа түрлері кіреді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс – қимыл агенттігі (бұдан әрі – Агенттік) «STOP сыбайлас жемқорлық» бағдарламасын жүргізеді, сондай-ақ «QANA» сияқты телехикаяларды теледидарда шығарады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру оқу бағдарламаларына енгізілді, ал 2023-2024 жылдары 170 мыңнан астам студент оқытылды. Жоғары оқу орындарында сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнама бойынша 150 мыңнан астам пайдаланушыға қолжетімді курс әзірленді.

Агенттік 2023 жылы іске қосқан «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы волонтерлік» жобасына мониторинг жүргізетін және азаматтарға консультация беретін 2,7 мыңнан астам еріктілер кіреді. Бір жыл ішінде 285 іс-шара өткізілді, ал 4,5 млрд теңгеден астам сомаға бағаны көтеру тәуекелдерінің алдын алынды.

Сондай-ақ, Агенттік комплаенс-қызметтер үшін әдістемелік ұсынымдар әзірледі және олардың атқарушы органдардан тәуелсіздігін қамтамасыз етті. 2023 жылы қосымша қолдау мен оқытумен сыбайлас жемқорлыққа қарсы комплаенс-қызметтердің тәртібі бекітілді. Екі университетте комплаенс бойынша магистрлік бағдарламалар іске қосылды, сондай-ақ басқа оқу орындарында оқыту жүргізіледі.

2023 жылы сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне 2,5 мыңға жуық ішкі талдау жүргізілді, 9 мыңнан астам тәуекел анықталды. Квазимемлекеттік сектордың 2,5 мың субъектісі оқудан өтті, 4 мыңға жуық мемлекеттік қызметші сыбайлас жемқорлыққа қарсы оқудан өтті.

Сыртқы талдау құрылыс пен білім берудегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін, сондай-ақ жоғары оқу орындарындағы дипломдар айналымындағы бұзушылықтарды анықтады, бұл заңнамадағы өзгерістерге әкелді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторинг автокөлікті тіркеу және жүргізуші куәліктерін беру жүйелерін жақсартуға мүмкіндік берді, бұл бюджетке түсетін түсімдердің ұлғаюына әкелді.

Сондай-ақ, НҚА-ның 6 865 жобасына сараптама жүргізіліп, 7 779 тәуекел анықталды. 2023 жылы елді абаттандыру үшін қаражатты заңды айналымға тартуды жеделдету мақсатында Заңсыз активтерді қайтару туралы заң қабылданды. Әлеуметтік жобалар үшін 272 млрд теңгені қоса алғанда, 325 млрд теңгеден астам қаражат қайтарылды.

Жүргізіліп жатқан шараларға қарамастан, Қазақстандағы сыбайлас жемқорлық әлі де мемлекеттік институттардың дамуы мен тиімділігін қиындататын өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Осыған байланысты, сыбайлас жемқорлыққа қарсы тиімді күресті қамтамасыз ету мақсатында МЖЖ қолданыстағы және басқа да құжаттар шеңберінде мынадай көрсеткіштер мен тәсілдер көзделген.

Кесте 70. МЖЖ және басқа да құжаттарда сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты одан әрі дамытуды қамтамасыз ету жөніндегі көрсеткіштер мен іс-шаралар

Құжат	Көрсеткіштер/Тәсілдер	Мән
Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары	Қазақстан үшін Transparency International сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексінің мәні	2029 жылға қарай 40 - 49 балл диапазонына енеді
Қазақстан Республикасының	Transparency International Сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексіндегі	2026 жылдың қорытындысы

Құжат	Көрсеткіштер/Тәсілдер	Мән
сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының 2022 - 2026 жылдарға арналған тұжырымдамасы	маңызы	бойынша 47 балға, 2030 жылға қарай 55 балға қол жеткізу

Мысалы, Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті дамыту және сыбайлас жемқорлық алғышарттарын жою жөніндегі тәсілдер көзделген.

Қазақстан Республикасының 2022 - 2026 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат тұжырымдамасында сыбайлас жемқорлыққа төзбеушілікті қалыптастыру, сыбайлас жемқорлық мүмкіндіктерін болдырмау, жауапкершіліктің бұлтартпастығын қамтамасыз ету жөніндегі шараларды жетілдіру, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдағы азаматтық қоғамның рөлін күшейту, сыбайлас жемқорлыққа қарсы шараларды іске асырудың тиімді мониторингін қамтамасыз ету және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органның қызметін одан әрі жетілдіру жөніндегі тәсілдер көрсетілген.

Осылайша, Қазақстан сот төрелігін трансформациялау және сыбайлас жемқорлыққа қарсы реформа шеңберінде «Негізсіз кідіріссіз азаматтық сот төрелігі» ЗҮИ субфакторы бойынша бәсекелестік нәтижелерді көрсетеді. Ел дауларды шешудің баламалы әдістерінің қолжетімділігі, бейтараптылығы және тиімділігі, сондай-ақ қылмыстық сот ісін жүргізудің уақтылығы мен нәтижелілігі сияқты параметрлер бойынша орташа позицияларды алады.

Алайда, «Сот жүйесінің тиімділігі» және «Үкіметтің сатылмауы» ЭЕИ көрсеткіштері бойынша Қазақстан аз табысты нәтижелер көрсетуде. Сот жүйесінің тәуелсіздігін, сот төрелігінің әділдігін, үкіметтің өкілеттіктерін заңнамалық бақылаудың тиімділігін, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық пен парақорлық деңгейін бағалайтын халықаралық рейтингтердің басқа компоненттері бойынша ел салыстырмалы түрде төмен позицияларда.

Қорытынды

Халықаралық рейтингтердегі мемлекеттік басқару көрсеткіштері бойынша елдің позицияларын талдау Қазақстанның көрсеткіштер түріне байланысты бәсекелестік және әлсіз позицияларға ие екендігін көрсетті, бірақ негізінен бұл орташа позициялар.

Ел 4 көрсеткіш бойынша бәсекелестік позицияға ие, оның ішінде мемлекет пен азаматтардың ашықтығы мен өзара іс-қимылы бойынша 2 көрсеткіш (Үкіметтің онлайн-сервисі, электрондық қатысу), тиімді мемлекеттік аппарат бойынша 1 көрсеткіш (жалпы мемлекеттік басқару органдарының жиынтық борышы) және сот төрелігін трансформациялау және сыбайлас жемқорлыққа қарсы реформа бойынша 1 көрсеткіш (негізсіз кідіріссіз азаматтық сот төрелігі).

Айта кету керек, үш көрсеткіш бойынша Қазақстан көшбасшы елдердің алғашқы ондығына кіреді. Мәселен, 142 мемлекет арасында ел Заң Үстемдігі индексында негізсіз кідіріссіз азаматтық сот төрелігі көрсеткіші бойынша 2-орынды алады. Жалпы мемлекеттік басқару органдарының жиынтық борышының деңгейін ЖІӨ-нің 23,02% деңгейінде қамтамасыз ете отырып, Қазақстан IMD Әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингінде 6-орынды алады. Мемлекеттік басқару және азаматтармен өзара іс-қимыл процесіне цифрлық шешімдерді белсенді енгізу елді жаһандық инновациялар индексында Үкіметтің онлайн-сервисі көрсеткіші бойынша 8 позициямен қамтамасыз етті.

Қазақстан 5 көрсеткіш бойынша әлсіз позицияға ие (жиналыстар мен бірлестіктердің еркіндігі, демократия индексі, Үкіметтің киберқауіпсіздік саласындағы әлеуеті, сот жүйесінің тиімділігі, Үкіметтің сатылмауы).

«Демократия индексі» көрсеткіші бойынша IMD рейтингінде төмендеу Баллдарда бағалаудың ұқсас деңгейінің сақталуына қарамастан, Қазақстанның басқа елдерге қатысты ұстанымдарының нашарлауын көрсетеді. Сондай-ақ, «жиналыстар мен бірлестіктер бостандығы» көрсеткіші бойынша сарапшылар мен халықтың пікіріне негізделген бағалау жыл сайын нашарлайды.

Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттары және өзге де құжаттар шеңберінде азаматтық қоғамды дамытуға, жиналыстар мен бірлестіктер еркіндігімен жағдайды жақсартуға бағытталған бірқатар шаралар көзделген. Құқықтық базаны нығайту және белсенді азаматтық қатысу үшін платформалар құру, мысалы eGov.kz және epetition.kz, осы құқықты іске асыру мүмкіндіктерін арттырады.

Мемлекеттік қызметтер секторын белсенді цифрландыруға және мемлекеттік аппараттың тиімділігін бағалау жөніндегі орташа позицияларға қарамастан, IMD цифрлық бәсекеге қабілеттілік рейтингінің «Үкіметтің киберқауіпсіздік саласындағы әлеуеті» көрсеткіші салыстырмалы түрде әлсіз көрсеткіш болып табылады.

Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттары және өзге де құжаттар шеңберінде қорғаныс инфрақұрылымын дамыту арқылы киберқауіпсіздікті нығайтуға бағытталған шаралар көзделген. Ағып кету қаупін азайту үшін жеке деректерді қорғаудың техникалық құралдарын күшейтуге ерекше назар аударылады.

Қазақстандағы сыбайлас жемқорлық әлі де мемлекеттік институттардың дамуы мен тиімділігін қиындататын өзекті мәселелердің бірі болып табылады, бұл экономикалық еркіндік индексі шеңберінде «сот жүйесінің тиімділігі» және «Үкіметтің сатылмауы» көрсеткіштерінің жыл сайын төмендеуін көрсетеді.

Сот жүйесінің тәуелсіздігін, сот төрелігінің әділдігін, Үкіметтің өкілеттіктерін заңнамалық бақылаудың тиімділігін, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық пен парақорлық деңгейін бағалайтын халықаралық рейтингтердің басқа компоненттері бойынша ел салыстырмалы түрде төмен позицияларда.

Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттары және өзге де құжаттар шеңберінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруға және қоғам құндылықтарын өзгертуге бағытталған іс-шаралар көзделген.

Мемлекеттік басқарудың қалған 25 көрсеткіші бойынша Қазақстан орта позицияларды иеленеді. Жалпы, бұл мемлекеттік басқару секторындағы тұрақтылықты сипаттайды, сонымен қатар негізгі бағыттардың өсуі мен жақсаруы үшін айтарлықтай әлеуеттің бар екендігін көрсетеді. Бұл дегеніміз, ел жекелеген салаларда оң нәтиже көрсеткенімен, жүйелі көзқарас пен күшейтілген әрекеттерді қажет ететін бірқатар қиындықтарға тап болады.